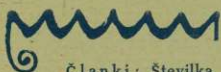

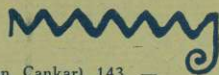
Томск 5/6 1917.

5.6.

Vsebina št. 5-6.

Članki: Številka 478 (Narte Velikonja) 138. — Podobe iz sanj (Ivan Cankar) 143. — V ruskem Turkestanu (Dr. Ivan Knific) 147. — Legende o sv. Francišku (Ksaver Meško) 155. — Balade v prozi (Ivan Pregelj) 160. — Zunanji vplivi na slov. narodno pesem (Dr. Fr. Kimovec) 163. — Sen kresne noči (Dr. Leop. Lenard) 168. — Literarna tradicija v »Evangelijih in listih« (Dr. A. Breznik) 170. — Pomlad (J. Pahor) 175.

Pesmi: Eno uro (Silvin Sardenko) 137. — Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.) 141. — Ranjenec (France Bevk) 146. — Skrita pesem (Silvin Sardenko) 146. — Sirota (France Bevk) 167. — Goriške trte (Joža Lovrenčič) 181.

Književnost: Fr. Omerza: Homerjeva Iliada (J. Debevec) 182. — Carniola (V. B.) 183. — Kresalo duhov (J. Debevec) 183. — Iz češke literature (Dr. Stříbrný) 184. — Pavel Flerè: Avstrijska slava (France Bevk) 184. — Fran Bohuslav: Za črnim zastorom (France Bevk) 185. — Pedagoški letopis (V. B.) 185.

Glasba: Otajstveni uznik — Evharistični jetnik (Dr. Fr. Kimovec) 185. — † Fran Gerbič (Mantuan) 186.

To in ono: Vprašanja preteklosti in sedanjosti (Ivan Grafenauer) 188.

Naše slike: Iz Tolmina (Ivan Vavpotič). — Bošnjak (Ivan Vavpotič). — Ulica v Tolminu (Ivan Vavpotič). — Straža (Ivan Vavpotič). — Razdejana hiša (Ivan Vavpotič). — Tolminske razvaline (Ivan Vavpotič).

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 10.—, za dijake K 7.—.

Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanišče.

Upravništvo v Ljubljani, Katoliška tiskarna.

Eno uro.

Boj, miruj
eno uro vsaj!

Rad bi slišal slavčev glas,
ki se v meji prebudi,
ko zaspila vrt in vas
in se rosa poezije
kakor sen razlije
tihi noči čez oči.

Rad bi videl vigred mlado.
List šumi ob beli roži,
bel metulj nad njima kroži.
Roža nedotaknjena,
v solnčni žar zamaknjena!

Rad bi slišal tajni spev
večne himne z visočin.
V duši nosim njen odmev;
kot iz katedrale
pesem polna hvale
vstane včasih iz globin.

Rad bi videl v rosni zori
tisto divno prebujenje —
domotožno hrepenenje
blaženih duhov,
ki se vračajo domov.

Bog je blizu,
vendar tuj.
Boj, miruj
eno uro vsaj!

Siloin Sardenko.

Številka 478.

Pismo iz ujetništva. Narle Velikonja.

»...Cela vrsta nas je; sedimo okoli dolge mize in smolimo ovitke. Sam Bog večni vedi, čemu bodo. Okoli druge mize sede ženske; vsaka ima svoj posebni znak. Ona v sredi govori počasi in mirno, modro tehta besedo in se redkokdaj smeje; poročena je in mož je v vojni. Ob opoldanskem premoru plete zanj nogavice in je včasih solzna. Dekle na koncu ima navado, da se zadirčno smeje, gleda izpod trepalnic, in kadar ni nadzornika, vpije, da so vsi nejevoljni. Vsaka ima svojo posebno navado, ženska se razlikuje od ženske, le mi, kar nas je moških, smo si podobni kot krajcar krajcarju; zdi se, da se naše roke že od rojstva gibljejo v taktu, naše oči se obračajo kot na povelje zdaj na levo zdaj na desno, vse hkratu, hkratu. Kaj mislimo? Jaz menim, da vsi eno in isto, da mislimo, kdaj bo poldne, ko bodo roke prenehale, ko se bodo trepalnice za hip zaprle, ko ne bo nihče nič mislil in ko bodo v otopelosti misli leno obvisle v temi kot ptica v zraku. Kadar zazvoní poldne, vrže zidar žlico na tla, ravnotako ostanejo nedokončane naše misli, vsem enako...»

Kdo si je izmisлил izenačiti človeštvo? Toda ne samo obleke, ne samo stanov, temuč misli, možgane, kretnje in poglede! Bil sem nekoč v vasi žebjarjev, oči jim čudno strmé, kakor bi gledale čez plot, mojim sosedom pa gore oči, kakor bi gledale nazaj, vase, kot bi jim nekdo skozi njihove oči gledal v srce skozi mreže. In opazivši v zrcalu, da je tudi moj pogled tak, sem natančno videl, da so res moji možgani sčrtani v kvadrate, da res gledam svet, tovariše in sebe skozi mreže.

Snoči je bil nekdo izmed nas ukral kokoš in jo spekel za plotom, danes nam je bila zato odzeta prikuha. Niti na misel ni prišlo komu od nas, da bi zamrmral; drug drugemu smo enaki in kdo more reči, da bi bil kokoš pustil, če bi bil mogel do nje? Bog ve, kolikokrat je že kdo med nami mislil nanjo, pa je bil sam prelen, da bi jo zadalil.

In že par dni delamo ovitke, povsod ista kretanja, povsod isti pogled. Nič me ne zanima, čemu jih bodo rabili in kaj pomenijo, vzemirja me samo to, da se ovitek, ta mrtva stvar, noče pokoriti moji roki. Zraven mene sedi sosed Skalar, ravnotako je oblečen, ravnotako giblje z rokami, ničesar ne reče, samo včasih vzdihne; nje-

govi ovitki so najboljši, najbolj pravilni, le kadar je vzdihoval, je smolil samo dva roba namesto treh, je zvijal in rezal ovitke samo napol.

Moji ovitki so pa zelo neokretni in nepravilni; če jih gledam, imam ravno tak občutek, kakor bi stal pred menoj človek s predolgimi ploščatimi rokami in skrivljenih nog. In kdaj je bil tak človek podoben komu drugemu razen samemu sebi, kdaj sta si bila dva moja ovitka slična? In ovitek je vendar mrtva stvar! Čim bolj se trudim, tem manj se mi posreči. Pred dobro uro me je paznik zmerjal, da sem neroden, neokreten, da sem neumen, nemaren, površen in nepazljiv; odtod moji slabi ovitki. Zagrozil je, da me zveže in pretepe. Jaz sem se v prvem hipu hotel opravičiti in mu obrazložiti:

»Jaz mislim...«

Še zdaj se me loteva smeh; za hip je zavladala v dvorani tišina, tako smrtna tišina, da se mi je zdelo, kot bi slišal šum trepalnic, ki so jih začuden, prestrašeno in občudovaje dvignili tovariši in zastrmeli vame, samo za tisoči del hipa so se jim bile odprle oči, a vsem so se potem pogledi hkratu kot na povelje povesili na roke, na ovitke in mizo. Paznik se je pa nakremžil, kot bi mu bila sedla muha na rdeči, vedno nekoliko mokri nos in bi hotel kihni:

»Kaj? Kako? — Enkrat za vselej!« je vpil, ves rdeč v obraz in gornja čeljust mu je zlobno legla čez spodnjak, da je zažvižgalo: »Tu nimate ničesar misliti!«

Če mi tisti hip ni bilo jasno, mi je sedaj, to minuto. Edino, kar me še muči, je vprašanje, zakaj je toliko možganov zadovoljnih s to razlago? Še na obrazih mojih tovarišev sem videl, da sem jaz pogrešil in da ima nadzornik prav: Kdor je manj raztresen, ta dela lepše ovitke, kdor-čez dan najmanj misli, ta je zvečer pohvaljen.

Odkar so uvedli pri nas večerno pohvalo, se tudi obrazi že ritmično pregibajo in mišice imajo tako predpisane poteze, kakor bi bile nabrane na vrvico, samo moj obraz ljudem še ni pogodi, ker je moja leva stran nekoliko slabše razvita in se ne more pretvarjati.

Kmalu nato je prišel k nam nadpaznik in stopil k mojemu kupu.

»Ti,« je dejal, »tebi je tudi zeljnata glava kva-drat!« Vzdignil je ovitke, ki je bil nekoliko zmeč-

kan, in mi ga vrgel v obraz. Meni je primera zelo ugajala in nasmehnil sem se:

»Saj drži, tudi če ni tako natančno izrezan!«

— »Kaj drži in kaj ne drži?! Predpisi, to drži — in režal se ne boš. Jaz sem sicer dober človek, toda da bi se mi kdo režal in smejal, tega, tega...« vzpel se je in stopil tik k meni, da mi je njegova smrdljiva sapa puhnila v lice... »tega ne trpim in zato ne boš ugovarjal!«

Videl sem, da misli resno. Molčal sem in si nisem ničesar mislil.

»In ali misliš, da si na paši?! S kom govoriš?«

Jaz sem trdovratno molčal, kot nežen klic mi je zavzeleno v srcu in davno, davno pozabljeni greh se mi je zbudil v njem. Tako kakor bi na komaj zaceljeno rano usul žerjavice.

Še majhen deček sem ležal na goličavi, gledal v nebo in se dolgočasil. Okoli mene so se pasle krave. Poznal sem vsako že po muljenju in prhanju. Čisto za menoj je stala Rdečka; podrsavala je z gobcem in gledala razumno. Mene je zanič mala, ker ni marala modrih cvetov in se ogibala bele detelje. Sam ne vem, kako sem prišel na to; vstal sem, vzel vrh in privezal kravo na pesek pod smreko; Rdečka se ni branila in me je gledala zaupno, razumno in zvesto. Nato sem v svoji hudobiji šel, našel modrega cvetja in bele detelje in vrgel šop pred njo.

Ona je povohala, stresla glavo in me tako očitajoče pogledala, da me je zabolelo v srce. Sram me je bilo; odvezal sem vrvo. Ko sem jo hotel potrepljati po vratu, kar je prej tako rada pustila, je otrsela z rogom in se obrnila v stran. Žalosten, osramočen in s kesanjem v srcu sem legel med grmovje in niti to me ni razveselilo, da je Pirha planila odnekod in nabrani šop v hipu požrla.

V čudno tolažbo mi je ta spomin; izza stoterih krivic, ki sem jih storil, gleda tudi veliko užaljeno oko, ki iz neznanega vzroka ni maralo za belo deteljo.

Od tistega časa mi je znano, da ima tudi vsaka žival čisto svoje posebno življenje. Naš veliki pes Turčin je imel to navado, da je učenو mežikal in oblažil vsakega moža z vrečo, krošnjarjem se je pa dobrikal. In kolikokrat je bil tepen raditega, pa ni opustil.

Tudi jaz sem mislil, da se ne bom nikoli privadil novemu življenju, toda danes mi niti napol ni tako hudo kot iz začetka, ko so nam dajali vsem isto enako brozgo kot danes, ko smo bili vsi enaki, vsi kot krajcar in smo začeli gibati roke, oči, noge in posamezne prste v enem, vedno istem ritmu od jutra do večera. Prve dni smo še rekli polglasno

besedo, toda zdaj že dober čas samo molčimo, otopeli molčimo. Zadnje dni pa že vemo za misli; v vsakem je ena in edina misel, da bi bili vsi ovitki enaki, da bi slišali zvečer pohvalo. Meni se zdi, da smo ptičke, ki so nas zaprli v teman zaboju; nekaj časa smo butali ob pokrov, dokler se ni telo utrudilo. Zdaj pa hodi že vsak isto pot, iz kota v kot, vedno isto pot okoli po zaboju, in čim dalje hodi, tem bolj mu postajajo možgani in misli in naklepi sčrtani v majhne kvadrate, kakor postajajo ovitki vedno bolj umerjeni in lični, dasi si niso nikoli prav do cela enaki; mi pa, ki jih delamo, smo si podobni kot krajcar krajcarju, le letnica je morda različna.

Nekoč sem si dejal: »To je tako kakor po smrti! Tam ni razlike med knezom in med beračem.« In dobro mi je bilo ob tej misli. Toda pred-snočnim mi je prišla pred oči čudna vest, in ko sem jo prebral, sem prvi hip mislil, da sanjam:

Na samotnem otoku je morje vrglo na breg pet mrtvih ožganih in razbitih trupel. Pastir, išoč ovce, je naletel nanje, ko so bili že sami kostenjaki, ko so solnce in dež in ptice ujede že strgale z njih zadnji kosček mesa. Spravili so jih v mrtvašnico in poizvedovali za rod in stan in starost. Zaman. Že so jih mislili pokopati, ko je od nekd pritavala starka, se vrgla na najbolj preperelo truplo in zaplakala nad mrtvim sinom. Nihče ni mogel razumeti, kako ga je spoznala in na čem; pravijo, da s srcem.

Mene je ta zgodba pretresla. Ali ne bomo po smrti vsi enaki in se bomo bolj razlikovali kot sedaj?

Včeraj zjutraj smo korakali po cesti. Na oni strani je stala Andulka, moje ljubljeno dekle. Včasih, ko me nihče ne vidi, se splazim do plota; pod hruško me čaka ona. Samo da ji smem pogledati v oči! In če ni nikogar blizu, ji smem stisniti roko. Čisto take oči in ravnotako drobno roko ima moja sestra. Andulka je stala in gledala v trop in mi vendar ni oddzavila. Tisti dan sem bil potrt in zmeden; moji ovitki so bili zanič in čez polovico sem jih raztrgal.

In ko sva se snoči srečala, sem ji osorno in očitajoče pogledal v obraz. Deklica se je začudila kot po krivici karan otrok.

»Kje si bil danes cel dan; ali si bil bolan?«

»Bolam? Kdo te je davi pozdravil?«

»Pozdravil? Kdo?«

Nikoli ne bom pozabil njenih velikih, začudeno odprtih oči, ki niso razumele mojih besed.

»Veš kaj,« je dejala čez hip, »če se norčuješ... če... če...«

Beseda ji ni šla in povsila je pogled:

»Jaz te ne razumem!«

Njene besede so bile tako odkritosrčno žalostne, njene majhne roke tako vdane in krotke, da sem bil v zadregi.

»Pa sem te vendar pozdravil; v vrsti smo šli, a nisi odzdravila!«

»To je tisto!« je vzklíknila, da sem se preplašeno ozrl. »To je tisto! Ko ste vsi enaki! Prvi trop je šel in tebe ni bilo, šel je drugi, pa te nisem videla; ko je šel tretji mimo, sem bila žalostna, vsi ste enaki in ni vas razločiti. Zakaj tako enako mahate z rokami!« je potožila in nagnila glavo.

»Kdo more zato! Ali prišel bo čas, ko bomo isti ko nekoč, in takrat te popeljem s seboj!« Sicer se ne morem spominjati, kaj sem vse dejal, rad bi ji bil nekaj razodel, nekaj sladkega, ki bi vsaj za hip pridržalo srečo in sanjo in vso blaženost srca, nekaj, v čemer bi pozabil svoje življenje in bi mislil, da sem spet človek, ki hoče do neba, ljubeč dekle, ki je dobra in vdana do smrti.

Sklonil sem se na njeno toplo lice in jo rahlo poljubil na ustnice.

Ona se je stresla, nato tiho in drhteče vprašala:

»Ali me res vzameš s seboj?«

»Vzamem, vzamem te, deklica moja!«

»Številka 478!«

Izza vogla se je razlegel glas, kot bi se bila preklala deska. Meni je bilo, kakor bi me bil udaril po glavi: zdelo se mi je, da je vse izginilo iz mojega srca, kar se je razodelo lepega v oni kratki minuti.

»Moram iti!« sem dejal in hotel oprostiti roko.

»Samo še hip!«

»Toda za zlodja, kje je številka 478?« je robantil glas. »Mrhovina, gotovo leži kje za plotom!«

Začuli so se trdi koraki in par krepkih kletev.

»Pusti me, Andulka, videli naju bodo!«

»Naj vidijo; če bom smela s teboj, lahko vidijo!«

»Ne bodi nespametna!« sem vzklíknil in iztrgal roko iz njene. Meni je bilo tako pusto in žalostno v srcu, kakor ob odprtem grobu. Kako včasih človek zasanja z odprtimi očmi in brez besed vso sladkost svobode in prostosti. Toda za hip in Bog ve odkod pride glas, kliče številke. Iz človeka, ki je bil v meni, je postala številka 478.

Ko sem snoči ležal v temi na pogradu, sem strmel v strop in izza tramovja in raztrgane obleke, izza špranje in lin je kukala v barako moja številka. Vedno lepša mi je bila in naenkrat se mi je od nekod zablsikal njen pomen. Sam jo imam, to je tisto. Pišem se Janez Vrba, in koliko se jih piše tako, toda moja številka je moj dan in moja noč, je moje novo ime in je samo moja. Hoteli so izenačiti ljudi in srtati možgane, a kot zasmeh na njihovo prizadevanje so številke, ki jih nosimo prišite na rami. In nihče, ki jih nosi, jih ne bo pozabil; zajedle so se nam pregloboko v srce. In na sodnji dan bodo vtisnjene dušam.

Andulka, Andulka, deklica moja, in zdaj se poslavljam, ne da bi te mogel videti! Moram proč, ker sem te ljubil!«

Kar je bilo naprej, je črtala cenzura; pod široko modro črto sem izluščil še ta stavek:

»Ali je močnejši duh ali pest? Toda čemu duh, če vlada pest? Ali naj duh prepeva slavo in čast lastni sramoti? ...«

Prebral sem pismo in sem zmajal z glavo:

»Kako more sploh tako misliti? In da potem tudi napiše, človek neoprezni!«

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XVI.

V zadnji tercini prejšnjega (XV.) speva nam je Dante povedal, da silno gost dim napolnjuje ves četrti krog Vica, v katerem se zdaj nahajamo: v tem ostrem, sršastem dimu trpé jezljivci, ki jim je v življenju jeza zatemnjevala uma jasni pogled, in neprestano zboroma molijo: Agnus Dei, miserere nobis, Agnus Dei... dona nobis pacem (Jagnje božje, podari nam mir!). V življenju so se kregali, prepirali med seboj; zdaj so vsi miroljubni, vsi enih misli, v popolnem soglasju! — Iz gostega dima nagovori nekdo Danteja. Lombard Marko je, po rodu morda Benečan; stari letopisi pripovedujejo o njem, da je bil ugleden mož, darežljiv, a nagle jeze. Sicer pa le malo vemo o njem. Ena beseda njegova — v. 48! — še bolj potrdi našega pesnika, ki je že v XIV. spevu, vsled besed Gvidona del Duca (v. 37.—39.), začel premišljati o vzrokih npravne propalosti sodobnega sveta, o dvomu, če ni morda vpliv zvezd vzrok nenravnosti. (Nam, v 20. stoletju, se ta dvom zdi morda smešen; takrat, v 13. in 14. stoletju, so o tem resno razpravljali. Sv. Tomaž Akv., Dantejev sodobnik, razmotriva to vprašanje in svoji Summi theol., p. I., qu. 115, kjer uči — proti astrologom! — da nebesna telesa ne vplivajo naravnost in nujno na človeško voljo.) Marko poučuje Danteja (v. 65.—114.) takole: Zvezde dajo človeku časih pobudo za kako dejanje, a svobodne volje mu ne ovirajo; svobodna volja zmagava vse ovire in borbe, če jo človek za dobro hrano — samozatajevanja in premagovanja — vzgaja; podanik je človek samo eni višji volji, božji, in milosti božji, pa tudi proti tiste svobodni; človeška duša je takó ustvarjena, ker pride iz rok dobrega, milega Stvarnika, da hrepeni po sreči; a revica se najprej moti, išče srečo v praznih rečeh; zato sta človeku potrebni dve oblasti, duhovska (papež), ki mu kaže večni namen, in svetna (kralj), ali po Dantejevem vzoru: rimski cesar, ki bi vladal nad celim svetom in ohranjal zunanji mir, predpogoj duhovnega napredovanja); rimski cesar mora biti — četudi ni svetnik — vsaj plemenit voditelj narodov in mora vsaj v glavnih obrisih poznati večni namen človekov («ki so mu znani Resnice stolpi v dalji vsaj megleni»); a žalostno je, da je oblast cesarjeva v Italiji čisto propadla, po krivdi papeštva, ki je postalo čisto posvetno; rimski papež je kakor tiste nečiste živali, katerih Judje niso smeli jesti: sicer spada med prežvekovalce (zna razlagati sv. pismo!), a parklje ima nepreklane (ne živi sveto); ljudstvo si v svoji pohlepnosti miri in tolaži vest, videč, da je duhovska oblast prav takó lakomna in pohlepna: slabi voditelji torej, slabi pastirji, so vzrok npravne propalosti! — Po njih sadu jih boste spoznali! Takó klíče Lombard Marko: dokler se ni za vlade Friderika II. († 1250) začel usodni prepir med svetno in duhovsko oblastjo, je bilo v Lombardiji mnogo poštenih, dobrih ljudi, zdaj žive ondi samó še trije, ostanki starih, dobrih časov, očitke novi dobi, in ti so: 1. Conradó da Palazzo iz Brescie, katerega so zaradi velikih vrlin razna mesta izvolila za svojega podestá; 2. Gherardo da Cammino, pravični vladar v pokrajini Treviso, znan tudi po vsej Toskani kot »dobri Gerardo«, dobra duša, toda oče razuzdane hčere Gaje,

ki jo ima že nova doba na vesti; in 3. Guido da Castello iz Reggia, gostitelj Dantejev, zvan pri Francozih »pravi Lombard« (il semplice Lombardo), v katerem ni zvijače.

- Ne mrak péklá ne noč najbolj temačna,
z nobeno zvezdico razsvetljevana,
pod mračnimi oblaki še bolj mračna,
- 4 ni spredla goščega še pajčolana
očém, kot bila dima tam koprena,
ki zdela iz srsti se je sčkana.
- 7 Očém bila neznosna srst je njena.
Pristopil torej drug je večši, zvesti
in svojo pomoč mi dal ramena.
- 10 Kot slepec za vodnikom gre po cesti,
da ne zaide al se kam ne udari
in smrti ne zadá si al bolesti,
- 13 tak jaz sem med dušecimi šel pari
za vodjo, ki je djal opominjaje:
»Ločiti se od mene — bogobvari!«
- 16 Kar odnekod začujem uzdihljaje:
za mir, usmiljenje — se zdi — žebrali
so k Jagnjetu, ki vzelo greh svetá je.
- 19 Venómer Agnus Dei ponavljali
so enoglasno tisti vsi glasovi,
soglasje so polnó razodevali.
- 22 »Kar slišim, učenik, so to duhovi?«
dem jaz. In on: »Zadel si! Prav umeješ:
jezljivosti se tu jim tró okovi.«
- 25 »A kdo si ti, ki skozi dim nam speješ
in govoriš o nas, ko da življenja
si sam še čas po urah, dnevih šteješ?«
- 28 To rekel neki glas je iz dimenja.
Tedad: »Brž odgovóri! mojster dé mi
in vprašaj, kod se pot nadaljnja vzpenja.«
- 31 Dem jaz: »O duša, ki se čistiš v temi,
da k Stvarniku vrnila bi se zala,
povem ti čuda, — al skoz dim me spremi!«
- 34 »Rad spremim te,« — se duša je odzvala —
»dokoder smem; če v dimu ti okó je,
beseda naju vsaji bo vezala.«
- 37 Jaz jel sem: »Gori grem, odet v ovoje,
ki razvežó človeku se, ko umrl je;
prišel sem iz péklá, od strašne hoje.
- 40 Pri milosti, ki Bog me v njo zaprl je
takó, da njegov dvor smel bodem zreti
(ki davno, kar zemljan ga zadnji zrl je),
- 43 ne táji nama, kdo si bil na sveti,
in to povej, če tod preláz dobiva;
po uku tvojem hčeva dalje speti.«

- 46 »Marko Lombard — tegà sem bil naziva;
poznal sem svet, čast viteško sem cenil,
za katero zdaj ne proži se tetiva.
- 49 Da prideš v vrh, na pravo pot si krenil.«
Še to: »Ko prideš, kamor jaz se spešim,
pripróšnje prosim te!« — je pripomènil.
- 52 »Prisežem,« dem mu jaz, »prošnje ti utèšim;
al zdaj me je nek dvom težak osvojil,
ki zadoš me, če se ga ne rešim.
- 55 Enkratén prej, se zdaj mi je podvojl;
to tvoja povzročila je izjava,
ki z óno prej sem slišano jo spojil:
- 58 res, svet — kreposti prazna je puščava,
v tem rad pritegnem tvoji tej besedi,
vse zlobe je zalega in naplava.
- 61 Al kjé je temu vzrok, to mi povedi;
naj vem ga, da ga drugim bom razložil;
ker tem nebó, svet drugim vir je bedi.«
- 64 Globok izdih, ki v »joj!« se mu je zožil
v bolesti, in potem: »Svet zatemnjuje
slepota, vsi ste slepci tam,« — je tožil —
- 67 »ker pamet vaša vse zlo pripisuje
nebá telesom, češ, da njih vrtilo
rodi vse zlo vsled neizprosne nuje.
- 70 Če stvar je ta, potem je le slepilo
svobóda volje v vas, potem je ludo,
ljúdem dajati kazen al plačilo.
- 73 Nebó dajé ti, ljudski rod, pobudo,
ne dem: za číne vse; pa dem naj tudi:
saj luč imaš, da ločíš dobro in hudo,
- 76 in prósto voljo, ki, da le ne utruði
se v prvih borbah z nebóm, druge bore
vse zmagá, če se prava jed ji nudi.
- 79 Močnejše sile, boljše ste natore
podaniki svobodni; z njo je v rodi
vaš duh, ki vpliv mu zvezd kar nič ne more.
- 82 Zato, če svet po krivih potih blódi,
je krivda v vas, v vas išči vzrok se zloče.
Da najdeš ga, naj nauk moj te vodi:
- 85 iz njéga rok, ki ljubi že jo vroče,
še preden jo je ustvaril, kot deklica,
ki smeje po otročje se in joče,
- 88 vsa préprousta, pride na svet dúšica,
nevedna vsega, le, kot hčerka Očeta
veselega, k veselju željna klica.
- 91 Za prazno je dobrino najprej vneta;
v njej varana, vendár, če sli se njeni
vodník ne uprè al brzda, zá-njo leta.
- 94 Zato kot brzda zákoni cerkveni
so nujni, nujen kralj, ki so mu znani
Resnice stolpi, v dalji vsaj megleni.
- 97 So zákoni; pa od kóga izpolnjevaní?
Pastir, ovčic vodník, pač prežvekuje,
a parklji so njegovi nepreklani.
- 100 In čreda, ki pastirjev opazuje
pohlep po vsem, kar v njen gre golt goltavi,
hlástá po tem; po božjem ne vprašuje.
- 103 Zdaj vídiš: le pastirjev slabi nrávi
so pravi vzrok, ki svet so pokvarili;
ni v vaši spačeni ga prè naravi.
- 106 Dve solnci nekda v Rimu sta svetili,
v središču, ktero svetlu red je dalo:
skoz svet in k Bogu z lučjo sta vodili.
- 109 Pa ugaslo je drug drugó; s pastoralo
kar vkup je meč, slabó gre oboji oblasti,
ker živo ju nasilje je skovalo
- 112 in v zvezi nima druga druge v časti.
Ne véruješ? Dreves se spomni in sáda:
iz semen zlih vrl klas ne more vzrasti.
- 115 V pokrajini vodá Adiže in Pada
vse viteške so cvéle kdaj vrline,
dokler ni vnela s Fridrikom se svada;
- 118 denèš brez skrbí preko te ravnine
potuje vsak, ki sram ga tovaršije
je vrléh mož al le njihne bližine.
- 121 Le starci tamkaj še živíjo trije,
očítek novi dobi; a želé si,
da Bog v življenje boljše presadí je.
- 124 Konrad s Palazza in dobri Ghèrard té si
želita milosti — pa Gvid s Kostela,
ki v Frankih 'práv Lombard' dobil je imé si.
- 127 Priznaj torej: kar rimska Cerkev vzela
je v róko meč duhovski in kraljévi,
je v grez zaslá, v nečast že zvanje déla.«
- 130 »Moj Marko,« djal sem, »prav déš v tej za-
sedaj umém, zakaj bilá odbita [devi:
je dediščina vsemu rodu Levi.
- 133 Pa kdo je ta Gherardo, ki očíta
— ostanek dobe, ki jo krije ruša —
tej dobi, da je malo plemenita?»
- 136 »Al vara me tvoj jezik al me skuša,«
je djal, »Toskanec si, pa táka klama,
da nisi čúl, kdo je Gherard, ta dúša?
- 139 Neznana zanj mi druga je zaznana,
razen še to, da njéga hči je Gaja.
Zdaj zbogóm! Dalje več ne morem z vama,
- 142 ker skozi dim spet beli dan prihaja,
in moram se vrniti, da ne ugleda
me angel, ki se bliža, varuh kraja.« —
- 145 Ni več dosegla moja ga beseda.

(Dalje.)

Podobe iz sanj.

Ivan Cankar.

XIII. Strah.

Troje jih je sedelo za mizo; eden je imel grbo, drugi je šepal, tretji je bil bebec.

Bebec je zapel z lepim in čistim glasom:

»Kaj nam pa morejo — morejo — morejo —«

Grbec je natočil vina sebi in obema onima ter je rekel šepavcu:

»Tako se mi zdi, ko točim, kakor da bi mi trije ne smeli sedeti za mizo. Še v kotu ne. V veži in na tleh je po pravici naša miza!«

Šepavec se je ozrl po izbi, ki je bila gluha in nema.

»Kar ostanimo, dokler je vse prazno!«

Tedaj je grbec povsíl glavo.

»Preveč je prazno! Nikoli nisem maral takih izb, kjer človek devetkrat sliši lastno besedo. Že otroka me je bilo strah, kadar sem bil sam, četudi ob belem dnevu. Zdelo se mi je: zdajle se odpro duri, prav počasi, prav tiho, še kljuka ne bo klenknila; in ko bodo odprte nastezaj, bo stopil v izbo — kdo?«

»Kdo?« je mrko izpod čela vprašal šepavec ter se je ponevedoma ozrl proti durim.

»Saj to je najhuše — kdo? Ne bilo bi strahu, da bi človek vedel, kdo in kakšno je strašilo, tista prikazen, ki čaka pred durmi, da nagne kljuko, se priplazi v izbo. Strah je bolezen, ki snuje v samotnem srcu prečudne podobe, dokler jih nekoč ne vtelesi. Le slutnja je neznanega, izvenčloveškega; zato umrje človek od strahu, ker mora umreti; kako bi živel med glasnimi ljudmi, ko je bil že pogledal na ono stran?«

Bebec je buljil predse s praznimi očmi in je pel brez nehanja:

»Kaj nam pa morejo — morejo — morejo —«

Šepavec je smehljaje pokazal nanj.

»Ta je tudi pač že pogledal na ono stran! Ali veš, kaj se mu je pripetilo, ko je bil še otrok? Bil je nekoč sam doma, v veliki izbi, in pozen mrak je bil; domači so bili šli nekam na svatbo zijala prodajat. Otrok se je stisnil v kot in je gledal, kako se plazi noč po prstih zmerom bliže proti njemu. Tedaj se spomni nanj sosed, stric Šimen, ter ugame koj prav posebno burko. Poišče votlo bučo, ji napravi oči in usta ter pritrdi vanjo prižgano svečo. To bučo si postavi na glavo, nato si ogrne še dolgo belo rjuho in ták se napoti v

vežo. Prav tiho, prav počasi odpira duri, odpre jih nastezaj, stoji na pragu visok in strašen in ne reče nobene besede. Kakor je bil prišel, tako odide, prav tiho in počasi zapre duri za seboj. Nato ugasne zunaj svečo, vrže bučo in rjuho stran ter se povrne v izbo ves vesel in glasen. »No, Mihec, kaj pa ti, da si tako sam in tihi in da se skrivaš v kot? Ali te je morda strah? Otrok ne zine, tišči se k zidu, se trese po vsem telesu in šklepeče z zobmi. No, Mihec, kaj bi se tresel — saj sem jaz, stric Šimen! Otrok molči. Jezik se mu je pač še razvezal, pamet pa mu ni shodila nikoli... Kaj, ali je ta tudi pogledal na ono stran, ko je videl strica Šimna z bučo in rjuho?«

»Tudi ta je pogledal na ono stran... blagor mu, da je pogledal tako zgodaj!« je zamišljen in žalosten odvrnil grbec. »Saj ni videl strica Šimna! Če bi bil koj takrat, kar pred njim snel bučo, vrgel rjuho stran ter se mu zasmel naglas, bi otrok ne verjel, da prikazen ni bila prikazen, temveč da se je bil našemil stric Šimen. Ker v hipu, ko so se odprle duri nastezaj in se je visoko pred njim zasvetilo dvoje rdečih oči, je ugledal tisto, kar je bilo v samotni zasnovalo že njegovo splašeno srce samo... Blagor se mu! On poje... nama se noče, ker nisva še ugledala strica Šimna!«

S čudnim smehljajem, ki ni bil prav nič vesel, se je ozrl šepavec proti oknu; mračilo se je.

»Zdi se mi, da je že blizu!«

»Tudi meni se zdi!« je zavzdihnil grbec. »Strah mojega srca ga oznanja. Ko bi se le dalo pobeogni kam iz samote, iz tišine; ali ne dá se; človek nosi to samoto seboj, kamorkoli nameri korak... Ali jih slišiš?«

Zunaj se je oglasilo prešerno vriskanje in petje, prišlo je bliže, šlo mimo hiše ter se razleglo v klanc nizdol. Bebec je zavrisnil in skočil proti oknu, šepavec ga je surovo potegnil za rokav nazaj ter ga posadil na stol.

»Molči, pokveka... ali te ni sram?«

Grbec je globoko povsíl glavo ter skril oči v dlani.

»Morda bodo že jutri gledali smrt... ali smrt ni strašilo, ni neznana prikazen, ki se potuhnjeno priplazi skozi mračno vežo; nezastrta, velika in jasna stopi pred človeka in ga vzdigne v naročje... Morda bodo okusili hude bolečine; ali bolečina ni...«

»Ni stric Šimen z votlo bučo na glavi in z rjuho na plečih!« je rekel šepavec.

»Ti, nesrečnej, ne boš gledal smrti, kakor jo bodo gledali vriskajoči fantje tam zunaj... priplazila se bo nekoč tiha in grda izpod postelje, strašilo podobna. Ne boš okusil bolečine. Zavržen si, proklet, da sediš v samoti, se oziraš proti durim, čakaš in trepečeš, kdaj da se prikaže tisto, kar se mora prikazati! Ze je v tvojem srcu to neznano strašilo in kmalu bo vteleseno... Ali niso duri samo priprte? Zdi se mi, da je zapihal hlad iz noči.«

»Ze je blizu, pravim, ze je v veži!« se je stresel šepavec. »Kaj pa ti, mali moj Mihec, kaj ti se nič ne bojiš, se ne bojiš, da bi zdajle prišlo tisto, silno do nebes, pogledalo te s svetlimi očmi in...«

Bebec se je široko zasmejal ter je zapel z zvonkim glasom:

»Nič nam ne morejo — morejo — morejo —«

Iz daljave, iz doline se je glasila ubrana pesem:

»Oj ta soldaški boben...«

V izbi se je strnila gosta noč, da ni bilo razločiti nobenega lica več.

Grbec in šepavec sta umolknila. —

XIV. Ugasle luči.

Kaj je res že jesen? Kaj je res nebo že nizko, mrzlo in megleno, listje velo na kostanju, senožet gola? Ali pa se je morda le mojega srca tehtnica nagnila na črno stran? Zares, moje motne oči so morda le vame zamaknjene, strmé v ta pusti hram, ki je hladen in prazen kakor ob selitvi, strmé v bledega gosta, ki trka na moje duri, pa ga vidijo preplašene povsod, na nebu, na kostanju, na senožeti. Ker je tako, da srce nikoli ne gleda drugam, nego v ogledalo.

Rajni Resman, krasnobrađi, mi je tožil nekoč, da v mladih ljudeh ni več navdušenosti, ne več veselega, ponosnega razmaha, ne svetega ognja čudodelnega, ki gori s plamenom v duši, sije iz oči, greje in pali iz besed. Še je rekel, da se mu zdé obrazi otrók prežgodaj dozoreli, trudni in postarni, oči da so ugasle in kakor v jamah zasute, živoť da je ohlapen in sključen, brez kosti, korak omahujoč, klekajoč, glas šibek, ne smeja in ne pesmi nič. Rod, kakor da ga je prenasitenost ustvarila in lakot spočela. Poželenje mu odpira usta, ali gnus mu jih zapira. Za čednost ne vé, kaj da je, za greh pa je prelen in preslab. Smrt se bo začudila, kadar pride ponj, ker prišla bo po okostnik brez duše... To strahotno podobo mi je pokazal in kmalu nato je umrl.

Jaz, pravi sin tistega rodú, sem vedel, da gori s plamenom oženj v moji duši, ker me je žgal in palil, da bi kričal od bolečine in sladkosti. Tudi sem vedel, koliko je ljubezni v meni; če bi žejne roké zajemala dan in noč, bi ne segle do dna. Ali umirajoče oči so videle smrt.

Kaj je res že jesen? ... Daj, tovariš, ki nisi bolan, posodi mi oči, da pogledam po pravici! Čeprav je že pust in hladen moj ubogi hram, čeprav že trka na moje duri bleđi gost, bi rad videl in občutil, da je sojena ta prežgodnja jesen le meni edinemu, drugod pa da prepeva še vesela pomlad... Ne, tovariš, tudi tvoje oči, ki so bistre in ne lažejo, tudi tvoje oči ne priklíčejo pomladi v ta mrtvi gaj!

Vse luči so ugasle, vse pesmi so utihnile, mladosti ni več. Nad vso prostrano zemljo se je bila strnila dolga, dolga noč, nasula je nanjo strupene slane, nobenega bore cveta ni več... Po cesti grem in čeprav je leto šele v novembru in je solnce še toplo, me zebe v lica in v dušo. Kamor se ozre zbežano, žalostno oko, vidi čemerno jesen, vidi obnemogel, truden mrak. Koliko let ti je, ti golobrađi fant? Sodim, da komaj sedemnajst. Pa so že odzorele in 'upale tvoje oči, so izžete tvoje ustnice, je oskrunjeno tvoje čelo in hripav tvoj smeh. Ali se je zmotilo spoznanje, da se je prelilo v posodo, ki še ni bila delodana in pripravljena?... Dekletce ti, kdo je potrgal šmarnice s tvojeja čela, vijolice iz tvojih oči? Kdo je brezsravno posegel v to negodno srce, s črno roko prevrnil oltar, ugasnil luč? Ah, ni mu lica in ne imena; še Smrt ima ime; ta strahota, ki se je bila v dolgi, dolgi noči zgñnila na zemljo in na srca, ga nima.

Sreča sem fanta, ki sem ga nekoč poznal; nekoč, to se pravi pred nočjo, še včeraj. Pozdravil me je, kakor pozdravljajo starci; leno, komaj napol je iztegnil roko ter se nasmešnil samo z enim licem. Levo oko je imel prevezano s črnim trakom, desno je bilo kalno.

»Po kakšnih potih?« sem ga vprašal.

»Kam neki? V krčmo!«

Tudi hodil je, kakor hodijo starci; klonil je glavo in pocincaval sunkoma z dolgim živetom.

»Pripoveduj!« sem ga prosil, ko sva sedela ob vinu. »Povej mi, kaj da si izkusil in kaj občutil! Saj te vse razodeva, da si v eni sami noči, morda v eni sami uri živel dolgo in strašno življenje.«

Pogledal me je začuden, nato se je nasmešnil postrani, le v kotu ustnic.

»Vsakdo bulji in izprašuje in si misli, da je tam bogvedi kaj posebnega! Pa je čisto navaden — šmir! Naravnost puščoba in dolgčas! Tam in

Ivan Vavpolič: Bošnjak.

tukaj, kamor stopiš in kamor pogledaš! Zdi se človeku, da je nekakšno prazen, votla posoda brez dna in pokrova; noč brez luči in brez temë ... nič!»

Nenadoma se je zasmel naglas.

»Nekaj pa mi je ostalo v spominu in se mi povrne vselej, kadar ugledam močnik na krožniku, ali kakšno tako vodeno, sivkasto zmes... Marsiral si smo noč in dan, dan in noč, da se Bog usmili... brez ceste in poti, čez polje in močvirje, kar dalje, kdo vé kam. Tovariš me je vodil za roko, zato ker nisem videl skoraj nič; levo oko mi je bilo izteklo, desno se je solzilo. Bolelo me ni posebno, tudi truden pravzaprav nisem bil preveč, samo lačen sem bil, lačen od sile, da bi jedel travo, če bi je kaj bilo. Naletela sva na kopico trupel, ki so ležala tam že morda tri dni. Pokleknila sva, pa ne da bi molila za uboge duše, temveč... Tornistri so bili vsi prazni, morda so naju bili že drugi prehiteli. Tipal sem po suknjah, po hlačah in res sem nazadnje obtipal nekaj, kar je bilo podobno zdrobljenemu prepečencu, namočenemu v luži in krvi, zabeljenemu z mrtvaškim duhom. Tisto zmes sem pojedel vse do kaplje in trohe.«

Spet se je nasmehnil čemerno in porogljivo, izza kota ustnic, vse po šegi starcev.

In še včeraj je prepeval...

Jaz pa vem, kam pojdem, jaz pa vem, kje so ljudi prižgane — kako, da se nisem že prej domislil? K zibki pojdem; dvoje milih plamenov, neugasljivih, se tiho in mirno smehljá iz nje; angel božji drži roke nad njima, dokler ne zasije zarja nad gorami. —

XV. Pobratimi.

Mnogokdaj se primeri, da se v enem samem trenutku odpró vsa srca in skozi široka vrata prikipi duša v lica, v oči in na jezik, tako da so si ljudje mahoma podobni kakor brat bratu; ker bratje so si v najsvetejših globočinah. Združijo se v veliki radosti, ali v silni bolesti, v blagoslovu ene milosti, pod težo enega udarca; vsi glasovi so en sam vrisk, en sam vzdih. Ena luč obžari obraze in v njenem svitu so si enaki, so vsi enako spomladanjí ali enako mrtvaški.

Časih odpadne narahlo prislonežene duri src le bežen dih; prikaže se le ozka, svetla špranja, komaj za hip, toda prikaže se. Zgodi se v gledališču, zgodi se na cesti, da se spogledajo ter se smehljaje pozdravijo tujci ob eni sami besedi, ki je ljuba vsem, ob enem samem vselem solčnem žarku, ki je nepričakovan zabilnil izza oblakov.

Pozdravili so se in koj so si tujci, ne poznajo se, ne mislijo več drug na drugega; svetla špranja je ugasnila, tiho so se zaprle duri. Ali kakor je bil bežen tisti trenutek, bratje so si bili v njem in srce se je poljubilo s srcem.

Kadar pa buti v vrata vihar, jih odpre siloma in sunkoma nastežaj, da zajecé in se stresajo v tečajih. Takrat ni več nobenih skrivnosti; kar bi drugače molčalo navekomaj, privre kvišku brez strahu. Srca, prej zaklenjene izbe, so prostrane, svetle veže, kamor stopi s ceste, kogar je volja. »Ob tisti uri so se ljudje, ki se prej nikoli niso videli, kar na očitnem trgu objemali in poljubovali.« Čigava je bila roka, ki je samolastno odpahnila vrata zaklenjenih človeških src? Ni zapisano in tudi ni poglavitna stvar. Poglavitna stvar je, da so se ob tisti uri ljudje objemali in poljubovali, da so se spoznali v svojem bratstvu. Srce hrepeni in čaka željno, da bi se smelo razodeti srca, tako da bi se zrušili vsi jezovi in bi se do kaplje prelilo drugo v drugo. Božj usliši to željo po svoji modrosti, kadar je čas, in pošlje na svet nezasišano radost, ali brezmejno gorje.

Med jetniki sem bil in v spominu komaj še razločim obraz od obraza, glas od glasú. Vse oči so gledale enako, ena skrb je bila v njih, ena bridkost, en strah, eno upanje. Poprej so si bili tujci, življenje jim je teklo v tako različnih, oddaljenih strugah, da bi se pač nikoli ne bile srečale, nikdar spojile; govorili so različne jezike, mislili različne misli, gospodje so bili in hlapci. Zdaj so si bili blizu, so se poznali do najtišjih celic, kakor da so ležali nekoč v eni zibki. Kmalu so si bili podobni v lica in celo po govorici in hoji; ker srca so bila odprta in so bila eno ter so ustvarila le eno podobo. Tudi kadar so se sporekli med seboj do hudega, so se sporekli bratje; ni je bilo moči, tudi v njih samih ne, ki bi bila mogla zaloputniti duri, odprte nastežaj. Če se izljie iz tvojega srca le ena kaplja v srce človeka, ki gre mimo, ostane tam za zmerom, te za zmerom druží z njim, ki je morda že v grobu. Kadar se spomnim nanje, se spomnim na vse, vendarle razločim en sam obraz, ene same oči, slišim le en glas, ki mi je mil in ljub, kakor je bolesten in poln grenkobe.

Mnogokdaj se mi je sanjalo, da vidim brezštevila mrtva trupla, nakopičena na poljani, ki se razprostira brez konca. Ta trupla so okrvavljena in oblatena; toplo spomladansko solnce sije nanja, ali ne ganejo se. Vselej, kadar se mi je tako sanjalo, se mi je zdelo, da so ti blede obrazi, ki več ne gledajo in več ne dihaajo, čisto enaki drug drugemu, kakor da je bila v zadnjem trenutku ena

sama misel okamenela na vseh; in da se roke, te koščene in krvave, trdno oklepajo druga druge. Tako, s to zadnjo mislijo v srcu in na licu in s temi sklenjenimi rokami so se napolile duše pobratimov na ono stran.

Razbolele so moje oči, vsaka podoba se jim prikaže prevelika, prenasilna, morda celó popačena; ali če jih zatisnem, vidim toliko jasneje, kar je: srce gleda z očmi, ki nikoli ne lažejo. Če stopim na cesto, se mi zdi, da nosijo ljudje očitno znamenje, vsi enako — kakor žebelj, s kladivom v čelo zabiti. Kdo vé, morda ima vsakdo med njimi še svoje posebne skrbi, še svoje posebno življenje tam kje za plotom, kakor nosi vsak svojo sukno in svoj klobuk; to znamenje pa jih družijo in brati, tako da ni nobene skrivnosti med njimi. Ena sama misel je, velika, težka in grenka. Vse njih nehanje, vsaka beseda in vsak korak se ravna po neizprosni ukazih te misli; njeni sužnji so. Časih

morda poskušajo, da bi se otresli tega strašnega suženjstva; ali ne dá se, niti s trenom trepalnice ne; še v smehu se razodeva, še v vinski popevki, še v pohotni kvanti. Kdor se upira tej misli, kdor bi ji hotel pobegniti kam vstran, v toploto, pod sonce, tisti je hinavec; in koj se mu na očeh in v besedi pozna, da je hinavec. Naširoko so odprta srca in žalost se preliva v žalost, groza v grozo. Srečaš tujca iz daljnih krajev in nič ti ni tujega v njem. »Kako je tebi, brat moj?« ga pozdraviš; in že te je sram vprašanja.

Ali ura pride nekoč, ko bo odprl srca topel spomladanski veter, ko si bodo obrazi enaki v veselju, ne v bridkosti, ko se bodo ljudje pozdravljali s cvetjem ovenčani in z glorio ljubezni. »Kako je tebi, brat moj, ki si mi bil brat v bolesti? ...« Morda jih bo še nekaj, vsaj nekaj, ki bodo dočakali tisto blagoslovljeno uro. O, da bi bila med njimi tudi ti in jaz! —

Ranjenec.

Veter tuli. Blisk se vžiga iz noči,
oči slepi. V moji duši smrt divja.
V žični ograji visim in moja kri
v črnem curku v sneg kapljá.

Mesec vzhaja in razliva nad polje sijaj.
Vzrl sem smrt — glej, nje oči so bele
in lepe ko drevo cvetoče, ko je maj.
Ah, še niso rane mi izkrvavele!

Kaj ne diham vonja rož v bližini?
Kaj gre skoz noč in kliče? — Mali?
Otrok? Žena? O, kaj kriči v daljini?
V bolečini vas ni več spoznati.

Veter tuli. Tudi v duši je zamrl glas.
Kako ima groza prelepe oči!
Ognjene peruti so padle na samotno vas.
Še zvezda se je utrnila. Le smrti še ni.

France Bevk.

Skrita pesem.

Zapel sem polju pesem
o Tebi, skriti Bog.
Glej! in polja so pšenična
mojo pesem razumela
in skrivnostno zadržela:
„Tvoja pesem je resnična.“
Proti svetemu šotoru
vila so se v šumnem zboru —
polna cerkev prošnjih rok.

Zapel sem jo veselo
pod zvezdnato nebo.
In krдела so visoka
tajno pesem razumela
in jasneje zažarela:
„Tvoja pesem je globoka.“
Doli k svetemu šotoru
gledala so v enem zoru —
eno blaženo oko.

Zapel sem jo v bolesti
vsem bratom kroginkrog.
Množicam je neumljiva;
slušali so jo z nasmehom
in prišli tajnim grehom:
„Tvoja pesem je sumljiva.“
Grem, poklekнем sredi hrama:
„Ah! kako godí se vama,
skrita pesem, skriti Bog!“

Silvin Sardenko.

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

13. Na bazaru med Sarti.

Svetovnoznani so bazari (sejmišča) po vzhodnih deželah. Podobni so si, da pozna vse, kdor je videl enega. Razlikujejo se le po velikosti. Taškentski glavni bazar je zelo razsežen; v njem so našli 4000 prodajalnic in delavnic. Kakor po vseh srednjeazijskih naselbinah, se nahaja tudi v Taškentu sejmišče ravno sredi starega mesta; krog tržišča so zgradili šele druge mestne dele. Kakor žarki iz solnca, se raztekajo ulice od bazara v predmestja.

Sejmišče je podobno labirintu; pota drže po njem na vse kraje, se križajo in zavijajo; nikjer nikakih napisov, niti uličnih, niti trgovskih. Zgubil bi se v blodnjaku, da si nisem bil v knjigarni omislil mestnega in bazarovega tlora.

Taškentski bazar je tak-le: Ulice so prav široke, mnogo širše nego v starem mestu. Čez cesto so položili od ene strehe do nasprotne tramove, ki so jih pokrili s preprogami iz bičevja. Na tako preprost način so oslabili prehudo solnčno svetlobo, ki v orientu kar žge oči; obenem so zmanjšali neznosno vročino, ki žehiti mad zidovjem starega mesta. Ulice vrhutega polivajo z vodo, da je na sejmišču prav prijetno hladno.

Kraj ceste stoje zdržema lesene kolibe, ki jih uporabljajo kot prodajalne za vse mogoče blago ali pa kot delavnice; kajti rokodelci izvršujejo obrt kar javno na bazaru. Vse kolibe so enake in prav nič podobne našim prodajalnam. Visoke so 3 m, dolge 4—6 m. Na ulico nimajo nikakršne stene, marveč so spredaj popolnoma odprte; ostale tri stene so iz ilovice in tramovja; tudi streha je lesena in pokrita z ilovico in bičevjem. Tla so pol metra višja nego cesta; pogrnili so jih s preprogami. Oken in vrat kolibe nimajo; ob vsakem letnem času in ob vsakršnem vremenu trgovci prodajajo in rokodelci delajo v odprtih lokalih. Ponoči kolibe zapro s stenami iz desk ali bičevja. Kdor ne more blaga zvečer spraviti domov, tudi prenočuje v prodajalni.

Trgovci in rokodelci sedé na preprogah v kolibi ali pa pred njo. Stolov, da bi na njih sedeli po naše, Turkestanci ne rabijo. Ob slovesnih prilikah: v mošiji, pri molitvi in ob sprejemu pri višjih do-
stojanstvenikih pokleknejo na tla in sedejo »na peteh«. Tako sedeti dalj časa je za Evropejca utrud-

ljivo. Nekdo¹ pripoveduje, da ga je buharski emir sprejel v daljši avdijenci; sedél je v črni suknji in ozkih hlačah ves čas na petah! Navadno pa Turkestanci počepnejo na tla in prekrizajo noge pred seboj tako, da stopala pritegnejo k životu, prav kakor sedé Turki ali pa nekateri krojači. Tudi kupec počepne poleg prodajalca, če ne jezdi na konju; v tem slučaju trgovec prinese blago iz kolibe in ga ponudi jezdecu.

Sarti se prav radi ukvarjajo s prodajo nadrobno; mislijo namreč, da na ta način združujejo prijetno s koristnim. Ničesar se bolj ne bojé nego dela, nič pa jim bolj ne ugaja, nego sedeti na bazaru in preživljati se s kupčijo. Kdor ima količ-
kaj premoženja, prične s trgovino. Zato je malih trgovcev silno veliko, mnogo preveč, dobiček je seveda neznamen. To pa Sarta ne moti, saj živi zelo skromno; če zasluži na dan po 60 vinarjev, se prehrani brez skrbi. Vsa krošnja navadnega prodajalca ni veliko vredna. Kdor ima blaga za 400 do 600 K, je — veletrgovec. Mali trgovci imajo v kolibah blaga za 40 do 60 K. Čudno pa je, da, kdor kupi večje množine, dostikrat blago dražje plača kot oni, ki kupi kaj malega. Sarta se izgovarja: Če mu kdo pokupi vse blago, ki bi ga sicer prodal mesec dni, mu sné celomesečni dobiček; kje si more trgovec v kratkem času priskrbeti novega blaga? Stalnih cen ne poznajo, vedno se je treba pogajati. Medsebojno se ne sleparijo; če pa kupuje tujec, preplača trikrat, celó desetkrat. Kupcev ne vabijo, o reklamah ni govora. Mirno čaka trgovec, da kdo prostovoljno stopi v prodajalno. Če se ne zedinita in kupec odide k sosedu, se prvi trgovec ne jezi in ubeglega niti z besedico ne kliče nazaj, marveč séde na staro mesto in čaka novega kupca. — Čudno je, da Sarti še ne poznajo javne razprodaje (dražbe). Tudi krošnjarstvo v starih časih ni bilo v navadi, najbrž zato ne, ker tujec ne sme stopiti v hišo, če ga ni povabil gospodar. Šele Rusi so v Turkestanu zaredili krošnjarje.

Z malo trgovino se ukvarjajo le Sarti; drugi rodovi so prepošteni, da bi tekmovali s takimi prebrisanci. Trgovci so skoraj vsi mohamedani. Zidje morajo v domačinskih državah plačevati dvakratne davke. Le v Buhari je mnogo Hebrejcev, ki so znani kot srednjeazijski ali buharski

¹ Schwarz, »Turkestan«, str. 288. Glej opazko v zadnjem »Dom in Svetu«, str. 105.

Zidje. Vzeli so takorekoč v nakup trgovino z barvano svilo.

Turkestanski bazari imajo to posebnost, da v posameznih ulicah prodajajo le istovrstne predmete, da stojé torej trgovine z enakim blagom druga poleg druge. Kupec mora samo vedeti, v katerem oddelku se nahaja stvar, ki je potrebuje; tam dobi toliko istovrstnih prodajalnic, da ima blaga na izbiro.

Ko sem stopil v bazar, sem najprej opazil kolibe, koder prodajajo kruh. Pekó ga v obliki tankih, okroglih mlincev ali oblatov različne velikosti: od najmanjše »cesarske« žemljice do velikanskega hleba. Kruh, tenék kot papir, uporablja Sarti mesto kročnikov, ker nimajo lončene in porcelanaste posode. Na take pladnje nalože jedi; po zaužitem obedu pojedó še — kročnike. Kruh pekó iz neprekušenega testa, iz pšenične ali ječmenove moke. Rži do prihoda Rusov Turkestanci niso sejali.

Ginljivo je, kako domačini spoštujejo kruh; najmanjšo drobtino skrbno poberejo s tal. Leta 1875. so se ruski odposlanci v največjem sijaju napotili k buharskemu emiru. Pred njimi so jezdili dvorni maršali in višji uradniki v najdragocenejših oblačilih. Naenkrat se procesija ustavi. Na čelu spreveda je jezdil najvišji zapovednik buharske vojske, oblečen v kraljevska oblačila. V prahu poleg pota je zapazil neznan kosček kruha. Stopil je s konja, ne oziraje se na to, da se je ustavil velikanski sprevod, pobral drobtino in jo shranil v obleki, vezeni z zlatom in dragimi kamni.¹

Domačinom se zdi greh, živino krmiti s kruhom. Ruski uradnik¹ je potoval v gorovje, kjer ni bilo dobiti krme za konje. Imel je pa s seboj mnogo kruha in je ukazal, konje nasititi s kruhom. Dva dni kasneje opazi, da so konji povsem izstradani, da ne morejo dalje. Zvedel je, da hlapci niso izvršili povelja, ker se jim je zdelo greh, konjem dati kruh, ki je namenjen samo ljudem; rajši so pustili konje dva dni brez vsakršne hrane.

Iz krušne ulice pridemo do trgovin, kjer prodajajo sveže in suho sadje, najvažnejše hranivo Turkestancev. Sadja pridelajo silno veliko. Po nekaterih kolibah so nagrmadili cele skladišnice užitnih buč (melon), ki so jako poceni. Po stojnicah pa so razstavili: jabolka, hrúške, smokve, češnje, mandlje, jagode, orehe in lešnike. Navadni Sarti so glede hrane zelo skromni. Preprost delavec zaužije za kosilo ploščo kruha in kos melone, kar ga stane tri ali štiri vinarje; na jesen se po-

sladka še z grozdiem, ki ga je v deželi na preostajanje. Pravijo, da reven Sart porabi poprečno za hrano, obleko in stanovanje po šest do osem kron na mesec.

Značilen smrad nam naznanja, da smo zašli k — mesarjem. Živino koljejo kar na ulici, kjer jo denejo iz kože in razobesijo po stenah in stebrih, kakor v drugih kolibah obleko, posodo itd. Poleti prične meso takoj dišati; muhe in drug mrčes ga obletava. Par korakov od mesnic so javne kuhinje, kjer cvro in kuhajo v kotlih, pražijo pa na vilicah nad preprostim ognjiščem, seveda kar na prostem ali vsaj v odprtih prostorih. Tudi odtod se širi daleč naokrog dim in smrad pokvarjene masti.

Meso si privoščijo premožnejši, reveži pa le ob velikih praznikih. Sarti uživajo samo bravino (ovčje meso) in kuretino, malokdaj govedino, svinjine pa seveda nikoli, ker je mohamedancem ravnotako prepovedana kot Židom. Tudi ne jedó kameljege in konjskega mesa, ki ga Kirgizi cenijo kot slaščico. Bolj čudno je, da Sarti ne marajo divjačine in rib, dasi jih je v obilici ter jih vera ne prepoveduje. Krave redé vsled mleka in jih zakoljejo šele, ko se postarajo. Ker goveda slabo krmijo, je govedina žilava; tako meso uživajo samo reveži, ker je mnogo cenejše kot ovčje. Bravina pa je sočna in okusna. Ob velikih pojedinah spekó celega janjca.

Najprihljubljenejši jedili sta piláv in šašlík.

Piláv je pristno mohamedanska jed. Ko so ruski poslanci prvikrat prišli v Buharo, so moslimi razmišljali, bi li »nevernikom« ponudili sveto jed; slednjič sta zmagali politika in gostoljubnost. Piláv prirejajo iz bravine, masti, riža, korenja in rozin tako, da najprej cvro v kotlu ovčjo mast, meso razrežejo na majhne kosčke in jih denejo v razbeljeno mast, temu primešajo razseklanega korenja, z rozinami in poprom pomešanega riža in vse skupaj v zaprti posodi kuhajo eno uro. Najvažnejše pri tem je ovčje meso, ki mu bogatini pridenejo še kuretine, reveži pa govedine. Le domačini znajo skuhati dober piláv, Evropejcem pa se jed sprevrže v riževo kašo. Pilava snedó Sarti ogromne množine; kakor mi kruha, se Turkestanci pilava nikdar ne naveličajo; bogatini ga uživajo celó dvakrat ali trikrat na dan. Ni ga skoraj obeda brez pilava. Vrhutega je taka jed zelo poceni; za 50 vinarjev pilava ne bi snedel nihče. Imenitnim gostom ga prinese velikansko posodo, ki bi zadostovala za dvajset mož. Sarti namreč mislijo, da gosta tem bolj počasté, čim večje množine jedil mu ponudijo.

¹ L. c., str. 273 sl.

Šašlík se je po Kavkazu in Srednji Aziji tudi zelo razširil. Kakor Ezav za lečo, bi Gruzinec ali Sart prodal prvenstvo za šašlik. Prireja se iz ovčjega mesa in masti. Oboje razrežejo v kosčke, ki so veliki kot orehi, jih osolē in opoprājo, nasade na palčice tako, da se med dvema koscema mesa nahaja kosce masti, in vse skupaj pražijo na žerjavi. Meni šašlik ni ugajal; zdel se mi je pre-masten.

Nožev, žlic in vilic domačini ne rabijo; z roko zajemajo iz skupne skledē. Pred kosilom si mora vsakdo umiti roke. Ko gostje čepē krog »mize«, t. j. krog prta, ki so ga razgrnili po tleh, prinese v boljših hišah služabnik pred obedom umivalnik in vlije vsakemu gostu vode na roke; isto se zgodi po kosilu.

V sosednjih trgovinah sem ugledal razno-vrsten sladkor, ki ga uvažajo iz Evrope, testenine, med njimi pristne makarone, butarice lesa, poleg njih pa odprte vreče, napolnjene z okroglimi ploščami — posušenimi kravjeki, ki jih reveži rabijo kot kurivo. V naslednjih ulicah prodajajo žito (riž, pšenico, ječmen, oves, proso), razna seme-na (konopljeno, laneno, makovo in solnčnih rož) in poljske sadeže: turščico, grah, lečo, fižol, čebulo, kumare, peso, korenje, zelje, krom-pir itd. Ta oddelek me ni zanimal, kakor tudi ne prihodnji: kovinska obrt, kjer so razstavili železne in bakrene predmete. V stranski ulici so hudo razbijali — kovači; le oddalec sem gledal, kako so izdelovali podkve in jih kraj ulice konjem nabijali na kopita. Iz daljave so se oglašali kle-parji, nožarji, žebjarji, brusači, ki so povzročali tak ropot, da sem se v velikem ovinku izognil njih delavnicam.

Hodil sem po bazaru s knjižico, kamor sem zapisoval posamezne predmete. Radovedno so me gledali z vseh strani; nekaj nenavadnega se jim je zdelo moja črna nedeljska obleka, kakršno urad-niki nosijo samo ob slovesnih prilikah, in moj slam-nik, ki na Ruskem in v orientu ni v navadi.

Zašel sem med usnarje in čevljarje.

Ker je v Turkestanu mnogo živine, je tudi usnja več kot ga potrebujejo. Strojijo kože ovac, koz, konj, oslov in goved. Zanimivi so mehovi, ki jih rabijo za vodo, da jo prenašajo z vodnjaka v stanovanja, da škropē ulice in dvorišča, ali pa da jo vzamejo s seboj, ko potujejo po puščavi. Kadar odirajo janja, mu ne prerežejo kože, marveč mu jo slečejo z života. Nastavke nog in vratu za-drignejo, dokler je koža še sveža, s tankimi jermeni, da meh nima nikakega šiva in ne pro-pušča vode.

Sarti ne rabijo nikakršnih nogavic; saj jih niti plesti ne znajo. Pač pa nosijo — moški, ženske in otroci — do kolen segajoče škornje iz mehkega usnja, brez petā in trdih podplātōv. Tāko gibljivo obuvalo jim nadomešča nogavice. Vsekdar pa, ob najlepšem in najslabšem vremenu, nosijo tudi — galoše, večinoma zelenkaste barve, ki se »škor-njem« natančno prilgajo. Kadar stopijo na pre-proge ali v stanovanje, kakor tudi med molitvijo, odlože opanke. Da na pragu mošeje sezujejo ga-loše, ni morda verska zapoved ali spoštovanje, izkazano hiši molitve, marveč le splošna navada; kajti po stanovanjih in mošejah nimajo stolov in klopi, marveč vsi sedē na preprogah, ki morajo biti kolikor moč snažne; opanke so pa navadno zaprašene, ob slabem vremenu tudi blatne do skrajnosti.

Čevljarji na bazaru so si delo razdelili: neka-teri izdelujejo samo »čevlje«, drugi galoše, tretji navadne opanke, četrti močnē škornje za jezdece; polovica jih prirezuje usnje, druga polovica šiva posamezne kose. Po mnogo kolibah samo krpajo staro obutev; ti krpāči so tudi med Sarti pro-letarci čevljarskega stanu. Obuval ne izdelujejo po naročilu; zato nosijo domačini navadno pre-velike čevlje; dobra lastnost take obutvi je ta, da Sarti ne poznajo — kurjih oces. Šivajo pa čevlje tudi ruskim naseljencem; pravijo, da je taka obu-tev ne samo cenejša, marveč tudi mnogo trpež-nejša nego evropska. Vzrok je ta, da mora živina turkestarskih nomadov leto in dan, v mrazu in vročini prebivati na prostem, da je torej njih koža veliko močnejša kot pa koža naše pomehkužene živine, ki večji del svojega žitja prebije po hlevih.

Poleg čevljarjev so se nastanili sedlarji, ki se pečajo s konjsko opravo, za ježo in za vožnjo. Izdelujejo pa še druge predmete iz usnja: kovčge, torbe in torbice, nožnice za orožje, biče nagajke itd. Tudi med sedlarji se vsak rokodelec bavi le z eno vrsto blaga.

Na tlorisu sem čital, da v sosednji ulici pro-dajajo tibetajke (čepice). Glede pokrival so Sarti, kot mohamedanci sploh, zelo natančni. Vera jim ukazuje, da si morajo lase briti. Da jih pozimi v glavo ne zebe, poleti pa solnce ne peče, nosijo podnevi in ponoči majhne, okrogle, pisane čepice iz svile, polsvile ali žameta, po obliki podobne kapticam naših redovnikov. Sešita je tibetajka iz štirih izsekov in je nizka, da se kolikor moč pri-lagodi glavi. Bogatini si čepico okrasē še z zlatimi in srebrnimi našivi. Tibetajka nadomešča Sartom fes, ki ga verska navada zapoveduje Turkom, vendar pa ima povsem drugačno obliko nego ta.

Kadar nastopijo javno, si krog čepice ovijejo še turban, ki se v Turkestanu nazivlje »čalma«. Turban je znamenje pravovernega muslima; zato je v azijskih neodvisnih državah vsem »nevernikom«, posebno pa Židom, prepovedano nositi čalma. Turban je Sartom istega pomena, kot pri nas črna suknja in ponekod še cilindri: ob slovesnih prilikah ga mora nositi vsakdo. Sestoji pa turban iz več metrov dolgega, širokega traku iz svile ali bombaževine. Mohamedanski aristokrati: begi, učenjaki, sodniki, hodže, mulle in dijaki-visokošolci nosijo snežnobele čalme iz najboljše svile, trgovci in meščani pa rdečkaste ali modrikaste iz pavole. Važno je ne samo, kake barve in iz kake snovi je turban, marveč tudi, kako širok da je. To se ravna po družabnem stališču muslima. Preprost človek se zadovolji s par metri, turbani visokih dostojanstvenikov pa so zvitii iz 20 do 30 metrov blaga; pod tako ogromnim pokrivalom skoraj izgine obraz. Turškega sultana, poglavarja vseh mohamedancev, si Turkeščanci ne morejo misliti drugače nego s čalmo, dolgo vsaj 50 metrov. »Ko sem jim pravil,« pripoveduje moj mentor,¹ »da sultan sploh ne nosi turbana, marveč tibetjeko (= fes), mi niso verjeli; med Sarti namreč samo najrevnejši berači vedno nosijo le tibetjeko, sicer si pa vsakdo kupi čalmo, bodi še tako preprosto, da jo pokrije ob slovesnostih.«

Zelo se trudijo muslimi, da si turban ovijejo krog glave kar najbolj umetno. Večkrat sem jih opazoval pri tem delu; če se mu ni zdel dovolj umetno zavit, ga je razdril in ovil še drugič in tretjič. Predvsem si trdno privije tibetjeko, da se turban in čepica dobro sprimetata; nato pa ovija blago krog glave višje in višje. Tibetjeka tvori dno turbana in gleda zgornj iz njega. Oba sta združena tako, da se turban in čepica dvigneta hkrati, ne da bi ovoji razpadli. Konec blaga imenitnejši skrijejo med ovoj, pri preprostih pa izza ovojev pada na levo uho. Turban je baje izvrstno sredstvo zoper solnčarico, ker ne varuje samo glave, ampak tudi obraz in tilnik pekočih solnčnih žarkov.

Doma, posebno pri delu, preprosti Sart poleti ne nosi drugega nego srajco, spodnje hlače in neizogibno tibetjeko, ki je tudi ponoči ne odloži. Vsi, celó bogatini, hodijo poleti po hiši bosi. Poljski delavci pa imajo ob največji vročini na sebi samo tibetjeko in spodnje hlače, ki jih zavišejo nad kolena, da se zdi, kakor bi hodili v plavalnih hlačicah.

Križem bazara stoje prodajalci na pitkov, nikakor ne alkoholnih, saj je vino Mohamed strogo

prepovedal, temveč raznovrstnih pokalic, ki jih Rusi nazivljejo »kvas«. Marsikje sem se ustavil, da sem si utolažil žejo s sladkim sirupom in ananasnim kvasom. Ob hudi vročini voda kar usahne onstran grla, da se je treba neprestano zalivati. Prodajalec dene v kozarek še kos ledu, da se tekočina tembolj ohladi. Domačini imajo sladkarije zelo radi, posebno še sladoled, ki ga poleti zaužijejo velike množine. Izdelujejo ga na preprost način. Prodajalec ima v zalogi mogočen kos ledu, dvomljive čistote. Led pridobivajo pozimi iz umazanih jarkov in ribnikov. V njem se nahaja trava, perje, konjski gnoj in mrčes. Z nožem odluči prodajalec par kosčkov na krožnik, polije s sirupom, zmeša, in sladoled je gotov.

Prispel sem v oddelek, kjer se prodaja obleka. Ta »je pri Srednjeazijcih skoraj edina stvar, kjer moremo govoriti o razkošju. Medtem ko so stanovanjalec večinoma taka, da bi Evropejec razmišljal, je li varno v takem brlogu nastaniti konje in goveda, se oni, ki jim razmere količaj dopuščajo, ponašajo s svilnatimi, žametastimi, z zlatom pretkanimi oblačili, ki v žgočem solncu blesté v najkrasnejših barvah. Ko bi se k zborovanju sešli ugledni domačini in ruski dostojanstveniki, bi z zlatom in srebrom vezene, z odklopanji pokrite uniforme uradnikov in častnikov kar obledele. Ne samo, da je obleka domačinov iz dragoceneega, zelo pisanega blaga, razkošje obstoji tudi v tem, da si nadenejo kolikor mogoče veliko oblačil. Čeprav pripeka vročina, da kaže toplomer v senci 48° C, si bogatin ob slovesnih prilikah nad spodnje perilo obleče do šest sukenj različne barve; družabno stališče in bogastvo domačina moremo deloma uganiti že po številu vrhnjih sukenj.«¹

Z razkošnimi oblačili pa se ponašajo le — moški. Ženske so na ulici opravljene kot — nune; njih vrhnji plašč je zelo preprost. Mohamedova vera zahteva, da ženska ne nastopa v javnosti. Vrhutega mora biti vsaka Sartinja na ulici popolnoma zagrnjena. Ko bi se napravila v najdragocejša oblačila, bi vendar nihče ne vedel, kakšna Evina hči se skriva za svilo in zlatom. Ker se za obleko zanimajo le moški, se »moda« v Srednji Aziji nič ne spreminja; kakor so se oblačili pred sto in dvesto leti, se oblačijo še dandanes, in če si kdo nadene suknjo, ki jo je kupil pred 30 leti, je ta še vedno — moderna.

Oblučijo se Turkeščanci vsi na enak način: Sarti, Buharci, Hivanci, Turkmeni, Uzbeki, Kašgarci, Tadžiki in kolikor je še drugih stalno naseljenih narodov od Kaspiškega jezera do kitajske

¹ L. c. 265.

¹ L. c. 256.

meje. Le pokrivalo je mnogovrstno, sicer so pa razlike malenkostne.

Obleka Sartov je prav — ohlapna. Evropejci nosimo dokaj ozke čevlje in tesna oblačila; ne govorim o modi nekaterih zastopnic nežnega spola, ki si z moderno obutvijo kvarijo noge, s pretesnimi jopiči in stezniki mučijo telo, da ne morejo niti pravilno dihati. Sarti pa skrbje za to, da je obleka kolikor mogoče široka in udobna; nikjer ne sme telesa stiskati ali ovirati. Njih obleka nima niti gumbov niti zaponk. Na perilo in oblačila so prišli trakove, ki jih poljubno pritgnejo ali spuste, kakor se jim zdi primerneje. Ne nosijo ovratnikov in ovratnic; vrat je vedno prost. Tako naša je čedna in bolj zdrava kot naša. Če bi postavili vstrijc čistiljskega Sarta v dolgih, širokih oblačilih in pa evropskega velikomestnega gizdalina, bi vsakomur, kdor ima kaj zmisla za lepočutje, azijska naša bolj ugajala, ne glede na to, da bi se zdravnik brez dvoma izrekli za ohlapnejšo obleko. Srednjeazijcem pa se zdi naša tesna obleka, moška in ženska, naravnost — pohujsljiva.

Oblačil ne izdelujejo po naročilu, marveč že izgotovljena prodajajo na bazaru. Le za perilo in otroška oblačila kupujejo blago, da gospodinje doma sešijejo, kolikor je treba za družino.

Obleka nima nikakršnih — žepov; kar mi spravimo v žep, spravijo Sarti — za pas. Kdor vzame s seboj mnogo predmetov, si obesi za pas še usnjato torbico. Pač pa rabijo velike »žepne« robece, kar je navidez samo s seboj v protislovju; saj, kjer ni žepov, tudi ne more biti žepnih robcev. Zataknejo si jih za pas, ali pa enostavneje: kar opašejo se z robcem. Tudi jih ne moremo imenovati »njuhalni« robci; tako nazivanje pri Sarti ne bi imelo nikakega pomena, ker — ne njuhajo tobaka. Rabijo robece prav pogostokrat, da si otirajo pot in brišejo roke; Turkestanci se namreč umivajo po večkrat na dan: pred molitvijo, pred jedjo in po jedi in ob nešteto drugih prilikah.

Sart obleče predvsem široke spodnje hlače in dolgo srajco, ki mu sega čez kolena. Nosi pa srajco nad hlačami po »sarmatskem« načinu, kakor je navada tudi pri ruskih muzikih. Srajca nima ovratnika in je razklana do pasu; le sredi prsi jo zapno s pritisima trakovima in krog ledij prevežejo s pasom ali robcem. Poleti, vsaj v domači hiši, ne nosijo drugih oblačil. Kadar pa gre Sart med ljudi, si nadene še več »sukenj«, prav podobnih našim »spalnim« suknjam; nadomeščajo mu vsa vrhnja oblačila. Razlikujejo se od spalnih sukenj v tem, da nimajo ne ovratnika, ne žepov, ne vrvice za prepasovanje, pač pa zelo dolge rokave, ki so

zgoraj široki, medtem ko se navzdol vedno bolj zožujejo, in so mnogo daljši kot roke; zato pozimi Sarti ne rabijo rokavic, marveč spuste rokave čez dlan. Na ulici so take suknje pripravne, toda ročno delo zavirajo, ker rokavi vedno silijo čez prste. Sicer pa suknje pri delu ne nosijo, ampak jo nadenejo šele, če stopijo na ulico, podobno kot Rimljani, ki so oblekli togo samo takrat, ko so šli z doma. Pozimi Turkestanci ogrnejo krajšo, z volno podšito suknjo s kratkimi, širokimi rokavi. Ob mrzlem vremenu je to edina vrhnja obleka delavca in kmeta. Bogatini pa oblečejo dve, tri in še več sukenj, da je dragocenejša vedno vrhu manjvredne. Njih število se ravna po temperaturi, tako da Sarti govorijo o »mrazu dveh, treh, štirih in več sukenj«.

Vrhnjo obleko izgotavljajo iz najrazličnejše robe. Dragocene suknje iz rdečkastega, z zlatom vezenege brokata, podobne našim bogoslužnim oblekam, nosijo v neodvisnih pokrajinah principi pa dvorjani. Suknje iz rdečega, zelenega in modrega žameta oblačijo uradniki, župani, sodniki. Meščani si nadenejo ob slovesnostih pisana svilnata odela. Ob delavnih se poslužujejo trgovci ter nižji uradniki napol svilnatih, navadni meščani, rokodelci in kmetje pa bombažastih sukenj. Le hlapi, dninarji in poljski delavci nosijo plašče iz surovega platna, ki se drugače rabi za vreče. V takih suknjah prenašajo tudi bremena; konce potegnijo čez ramo, da nastane velik »nahrbtnik«, kamor nalože breme: les, opeko, žito, celó — gnoj. Podobna oblačila uporabljajo Sarti kot deževne plašče; dežnikov in solčnikov Turkestanci ne poznajo; zato si pa ob slabem vremenu plašč zavijejo čez glavo.

Suknje prevežejo s pasom, t. j. 3–6 metrov dolgim pisanim trakom, podobnim onemu, ki si ga ovijajo krog čepice; mnogi rabijo isti trak kot pas in kot turban. V ta pas zatakne Sart, kar mi spravljamo v žepu. Tamkaj shrani tobачnico, nož, bič in koran, v vojnem času bodalo, samokres in meč, na potovanju pa kruh, sadje in čaj. Ko se vrača z bazara, si zatakne ali pa obesi za pas vse, kar je nakupil, tudi čevlje in posodo. Denarnic Sarti ne rabijo. Denar zavijejo kar v žepni robec in vtaknejo za pas. Denarja ne nosijo s seboj, navadno le takrat, ko gredo na bazar. Komur zmanjka prostora, obesi na pas še usnjate in svilnate torbice, kamor spravi ostale predmete.

Ženske se nosijo podobno kot moški, le da je obleka bolj pisana, daljša in dragocenejša; prav rade si nadevlejo svilnata oblačila. Na ulici nosijo posebno »uniformo«, ki je za vse ženske enaka, naj so že mlade ali stare, revne ali bogate, omožene ali samice. Obleči morajo temnosiv plašč, ki

ga ne ogrnejo samo čez rame, ampak ga potegnejo čez glavo. Plašč sega do tal in zakriva vse telo. Na temenu je na plašč prišita mreža iz črne konjske žime; pajčolan zakriva obraz, visi do pasu in je tako gost, da potez obraza ne moremo videti. Dekleta nosijo mesto črne mreže bel, prosojen zastor iz tkanine, vdove pa, ki bi se rade še enkrat omožile, rdečega. Taka povsem zakrita ženska je podobna staroveški mumiji, ki je ubežala iz egiptovskih grobišč in zašla v orient, ali pa Lotovi ženi, ki se je vsled prevelike radovednosti spremenila v solnat steber. Uniforma je poleti prava muka za nežni spol, ker je silno vroča. Kadar ženska na ulici ne vidi moškega, odpne plašč in dvigne pajčolan, ki ga pa takoj spusti, če zagleda bradača. Le ob uličnih oglih se včasih primeri, da gospodar stvarstva nenadoma uzre ženski obraz, toda le za trenutek; takoj se namreč angelsko bitje okrene in zagrne. Doma pa se bogate Sartinje, kakor pišejo, oblačijo prav čedno in si nadevlejo mnogo nakita: srebrnih ali pozlačenih zapestnic, prstanov in uhanov. Krogi vratu si obešajo verižice, ki so nanje nanizale bisere, pisane kamenčke ali pa dolgo vrsto zlatih in srebrnih novcev. Mnogo dragocenosti vpletajo tudi v kite, ki jih umetno podaljšajo s konjsko žimo ali črno svilo. Žal, da lepotiča ne morejo kazati tujcem, ampak edinole možu in znankam.

Mladina do desetega leta se oblači povsem enako. Ker dostikrat tudi dečkom puščajo kite in se otroci po obrazu ne ločijo, je marsikdo v dvomu, ima li pred seboj deklico ali dečka. Sicer se pa mladi nosijo prav kakor stari.¹ —

Od daleč začujem nenavaden hrup, ki narašča bolj in bolj. Iz za ogla se pojavi pet moških v raztrganih oblačilih, ki — prepevajo koran. »Derviši!« mi šine v glavo. Radoveden jih počakam, da si ogledam orientalsko zanimivost. Slok mladenič poje naprej, najbrž kako suro iz korana, ostali štirje, bradat stari, zanemarjeni do skrajnosti, pa mu stalno odgovarjajo: »Lávlav lávlav, lá iláha í lávláv«. Tako sem si zapisal v beležnico; natančno (arabsko) besedilo mi ni znano; zmisel celotnega stavka pa je mohamedanska veroizpoved: Bog je Bog, ni ga Boga razen Boga. Na sekirice dejati glasov ni mogoče, ker pevci ne pojejo po naši glasbeni lestvici; tudi posnemati bi jih bilo težko.

Dervišev je v Turkestanu veliko. Najrajši nastopajo po bazarih, ker je tod največ občinstva. Beračijo posamezno ali pa v gružah. Če pojejo, kriče, da se razlega daleč naokrog. Že prej me je srečal kak berač, ki je ropotal s kovinskim orod-

jem in vpil: »Amámbuli, amámbuli!« Ko nisem takoj segel v žep, mi je toliko časa vpil na ušesa, da sem mu položil denar v skledico. Čeprav so derviši nesramno nadležni in zoporni, čeprav jih je mnogo preveč, jim vendar vsakdo kaj podari. Poznavalci orienta trdijo, da jih verni molimli celó — spoštujejo. Nam je to neumljivo; saj domačini vedo, da so derviši samo leni postopači, ki se jim ne ljubi delati in rajši živé od žuljev drugih ljudi. Pravijo, da tudi s razuzdanim življenjem ne delajo časti Mohamedu. Nekateri so blazni, drugim se slabomnost bere z obraza. So pa veliki gorečnejši. V neodvisnih pokrajinah derviši po ulicah in bazarih nastopajo kot pridigarji, ki ljudstvo navdušujejo k verski gorečnosti in sovraštvu do »nevernikov«. Po ruskih gubernijah so jim javne govore prepovedali. Derviši ne delajo ničesar, samo beračijo. Miloščine ne prosijo, marveč — zahtevajo. Hvaležnosti ne kažejo nikakršne; nasprotno, derviši mislijo, da oni vernikom izkazujejo dobroto, ker jim s pobiranjem miloščine nudijo priliko, izvrševati Bogu dopadljiva dela.

Derviši nosijo posebno »uniformo«. Značilno je njih pokrivalo: izredno visoka, štulasta, suknena kapa, kakršne sicer nima nihče. Darove pobirajo v nenavadno puščico: podolgačo bučo so razdelili na dveje; v spodnji, širši del pobirajo denar, zgornji del pa je neka pokrov; oba dela sta z vrvicami zvezana približno tako, kakor pri naših cerkvenih kadilnicah. V levici drže dve paličici, združeni s kovinskim obročkom; z njima ropotajo, da opozarjajo ljudi nase. V desnici nosijo debelo gorjačo; tudi nanjo včasih obesimo ploščice, da rožljajo z njimi. Oblačilo imajo na sebi samo eno: suknjo, prevezano z vrvico. Nanjo so našili brez števila pisanih krp različne oblike in velikosti. Suknja je zamazana in razcapana; koski cunj in volnene podloge visé z uniforme; skozi večje in manjše luknje pa se kaže golota, da ni več — dostojno. V primeri s turketskimi dervišem bi bil starogrški Diogenes pravcati gizdalin. Našite krpe so bistven del uniforme. Če si derviš omisli novo suknjo, prišije nanjo pisanih cunj; od daleč bi vsakdo mislil, da je suknja že stara, od blizu pa se vidi, da je še nova.

Moslimi zelo spoštujejo one, ki so bili že v Meki na prerokovem grobu; imenujejo jih romarje (h a d ž i). Dobili so predpravo, da smejo nositi bele suknje. V Turkestanu je hadžijev malo, ker je Meka preoddaljena in pot pretežavna. Romarji potujejo skozi Afganistan v Indijo, odtod pa po morju v Arabijo. Tak izlet traja eno ali dve leti. Vsled kolere in drugih bolezni, vsled žeje in lakote, vsled roparskih napadov in težavnega potovanja

¹ L. c. 257—272.

Ivan Vavpotič: Ulica v Tolminu.

umre mnogo hadžijev na poti. V novejšem času romajo bogatejši moslimi čez Kaspiško jezero, po Črnem in Sredozemskem morju.

Stalno naseljeni Turkestanci so verni mohamedanci. Pripadajo k sunitom,¹ kakor Turki pa Kirgizi. Perze, ki so šiiti,² pristejajo med »nevernike« in jih hudo sovražijo, bolj nego kristjane. Medtem ko so Kirgizi le po imenu moslimi, toda v resnici ne molijo, se ne umivajo, nihče ne roma v Meko, ženske ne zakrivajo obraza, pa Sarti in drugi rodovi natančno vršé verske dolžnosti: radi dajejo vbojajme, se umivajo, kakor jim zapoveduje koran, če treba, tudi sredi ulice; zvesto opravljajo jutranjo in večerno molitev. Na potovanju, ob nevihti, v najhujšem blatu in prahu pokleknejo kar sredi ceste, se obrnejo proti Mekki in molijo, ne oziraje se na druge ljudi. Če se dva prepirata in z minareta cerkvenec povabi k molitvi, prenehata z razporom, odmolita, nato pa se obdelujeta znova. Zdržek od vina in svinjine, obreza, post v ramazanu, so dolžnosti, ki Sart o njih ne razmišlja, pač pa jih vestno izpolnjuje, čeprav nekatere obveznosti niso lahke. Ob ramazanu n. pr. od ranega jutra do pravega večera ne smejo ničesar ne jesti, ne piti, ne kaditi; niti ne kopljejo se takrat; zgodilo bi se namreč lahko, da bi kapljica vode skozi noli usta zašla v telo. V tem desetletju obhajajo ramazan ob najhujši vročini, da je post še težji. Petek praznujejo drugače, nego mi nedeljo. Zjutraj se sicer možaki zbero v mošeji k skupni molitvi, nato pa se razidejo na delo in po opravih, prav kakor ob delavnikih. —

Stopil sem v čajnico, kakršnih je na bazaru veliko, zlasti tam, kjer se križajo ulice. Gostje so za trenutek umolkli, prenehali z igrami ter me gledali kot čudo iz devete dežele. Tudi jaz sem bil v zadregi, pa le zato, ker nisem imel kam — sesti. Strežnik je prinesel nekaj zabojček in ga postavil h klopi ob steni, kamor je postavil tudi veliko posodo s kropom in majhno s čajem. Komaj so se domačini pomirili, so zopet utihnili, ko sem izвлеkel knjižico, kamor sem zapisal par stavkov; moral sem jo spraviti, sicer bi zgleďovanja ne bilo konec. Bazarske čajnice so za Sarte »življenska potreba«. Tu se shajajo »meščani«, da se ves dan

¹ Razdelitev mohamedancev v sunite in šiite je bolj političnega, kot pa dogmatičnega pomena. Šiiti ne pripoznavajo prvih treh kalifov; po njih mnenju je bil postaven naslednik Mohamedov njegov zet Ali. Verske razlike so malenkostne. Večinoma so moslimi suniti, predvsem Turki in Arabci, ki se smatrajo za strogo pravoverne, le Perzi so šiiti. Zato med Turki in Perzi ni odkritosrčnega prijateljstva. Sicer je pa v islamu na obeh straneh mnogo verskih ločin.

zabavajo, t. j. razgovarjajo, pijejo čaj, kadé in igrajo. Čepé seveda kar na tleh, na slamnatih preprogah, večinoma v gručah. Strežnik jim ne prinaša čaja, marveč samo — krop v velikih loncih; čaj in sladkor mora vsakdo imeti s seboj. V boljših kolibah so uvedli ogromne ruske samovare, pa tudi v teh kuhajo samo vodo. Pred gosta postavijo lično kovinsko posodo, prav podobno vrčkom za vino in vodo po naših cerkvah, toda mnogo večjo. Vanjo vrže čaja, ga zalije s kropom in odliha tekočino v plitvo, široko čašo, ki je vedno lepo pisana, dostikrat celó iz kitajskega porcelana.

V bazarskih čajnicah je Turkestanec kakor v raju. Mimo kolibe se vrsti mnogobrojno občinstvo, Sart vse vidi, vse zve, sam sebe stavi na ogled in prevzetuje za lenobo in z lepo obleko. Če je lačen, mu iz bližnjih kolib prinese sadja, pilav, šašlik in kar poželi. S sosedi razpravlja o domačih novicah in o politiki. Če zmanjka gradiva za pogovor, igra šah, kvarta ali kocka. Dobé se med Sarti izborni šahisti. Moj avtor¹ omenja domačina, ki so ga uradniki in častniki vabili v šahovski klub; čeprav so bili Rusi izborni mojstri, Azijec je prekosil vse.

Kavaren pa v Turkestanu ni; kave Sarti niti ne poznajo.

Važna priprava po čajnicah je vodna pipa, ki ji Turki pravijo nargilé, Sarti pa »čilim«. Ni je hiše brez take pipe. Čilima ne kadé le moški, ampak tudi ženske. Domačini zelo radi kadé, toda vedno iz čilima; evropskih pip, smotk in svalčic ne marajo. S tobakom si ne dajejo preveč opraviti: perje posuše kar na solncu. Čilima ne kadi posameznik, marveč le večja družba. Strežnik napolni navpično cev s perjem, vrže na tobak par kosčkov žarečega oglja in skozi stransko cev spravi pipo v red. Nato jo ponudi najimenoitnejšemu gostu, ki puhne parkrat iz nje, potem pa jo izroči sosedu. Po čajnicah kade neprenehoma; ko zgori tobak, napolnijo pipo iznova. Jezdi znanec mimo čajnice, mu takoj ponudijo čilim; na konju sedeč mora jezdec puhnuti vsaj parkrat. Seveda ne pogrešajo pipe pri nikaki pojedini. Če potuje karavana, ima s seboj strežnika, da nosi čilim, ga oskrbuje in ponuja potnikom. ² Neodvisni knezi imajo stalnega dvorjana, ki skrbi za čilim. Ta dostikrat zelo vpliva na vladarja, ker se vedno suče krog njega in ob pravem času lahko zastavi dobro besedo za prijatelja, pogubno pa za nasprotnika.²

V kolibah, koder prodajajo tobak, sem opazil prav lepe tobačnice, črne in rjavkaste. Vanje so

¹ L. c. 301.

² L. c. 286.

devali — zelenkast prašek. Vendar pa Turke-
stanci nikdar ne nosljajo (njuhajo), pač pa tobak
— žvečijo. Tobakovo perje smeljejo nadrobno in
mu pridenejo še prijetno dišečega sezamovega se-
menja. Nasujejo si praška pod jezik, ga dolgo časa
žvečijo in končno izpljunejo.

Križem bazara sem srečaval b r i v c e. Veči-
noma nimajo lastnih kolib; selijo se iz ulice v ulico
in »vse svoje s seboj nosijo«. Mojster rabi samo
par predmetov: britev, brisačo, umivalnik in nizek
stolček, ki ga postavi k steni, da nanj séde, kdor
se želi briti. Ne brijejo pa brade, ampak — lase,
prav po Mohamedovi postavi. Mila brivci ne ra-
bijo; ubogi žrtvi zmocijo lase in obrijejo glavo s
preprosto britvijo. Brada pa je moslimu sveta;
britev se je ne sme dotekniti; le brke krog ust si
pristrizhe, da ga ne ovirajo pri jedi. Brado skrbno
negujejo in češajo. Tudi dečkom že zgodaj brijejo
lase; samo na tilniku jim pusté čop las, ki jih zvi-
jejo v kito. Kesneje jim odrežejo tudi kito; s tem
deček postane — polnoleten. Važni dogodek v
družini slovesno praznujejo. —

Takó valoví življenje po sejmišču. »Bazar je
za Turkestanca silno važen, da tega niti pojmiti
ne moremo. Na bazaru preživi Sart večji del svo-
jih dni; bazar mu nadomešča gostilne, kavarne,
zabavišča, borzo, sodnijo, časopise. Na bazaru se
vrši vse javno, pa večinoma tudi zasebno življenje
moških meščanov. Poleti in pozimi se mudi čez
dan skoraj vse prebivalstvo na bazaru, v kolikor
ni zaposleno s poljskim in vrtnarskim delom. Ba-
zar je pravi dom meščana; v zasebnem stanovanju,
ki ga zanemarja, samo prenočuje; tam hrani last-
nino, žene in otroke.«¹

Poskrbeli so tudi za tuje trgovce. Ker po me-
stih ni gostilen, so jim sezidali zelo velike k a r a-
v a n s a r a j e, javna poslopja, da v njih začasno
bivajo potujoči trgovci, ki tamkaj spravijo blago,
konje in kamele. Na širnem dvorišču, koder se
vedno nahaja vodnjak, privežejo živali in pusté
morebitne vozove. Dvorišče obdaja eno- ali dvo-
nadstropno poslopje, sestavljeno iz samih sobic za

trgovce in blago. Prostori so brez oken in brez
pohištva, saj mora vsakdo vso potrebno posteljno
in kuhinjsko opravo prinesiti s seboj, miz in stolov
pa itak ne potrebujejo. Prenočujejo in stanujejo
brezplačno, kuhati si morajo pa sami, oziroma
obedovati na bazaru.

Kdor je bral ta popis, si bo morda bazar pred-
stavljal kot nekaj krasnega, čeprav ne vseskozi
modernega. Saj se tam dobi vse, kar je v orientu
sploh mogoče dobiti. Vsak dan kupci prihajajo in
odhajajo, deloma peš, deloma na konju. Navade,
nošo in življenje orientalcov najlaže opazujemo na
bazaru. Vse to je res. Res je pa tudi, da pristni
Azijci tuja na sejmišču gledajo postrani. Če hoče
kaj kupiti, se zbere gruča, ki hvali blago na pre-
tege; tuju je treba cene pošteno naviti. Najnepri-
jetnejše na bazaru pa je — grozna umazanost in
neznosen smrad. Po sejmišču so na vse strani iz-
peljali odprte vodne jarke. Vsa nesnaga odteka z
bazara v te jarke, da postane voda nepopisno uma-
zana. V tej vodi se neprestano umivajo domačini,
izpirajo konji in kopljejo garjevi psi. S tako vodo
polivajo ulice, pa tudi — kuhajo čaj in jedila, do-
mačini jo celó — pijejo. Mesarji na ulici koljejo
in odirajo živali; meso smrdi, mrčes in muhe ga
obletavajo v gostih rojih, da je ponekod vse črno.
Iz kuhinj se širi dim daleč naokrog; ker kurijo do-
stikrat s kravjeki, ne diši dim po vijolicah. Po-
kvarjena zabela in prismojena jedila nosu ne pri-
jajo. Trume konj in kamel vsak dan bazarske
ulice prekorakajo in — pognoje. Ker odpadkov
nihče ne odstrani, izhlapevajo dušikove spojine
kar sredi ceste in zastrupljajo zrak z neblago-
diščinami vonjavami.

Ko bi se na bazaru nahajala cerkev, bi bilo
že davno odzvonilo poldan, ko sem dovršil izpre-
hod po sejmišču. Na to dejstvo so me opomnili
nekateri trgovci, ki so se zleknili po preprogi in
okrenili v steno, da si odpočijejo od težavnega do-
poldanskega dela. Spomnil sem se, da me je sobrat
povabil na kosilo. Poiskal sem tramvaj in se v
družbi častitljivih Sartov s širokim turbanom, pi-
sanimi haljami in svetlo zlikanimi škornji odpeljal
v ruski oddelek.

¹ L. c. 160.

Legende o sv. Frančišku.

Ksaver Meško.

Frančišek in vitez Ecelino.

Donna Jakobina Settesoli, tista bogata in bogoljubna rimska plemkinja, ki ji je daroval asiški ubožček, blaženi oče Frančišek, jagnje, tako krotko in zvesto, da je spremljalo gospo povsodi, še v cerkev k molitvi in službi božji, je imela sorodnika, viteza Ecelina.

Bil je ta Ecelino mož plemenitega mišljenja in blagega srca, ki je delil siromakom s polnimi rokami. A z njegovo vero je bilo slabo, kar je donno Jakobino zelo težilo in žalostilo. Tudi ko mu je govorila večkrat z velikim spoštovanjem in s toplo ljubeznijo o asiškem svetniku, o njegovem čudežnem življenju, govorjenju in njegovih delih, jo je poslušal le z nevnim smehljajem. Naposled pa je rekel napol dvomeče, napol nevoljno in zaničljivo: »Kakšen človek pa je ta Frančišek, ki imenuje solnce brata, brata ogenj, luno sestro, sestro vodo in vso zemljo in sestro celo strašno smrt! Kdo more in sme tako govoriti? Mislim, da le Bog, če je, ali — norec.«

Ko je večkrat ponavljal te svoje dvome in je govoril o asiškem svetcu le z nevoljo, mu je donna Jakobina prigovarjala tako ljubeznivo in potrpežljivo, kakor je znala le ona:

»Dragi bratranec, pa pojdi kdaj v Asisi, in morda boš sodil o očetu Frančišku drugače.«

In nekoč se je vitez res nenadoma odločil: »Pa grem! Kaj pa je na tem? Malo zabave bo.«

Bila je pa v tistem času v Rimu, v predmestju onstran Tibere, pod Janiklom, mala cerkvice. V ti cerkvi je stolovala v temačni, a ves dan od mnogih sveč razsvetljeni kapelici stara, čudodelna slika Matere božje.

Lice Madonnino je bilo čisto črno, kakor da je bila Mati božja rojena Zamorka. A navzlic temu je bilo tako milo in sladko, da se ga verniki niso mogli nagledati. In kar je bilo najlepše in najčudovitejše na sliki: oči je imela tako žive, lepe in globoke, da so prihajale mnoge tudi povsem posvete mlade žene, kadar so začutile v sebi skrivnost drugega življenja, v kapelico samo zato, da so strmele tam dolgo v te čudežne oči, z nado in s toplo željo v srcu, naj bi imel tudi njih otrok, ki bo rojen šele čez mesece, tako krasne oči. Pobožne duše pa so hodile klečat in molit pred Madonno, ker je tako znano, da je ta črna Madonna pomagala

že neštetim, čestokrat pomagala na prav čudežen način.

Do te Madonne je gojila veliko zaupanje in veliko ljubezen tudi donna Jakobina Settesoli. Pa je znosila nekaj težkih sveč pred njen prestol in je preklečala mnogokatero uro v njenem svetišču, proseča jo, naj ona izprosi pri Bogu nevernemu bratrancu milost spoznanja in izpreobrnjenja.

Zato se je, ko je vitez Ecelino nepričakovano izjavil: »Pojdem v Asisi,« razveselila v srcu: »Transtiberska Madonna je pomagala!«

In ko se je bratranec napravljal na pot in ko je že odšel iz Rima, je prišla donna Jakobina vsako popoldne k Madonni in jo je prosila s toplo gorečnostjo in z velikim zaupanjem, naj ona, premočna Gospa in Kraljica, pomaga, da bo njegova pot blagoslovljena, in da spozna svetost in božje poslanstvo Frančiškovo in se vžge ob plamtečem duhu asiškega svetnika in ob goreči njegovi pobožnosti.

In Madonna res ni zavrgla prošnji svoje častilke.

Izprosila je pri svojem božjem Sinu vitezu Ecelinu neobičajno milost: Da bo, kadar pride v Asisi, gledal Frančišku v srce do dna, kakor v čist studenec, in bo videl in spoznaval vse njegove misli in slišal vse v globočini srca šepetane besede. In da bo razumeval vse tajno šumenje drevja, govorjenje živali in vse druge vsem živim ljudem skrite in neumljive glasove vsega stvarstva.

Medtem je bil Ecelino na poti v Asisi.

A med potjo se je preoblekel, si zmrlil lase in pustil lice neumito, da pride pred Frančiška ubog, neznan romar, navaden pocesten popotnik, ne vitez in bogat plemenitaš.

Frančišku pa je bilo od Boga razodeto, kdo da pride k njemu ta in ta dan, v taki in taki obleki. Ni mu pa bilo razodeto, čemu in s kakim namenom da rimski vitez prihaja k njemu.

Šlo je na večer, ko je priromal Ecelino proti cerkvi »Marije pri angelih«.

Frančišek je sedel baš pod starim oranžnim drevesom, ko je prišel Ecelino.

Oranža je cvetela. Ecelinu se je zazdelo, ko je postal na cesti, da ne bi v premišljevanje pogrez-

njenega moža motil, kakor da se boči nad slabotnim menihom čudovit belozelen baldahin.

Cvetje je bilo že docvetelo in dozorelo. Že so se posamezni lističi luščili iz cvetov. Odpadali so počasi, v kratkih odmorih drug za drugim, kakor bi se odlepljali od vej majhni beli metuljčki in bi polagoma, kakor v sanjah frfotali navzdol.

Ecelino je opazoval z začudenjem, kako se vrte in plavajo vsi lističi proti Francišku, tudi oni s skrajnih zunanjih vršičkov. Padajo mu na glavo, na črne lase in na nekoliko zagoreli, a blede, malce upadli obraz; drugi na goli vrat; tretji na roke, počivajoče na kolenih, nežne kakor cvetlični lističi sami, bele, kakor se jih ne bi nikoli dotehnili palečji žarki umbrijskega solnca; četrti na drobni, ozki nogi, beleči se kakor dva bela žarka izpod stare razkave halje. In videl je, kako ga vsi božajo in mu kakor v velikem spoštovanju in vroči ljubezni poljubljajo lase, lice, vrat, roke in noge. In s še večjim začudenjem je slišal, kako mu vsi lističi govorijo z neskončno tihimi, pojočimi glasovi:

»Brat naš, brat naš Francišek, pozdravljen!«

In nad Franciškom, v drevesu, je pelo, kakor da pojo vse veje in pozvnanjajo skritim zlatim zvončkom slično vsi listi in vsi cveti v čudežno sladkih melodijah:

»Brat naš, ljubi naš Francišek — Francišek, pozdravljen!«

Pa sta prileteli na oranžo dve senici. Sedli sta povsem gori na vrh drevesa. Od tam sta skakljali z veje na vejo, niže, vedno niže. Na vsaki sta se kakor vrlo vzgojeni mladi gospodični priklonili menihu pod drevesom in na vsaki sta zapeli s kipečim glasom: »Brat naš, Francišek, pozdravljen!« Na najspodnji veji, tik nad glavo svetnikovo, sta se priklonili trikrat zaporedoma in sta zaprosili s še bolj nežnim, s še bolj ljubečim glasom: »Brat Francišek, ti blagi, dragi, blagoslovi naju!«

In Ecelino je videl, kako je Francišek dvignil mili obraz s krasnim profilom in od ljubezni sevaljoče oči. In slišal je, kako njegov otroško nežni pogled blagoslavlja drobni ptici, in kako ju blagoslavlja vse njegovo radostno srce: »Mir Gospodov z vama, sestrici! Blagoslovi vaju Gospod Bog in vaju varuj vso noč vsega hudega od ljudi in živali roparic. Poidita v miru, spita sladko, da jutri spet hvalita Boga, Gospoda predobrega. Lahko noč!«

In ptički sta v kipeči radosti zažvrgoleti: »Povrni ti Bog tvoj blagoslov, brat Francišek, ti predobri! Lahko noč!«

In odpluli sta skozi mirni zrak v daljavo, srečni in radostni bolj, nego če bi jima bil nasul najtečnejšega zrnja.

A komaj sta odleteli, se je hipoma prisukal od nekok iz vej povsem rumen metulj. Plahetal je pred Franciškom z nežnimi perutnicami, kakor bi jih sklepal k molitvi in jih spet odklepal. Zibal se je gori in doli, sem in tja, kakor da hoče pokazati menihu vso svojo umetnost. Naposled pa je zaprosil tudi on in se sladkal s čudovito tihim, prenežnim glasom: »Francišek, brat, ti sladki, blagoslovi me, preden zaide sonce.«

Ljubeči pogled menihov se je uprl v vitkega letalca, drobne ustnice so se mu nalahko razmeknile, kakor bi se hotel prijazno nasmehljati. In Ecelino je videl: sam blagoslov je bil njegov pogled, sam blagoslov komaj vidni smehljaj. Čutil je ta blagoslov pač tudi metulj, zakaj krila so mu kar podrhtevala od nemira in radosti.

»Povrni ti Bog, Francišek, ti sladki, in ti daj lahko noč!«

In tudi metulj je zletel ves blažen čez polje.

Kakor bi jo bili opomnili glasovi pod drevesom, da je treba nehati z delom in se napraviti na pot domu, se je tedaj izvila izmed listja in cvetja čebela, spodaj vsa rumena od nabranega medu. Trikrat je v krogu obletela črnolaso glavo svetčeve, venomer poltihu brencé. In je zaprosila: »Brat Francišek, ti sladki, blagoslovi tudi mene!«

Francišek jo je gledal, gledal. In glej, zdaj so se mu ustnice v resnici nasmehnile.

In Ecelino je spet videl, čutil in slišal, kako blagoslavlja malo žuželko svetnikov pogled, srečni smehljaj, vse misli in vse od ljubezni kipeče srce: »Blagoslovi te, o sestra, s svojim sladkim mirom Gospod Bog, čigar oltarjem služiš s svojim marljivim delom. Pridi srečno domu! Sladko si odpočij do jutri, da greš spet na delo, v veselje ljudem in na čast božjo.«

»Blagoslovi dobri Bog tudi tebe, brat Francišek. S trikratnim blagoslovom te naj blagoslovi iz nebes in z vseh oltarjev, na katerih prebiva. Lahko noč!«

Tudi čebela je odletela vsa srečna čez polje.

Francišek pa se je naslonil ob deblo oranže.

Zagledal se je v zahajajoče sonce. Kakor bi gledal človeku v lice in oči, tako ga je gledal. Ecelino je videl, kako se mu prsi od velike radosti, ki je srce skoroda ne more nositi, dvigajo pod haljo, da se valovito gubasta halja napenja. Roke se mu počasi dvigajo kakor k blagoslovu. Tenke, ozke ustnice se mu smehljajo radostno in blaženo, ko čez nje hite in teko misli srca in njega blagoslov:

»Pozdravljen, o brat solnce! Blagoslovljen bodi! In češčen bodi Gospod Bog po tebi tudi, ko te ne bomo videli.«

Kakor za zahvalo so mu poljubljali rdeči žarki razvneto lice, ki je gorelo kakor razcvetela roža, božali so mu blagoslovjavajoče bele roke. In kakor za zahvalo in slovo so vsi šepetali in peli v čudežnih, presladko zvonečih, kakor raztopljeno zlato se tiho prelivajočih melodijah: »Francišek, naš brat, naš brat Francišek, pozdravljen in blagoslovljen!«

Vitez pa je stal na istem mestu in se ni mogel zdramiti iz svojega začudenja, da je Francišek vstal, se okrenil k njemu in ga ogovoril in povabil s svojim zvonkim, sladkim glasom, ki je zmagoval vsa srca:

»Pozdravljen, brat romar! Daj ti Gospod svoj mir! Če ti ni preslaba naša borna hiša, vstopi v imenu Gospodovem in odpočij pri nas to noč!«

Tedaj se je Ecelino zdrnil in zbudil. Stopil je, kakor gnan od sile, ki se ji ni mogel ustavljati, k Francišku, se sklonil globoko doli k njegovi lilijski roki in jo goreče poljubil.

»Dā, prosim te, o oče Francišek, izkaži mi to milost!«

A vso noč ni mogel Ecelino zaspati. Kakor v omotici je ležal na trdem, tesnem ležišču in je strmel v molčečo noč, kakor bi iz nje pričakoval pomoči in rešitve vzmernemenu srcu in odgovora razburkanim mislim, ki so se venomer čudile, govorile in vpraševale:

»Kakšen človek, ta Francišek, kakšen človek! Od kod ta njegova moč?«

Drugi dan je rekel Francišek gostu:
»Brat moj, če mi maraš storiti ljubav in dobroto, tu je vrč, vzemi, pojdeva po vodo.«

In popotni gost, vitez Ecelino, je vzel velik lončen vrč, kakršnega je že držal v otroški roki tudi Francišek, in sta šla.

Šla sta čez polje k potoku, ki je ob gozdu prihajal doli z gorovja.

Vso pot sta molčala.

A Francišek ni stopal ob Ecelinu zamišljen in zaklenjen sam v se, s stroгим obrazom, kakor si ga je nekoč slikal vitez v mislih. Ne! Tako svetel, tako od vroče, visoko plamteče notranje radosti ves ožarjen je bil njegov suhotni obraz, da je vitezu bilo, kakor da gre velika, beloplamteča plamenica ob njem. Oči svetleče so objemale z radostno, hvaležno ljubeznijo polje in drevje, daljave do meglenih vrhov gorā in nebo do modrih obrisov obzora — zdaj tako hrepeneče, kakor da iščejo vsepovsodi še novih, dosedaj še neznanih, še neuzitih krasot in sladkosti, zdaj tako vriskajoče veselo, kakor da pijo srečo in blagoslov iz vseh njiv

in travnikov, iz cvetk, iz žita, iz drevess in iz trt, iz mirnega, molče prisluškujočega ozračja, iz sinjih, sanjavih dalj, iz vsega ogromnega neba tam gori.

In Ecelino je videl in slišal, kako je vsa plan in ravan radostno pozdravljala svetnika. Zito se je pozibavalo, ko je prihajal, dasi je spalo popolno brezvetrije nad poljem, in se mu je priklanjalo kakor v slavi in časti prihajajočemu vladarju. Bilka se je stegovala daleč čez bilko, kakor radovedni otroci, ko zagledajo kje posebno čudo. Vsaka se je hotela dotekniti njegove halje, slednja mu poljubiti sladko belo roko. In vse so mu kakor v mogočnem koru šumele naproti: »Pozdravljen, brat Francišek, blagoslovljen!«

In drevje, oljke, stoječe po polju, oranže in vse drugo drevje ga je pozdravljalo, od blizu in od daleč, in trte sem z brajd. Čaše in kelihi cvetk so pozvanjali po vsem polju: »Pozdravljen, brat Francišek, blagoslovljen, ti blagi, dragi!«

In zemlja pod njegovimi nogami se je oglašala in mu je klicala z božajočimi glasovi: »Pozdravljen, brat Francišek!«

Se kamenje se je zdramilo in je oživelo. Kakor bi cingljali iz zemlje srebrni kraguljčki, se je glasilo in je zvonilo iz njega: »Pozdravljen, brat Francišek! Name stopi, da me blagosloviš! Name stopi... name... name!«

Francišek pa se je smehljaj kakor dete sredi najlepših sanj. In smehljaj njegov je blagoslovjal vso prirodo naokoli. In njegove oči so sipale blesteč, sladek blagoslov na vse strani. A kakor bi mu bilo vse to še premalo, je dvignil zdaj zdaj drobno roko. In Ecelino je videl, kako kipi in vre iz tenkih prstov kakor čudežno nežna svetloba vroča njegova ljubezen in sladki blagoslov njegovega srca in se siplje čez vse polje, čez vso krajino.

Tako sta prišla do potoka.

Francišek marno poklekne ob strugi in potopi vrč globoko v kristalno vodo. Poklekne tudi Ecelino, pripogne se nad strugo, a od samega začudenja pozabi vrč potopiti. Strmi le na Franciškovo vrč in na njegovo roko. Zakaj glej, čudo, voda se je v hipu ustavila v svojem teku in vsi valčki so se kakor za stavo zagnali proti Franciškovi roki. Kakor razposajeni otroci se prerivajo okoli nje in se kar tepo, kateri se prej prerine do nje in jo prej poboža in poljubi. In slednji valček, slednja kapljica potoka kliče in pozdravlja: »Pozdravljen, brat Francišek, ti ljubi!« In od vseh strani švigajo ribice proti vrču in proti Franciškovi roki, švigajo naglo in radostno, da se jim luskinke kar lesketajo, in da nimajo niti časa, jadрати s plavuti. In vsaka ljubkaje

poboža roko svetnikovo in pozdravlja: »Pozdravljen, brat Francišek, pozdravljen! Blagoslovi nas!« Glej, še troje črnih rakov prileze rakokrak izpod črnih korenin v globočini. Kakor bi se bali, da pridejo prepozno, se spuste v naglem teku proti roki Franciskovi in pozdravljajo že od daleč: »Pozdravljen, brat Francišek, blagoslovi tudi nas!«

In Francišek jih blagoslavlja. Blagoslavlja z očmi, sevajočimi od ljubezni do Boga in do slehernega bitja božjega; blagoslavlja s srečnim smehljajem; blagoslavlja s tiho molitvijo vzradoščenega srca.

Vitez Ecelino pa položi svoj vrč na prod. Ne upa si pomočiti roke v vodo, ki je tako blagoslovljena od roke svetnikove.

Strmi v Franciška z motnimi očmi, ker so polne solz. In spet mu govori in vprašuje vsa duša: »Kakšen izreden, čudežen mož! A odkod ta njegova moč?«

Zdrami ga šele mehki glas svetnikov:

»Zajmi, brat, in greva, da naju bratje doma ne čakajo predolgo!«

Ko so po preprostem kosilu odmolili skupno v cerkvi vsakdanje hvalnice Bogu predobrotljivemu, ki jih je tako ljubeznivo in bogato nasitil, je povabil Francišek molče, samo s kretljivo roko in s tihim pogledom gosta s seboj. Sedla sta pred samostanom v senco oranže, kjer je Ecelino našel Franciška prejšnji večer.

Sedela sta molče.

Francišek se je zamaknil v lepoto opoldanske umbrijske pokrajine. Vse omamljene so strmele njegove črne oči čez s solncem oblit ravan.

Ecelino pa je bil še vedno ves zatopljen v misli: »Kakšen čudežen človek! Odkod in kako vse to pri navadnem, umrljivem človeku?«

Tako sta bila zatopljena v svoje misli, da nista videla malega fantka — kakih šest let bi mu moglo biti — in še manjše deklice, ki sta prihajala po cesti in sta šla naravnost proti samotanu in proti Francišku.

Stopala sta zelo počasi. Deček je držal deklico okrog pasu, in deklica se je naslanjala nanj, da jo je napol nesel. Mogla je namreč hoditi le z levo nogo. Z desno je stopala le po prstih; a je vsakikrat poltiho zaječala, ko se je uprla s prstki ob tla.

Francišek in Ecelino sta ju zapazila šele, ko sta zaslislala tik sebe poltih otroški jok, in ko je fant izpregovoril z odločnim glasom, v katerem je bilo več poveljevanja nego prošnje.

»Angelini se je zasadil trn v peto. Francišek, pomagaj ji!«

Francišek in plemič sta začudeno pogledala prišleca.

»A kaj sta počela, Onofrio?« je ljubeče vprašal Francišek in vstal.

»Bežala sva doli po cesti« — je vneto razkladal fantič, in črne oči so mu kar iskriale iz zagoreloredčega obraza — »pa Angelina hipoma zakriči in pade. Zbodla se je. Trn tiči še v nogi. Velik je in debel. Pa ne pusti, da bi ga izdrl. Francišek, pomagaj ti!«

Francišek je vzel deklico in jo posadil na klop. Pokleknil je ob nji, da pogleda rano. A ko je hotel prijeti boso nogo, jo je dekletce naglo in boječe skrillo pod rdeče krilo.

»Ne! Boli!«

In zajokala je glasneje.

»Ali tudi Francišku ne pustiš? Saj ti Francišek ne stori nič zalega.«

A dekletce, lepo in sladko, da vitez ni mogel odvrniti pogleda od nje, je le streslo z glavico, da so se ji bogati črni kodri vsuli čez okrogla lica, in je zajokalo še bolestneje.

»Pusti, Angelina!« je prigovarjal Francišek.

A dekletce je nožico še bolj skrivilo in skrillo pod krilce.

»Ti si nora, Angelina!« se je razsrdil fantič.

»Ali je Francišek že storil kdaj komu kaj zalega?«

A dekletce ni maralo ničesar slišati.

Francišek je vstal, in Ecelino je videl, kako mu sije iz oči velika, tesna zadrega. Ogledal se je naokoli, kakor otrok, ki ne zna, ne kod, ne kam, in išče z očmi pomoči ali vsaj dobre misli.

Baš tedaj sta se pripodila po cesti dva vrabčiča.

In plemič je videl, kako se je Francišek v hipu razveselil.

»O bratca vrabčiča,« — je govoril v mislih — »glejta, dva mala gosta imam, pa ju, neroda, ne znam zabavati. Pomagajta mi, prosim, vidva, brataca!«

Vrabčiča sta se ustavila, za hip umolknila. Potem sta dva, tri hipe poltiho ščebetala, kakor da se pogovarjata, kaj da jima je storiti. Nato sta pa zagnala vrišč, kakor bi ne bila le dva, ampak cela jata. Smejala sta se, se klujuvala, zmerjala, premetavala se po cestnem prahu, kakor bi bilo za največje plačilo. Dvignila sta se s ceste, poletela v zrak, a nenadoma je padel eden navpično, naglavički navzdol, kakor od strele zadet. Drugi je letel obupno vriščeč za njim, frfotal in prhotal okoli druga, ležečega negibno v prahu, čivkal, vokal in kričal, kakor bi šlo še njemu za življenje. Spustil se je ob mrliču na tla, ga pikal s kljunom,

tresel ga s kljunom in s kremplji, hodil po njem, ga teptal z drobnimi nogami in vpil, da bi s takim vpitjem res moral predramiti in obuditi najbolj mrtvega mrtveca. In res, glej, čudo! Umrlí nena-doma plane pokoncu, česar se tovariš tako pre-straši, da se trikrat prekucne v prahu in s krili maha, otepa in krili okoli sebe, da se kar praši naokrog.

V tem hipu priskaklja iz polja majhen zajček. Sede ob cesti in pozorno privzdigne ušesa. A ko-maj ga zagledata, se oba vrabčiča spustita kakor na rop prežeči kajni nanj in ga pograbitva vsak za eno uho. Zajček se vzpne pokoncu, vidno začuden in zmeden od nenadnega napada. Obupno zmajava in miga z lopaticami. Se s tačico zamahne nekaj-kratí prav odločno proti ušesom in napadalcema. A ta ga ne izpustita. Odskoči visoko od zemlje, kakor bi se ju hotel s tem otresti. A vrabca drži-ta trdno svoj plen. Tedaj priskaklja ves obupen pred Franciška ter ga zaprosi: »Francíšek, brat, po-magaj mi, reši me teh razbojnikov!«

Otroka sta ves čas z zanimanjem sledila čudni igri razposajenih vrabčičev. S še bolj napetim za-nimanjem sta opazovala njun napad na zajčka. Angelina je pri tem povsem pozabila na bole-čine. Nehala je jokati, lice se ji je razvedrilo in zjasnilo kakor nebo po nevihti. A ko je zajček pri-tekel povsem k njim in je trepetaje silil pod haljo Francíškovo, sta se oba glasno in radostno na-smejala.

»Primi ga, Onofriol! In vrabčiča odženi, ta paglavčka!« je vnemala deklica. Sklonila se je naprej in iztegnila rokci, kakor da hoče tudi sama zlasati predrzna poredneža, ali prijeti nesrečnega zajčka in ga vzeti k sebi v naročje.

»Hvala vam, bratci, da ste mi pomagali. Blago-slovi vas Gospod Bog!« pravi tedaj ves radosten Francíšek in pokaže zajčku in vrabčičema dolg trn, ki ga je izpulil deklici v hipu, ko je bila vsa zaverovana v živalce.

»Blagoslovljen tudi ti, dobri brat Francíšek!« se razvesele z njim vsi trije. In glej, v hipu izpustita vrabčka lopate zajčkove in se veselo čvrče za-ženeta v višavo. Zajček pa istotako radosten od-skaklja v polje.

Otroka sta za hip onemela. Začudena sta strmela za odhajajočimi živalcami, potem in Fran-ciška in v trn.

Hipoma pa sta se oba zvonko zasmejala.

»Glej, Angelina, saj sem ti rekel: Francíšek bo pomagal! — Francíšek pomaga vsakemu. — Ali te kaj boli?«

»Ničesar ne čutim.«

Tedaj se je dečko resno in važno obrnil k Francíšku.

»A kaj naj ti dam, Francíšek, ker si pomagal?«

»Kaj bi mi dal, ti dobri?« se je blaženo na-smehljajl Francíšek. »Blagoslovita me, vidva ne-dolžna, pa sem bogato poplačan.«

In Francíšek je pokleknil pred otroka.

A te besede in da je Francíšek pokleknil pred nju, se je zdelo fantiču tako čudno, da ga je v hipu minila vsa možata resnost. Zasmejal se je še bolj zvonko in veselo nego prej zajčku in vrabčičema. Njegov smeh je premagal tudi deklico. Tudi ona se je zasmejala, da ji je vse lice zažarelo.

»Kaj si rekel, Francíšek, ti blagi? Da te naj blagosloviva? A kako, o Francíšek?«

»Sta me že, vidva dobra! Da Angelina več ne joka, je vajin blagoslov. In vajin smeh je sladek blagoslov, o ljuba!«

Tedaj se je fantič naslonil ob klečečega. Z desnico se ga je oklenil okoli vratu, z levico mu je segel v lase. In ko je brodil po gostih rusih laseh in jih je čopoma prijemal z malo mesnato roko, kakor da ga hoče prav pošteno zlasati, je govoril sladkaje:

»Kako si ti čuden, o Francíšek! In kako do-ber, dober!«

Tudi deklica se je naslonila s klopi ob njega. In tudi ona mu je od druge strani božaje brodila po laseh in govorila za Onofriem: »Kako si ti do-ber, Francíšek, kako dober!«

Francíšek pa je ovil okoli vsakega otroka eno roko in ju je privil tesno k sebi. In ves srečen od njune sreče, ves blažen od njune hvaležnosti in ljubezni, jima je govoril:

»Vidva sta dobra, otročička božja, vidva! Zakaj Bog je z vama!«

Otroka sta se spet srečno in glasno nasmejala, tako čudne so se jima zdele Francíškove besede. In Francíšek se je smejal z njima, tako srečno, radostno in otroško nedolžno, kakor se Ecelino ni slišal nikoli smejeti odraslega, v življenju izkuše-nega moža.

Tedaj je bilo vitezu, kakor da se je pretrgalo pred njim črno zagrinjalo, ki mu je branilo, da dosedaj ni spoznal skrivnosti. Ali kakor bi se ne-nadoma zrušil pred njim visok zid, ki je dosedaj stal pred njegovimi očmi, in ni mogel videti čezenj.

In glej, v hipu je gledal skrivnosti na dno:

»Otrok je ta Francíšek, najpreprostejši in naj-nedolžnejši otrok! Otrok, ker v njegovem srcu ni zla, in ker je njegova duša čista in nedolžna kakor duša prvega človeka, ko jo je Bog vdihnil v telo. Zato mu je lahko solnce brat, in luna in zemlja

sestri, in mu je vse stvarstvo poslušno in pokorno...»

— — — — —
In plemič je pokleknil pred Franciška, sklonil je glavo globoko doli k zemlji, poljubil prst, ki se je je dotikala mala Franciskova noga, in je zaprosil v veliki ponižnosti: »Blagoslovi me, ti največji vseh svetcev božjih!«
— — — — —

Ko se je vitez Ecelino vrnil v Rim, je bila njegova prva pot k donni Jakobini. In prve besede, ki je pozdravil z njimi sestrično, so bile:
»Našel sem drugega Krista!«
— — — — —

Proti večeru tistega dne je donna Jakobina jokaje klečala pred črno Madonno onstran Tiber. Jokala je od hvaležnosti, sreče in radosti..

Balade v prozi.

Ivan Pregelj.

Iz slikarjevega dnevnika.

18. julija. Snoči sva zopet premalo pila, Janez, kaj ne! In nekaj prav pametnih sva tudi rekla, Janez. In malo šuma je tudi bilo, preden sva lepo domov prijadrala, Janez! Janez, Janez! Kam to pelje, kam to gre?

19. julija. Barnumovi beduini so zanimivi obrazi, krasni predmetni študiji. Alma! Našel sem osveto! Odslej ne bom sanjal več tvojih oči, bom beduinsko fiziognomijo in polt! Amen!

20. julija. Pravzaprav včasih malo kroka človeku dobro dé. Osveži mu dušo. Bog vedi, da sem samega sebe vesel! Brez katarja, brez glavobola, celó brez slednjih moralnih očitkov, pa še tako impertinentno drzna misel! To bo treba zaliti, pa nocoj še ne. Nocoj bova delala, Janez! Če bova —!

21. julija. Alma! Koketa!

22. julija. Prečital sem Lotijev »Jeruzalem«. Prokleta zna gledati ta Francoz! (Sledi študijska skica, ki predočuje prizor iz puščave. Ob pustinski poti, označeni z okostnjaki popadlih konj in s troje hijenami, stoji nerodno zbit križ z Zveličarjem. Križani je snel svojo desnico z lesu in se sklonil čudno nizko nizdol nad malo beduinsko dete, ki tipa z drobnimi ročicami ob križu navzgor. Dete je popolnoma golo. Poleg deteta leži na hrbtu mrtev beduin.)

23. julija. Dajte mi barv! Ta vročina, to solnce! To je premalo! »Usmiljenost nebes« mora dihati vročino smrti, brezkončne žeje! (Sledi študijska skica, ki predočuje otrokov obraz: krčevito boleost žeje, izraženo v ustnicah in očeh, hrepenečih navzgor.)

24. julija. Zverinska mati! Moža je izdala in dete popustila in šla z močnim in ljubljenim.

Strašen človek mora biti ta njen ljubljani. Strašno je zasekal v lobanjo. (Sledi študijska skica ubitega beduina.) Alma! Če boš Ti vse to razumela, če boš —

25. julija. — — — — —

26. julija. Včerašnji izlet mi je prijal. Noge me bole. To dé dobro. In Alma se je zaročila. To jezi. In za delo nisem. To ni prav. Janez, meni se vse zdi, da pešava!

27. julija. Kristus se je sklonil nad dete, da bi je pobral in privil na svojo srčno rano in je napojil iz srčne krvi. Če bi to mogel izraziti!

28. julija. Vrag vzemi Lotija! Moja puščava bo gorela v mrzlih barvah...

Nekaj tednov zatem so prepeljali slikarja v oddelek za umobolne. Našli so ga bili v ateljeju pred platnom. Ih tel je histerično in metal z blazno naglico čiste vode na platno...

Poslal sem bil ta svoj spisec uredništvu slovenskega lista. Urednik je stvar natisnil, toda pod črto se je nekako opravičil: »Priobčujemo ta spis iz peresa modernika in upamo, da bodo naši cenjeni čitatelji razumeli. Vendar pa opozarjamo zlasti naše dijake, da tič v spisu velika moralna resnica: Zares, z vodo bi slikal, kdor bi hotel naslikati usmiljenje nebes! Neizrazno je.«

Kresna balada, ki je šla v koš.

Bajtar Tone je šel pijan skozi gozd domov. Zdaipazdaj je krenil s poti in zabredel globoko v praproto. Noč pa je bila lepa, vedra, da nikoli nikdar lepše. Bajtar Tone se je dokopal po praprotju do vrh brega in sedel upehan v mah ob poti. In tedaj je slišal, česar ni slišal do tistih dob.

Ivan Vavpotič: Straža.

Govorilo je vse okoli njega s prečudnimi glasovi, celo je čudovito, daleč in blizu, odgrinjalo skrivnosti peščenih tal, drevesnih sokov, rosnih cvetnih čašic, dimečih se dobrav in plazeče se živadi v mokrotni travi. Mala svetla kresnica je pela čudovito; laže je bilo umeti zmisel njene pesmi bajtarju Tonetu, nego pesem cerkvenih pevk v nedeljo pri zgodnji maši. In od bližnjega vira je šumelo tisoč vedrih glaskov, neskončno umljujejših od popevk vaške mladine: anderle, vanderle, pekatemé... Pesem kresnice in ranjanje vira pa sta bila le droben drobec v neskončnosti harmonij, ki so kakor eterično morje lile od vsepovod, kakor iz nešteti strun naravnost v dušo bajtarjevo in jo opajale z nepopisno milino in jo polnile z neizraznim hrepenenjem, jo mamilе, jo zadovoljevale, jo vznemirjale in pokojile obenem. Bili pa so vsi ti zvoki bajtarju Tonetu neumljivo tuji in zopet čudovito znani, vonjali so, žareli so kakor najpestrejšje cvetje, kakor drobni svetli metulji. In tedaj se je zgodilo, da je vzbrnel v morje teh naravnih zvokov prečudno gromko otožen glas in izpregovoril, zapel pesem močujočo, orkansko, in preglasil petje kresnice in vira. In bajtar Tone je vedel: »Glej, kako to poje, človeško srce!»

Tisti hip se je zdramil bajtar in je šel domov. Doma je čakala žena in je rekla trdo besedo. Bajtar Tone je še vedno snival pesem kresne noči in je rekel:

»Baba, ne govoriš, lajaš!»

Urednik mi je vrgel ves nervozen rokopis na mizo: »Prečitajte in vrzite v koš. V »listnico« pa napišite: »Zvono Zvonimir! Vaša »kresna balada« je šla, kamor sodi, — v koš. Vaš Tone je čisto navaden pijanec in oduren surovež. Mladi prijatelj! Ne zametujte svojih darov! Kvišku, kvišku!« Napisal sem, kakor je naročil. Pa mi je žal. Zvedel sem, da Zvono Zvonimir ni od tedaj zapisal nič več...

Med spiritisti.

Spiritistično omizje je poklicalo dušo samomorilca in ga prisililo, da je pisal: »Tri minute pred deveto sem sedel neopažen na samotno klop za paviljonom. Pred paviljonom je igral orkester. V štiriindvajsetem taktu Kettererjevega Valse des Fleurs sem si pogнал kroglo v glavo. Bil sem na mestu mrtev. Moj prvi občutek po smrti je bil občutek mučne negotovosti. Opazil sem, da sem breztelesen in breztežen in da sem v nekaki brez-

prostornosti, gluhi, temni, absolutni. Nevaženemu tega novega miljeja brez vsakih dimenzij, se mi je sprva zahotelo nazaj v življenje prostornosti in mi ga je bilo žal, nekako tako, kakor je žal dneva popotniku, ki se pelje skozi dolg in raven predor v zadnjem železniškem vozu in vidi izginjati luč, giniti vse dalje, vse ostreje. Sicer pa, je li katerokoli slovo prijetno? To moje slovo se je moralo odigrati neskončno hitro. V šestindvajsetem taktu Kettererjevega valčka — znam ga do studa na pamet — sem bil že našel ravnovesje in se prilagodil novemu miljeju. Istočasno pa je v nekakih sunkovitih valih ugasnila v meni zavest vse individualitete. Ves moj »jaz« je ugasnil brezsledno, se prelił, dà, rekel bi skoraj, se kemiški presnoval v nekakih magnetičnih tresljajih v neko neskončno energijo, substanco večnosti... Ne morem trditi, da je bilo to presnavljanje prijetno. Sličil je proces te čudne asimilacije povsem kemičnim procesom: zavedel bi se bil — da sem se mogel kaj takega zavedati — neprijetnega občutka, bolečine, ki jo povzroča ogenj... Kakor Fenis sem vstal iz te prečudne preporodne kopeli nov, velik, neskončen, vesoljnost v sebi, vseusmiljenost, vsevednost, brezbolest. Moje sedanje življenje je neskončno sladko čuvstvo neskončno prijetne indiferentnosti in resignacije, ali da govorim figurativno: neskončno veliko in vseirnno jezero sem, razlito med vekovi. Samo zdaj zdaj zavalovi rahlo, tako neznatno, kakor da se je libela s perotjo dotaknila površja... Zadnji akord Valse des Fleurs.

Avtoogram poklicanega samomorilca je spravil fotograf G... Tri tedne pozneje so ga našli v postelji ustrelenega. Ustrelil se je bil sam. Čudil se temu ni nihče, ker je bil mož skrajno nevra-steničen.

Cerkovnik Janez in njegov otrok.

»Cerkovnik Janez je bil mlad vdovec in se ni mislil ženiti drugo. Preveč je ljubil svojo rajno in dovolj srečen je bil ob štiriletnem sinku. Sinček je vprašal: »Ata, kdaj pojdejo zvonovi v Rim?« »Oj, kmalu, prekmalu!« »Ata, ali jih bom videl, ko pojdejo?« »Kako boš videl! Kakor ptičke bodo zleteli skozi line, cindirin.« »In nazaj?« »Tudi nazaj! Cincindiridin!«

Drugi večer je rekel sinček: »Ata, če bom priden, morda jih bom videl, ko priletijo iz Rima nazaj.« »Morda jih boš videl. Kadar gospod v soboto glorižo zapojo, pazi, morda jih boš videl.«

Tretji večer je rekel sinček: »Ata, ali je jutri sobota?« »Jutri!« »Jutri!« Sinček je legel

in vsnul in v sanjah se je smejal in govoril: »Cincindiridin!« — — —

Troje mogočnih žrel je zijalo s težkimi jeziki visoko v linah. Lastavica je šinila skozi line in se s perotjo dotaknila bronastih teles, da so vzbrnela kakor težke, temne ustnice. Tisti hip se je napelo troje vrvi iz globine ob lestvah navzgor. Kodrasta otroška glava je šinila skozi odprtino kvišku proti bronastim žrelom in se začudila žalostna z žalostnimi očmi: »So že tu!« Cerkovniku pa so se tisti hip razvezale mišice in je potegnil z levico in desnico in je pritisnil z nogo. In srce se mu je slovesno sladko ogrelo: »Zdaj pazi nanje, moj malček!« Stranski in srednji sta jeknila jasno, samo najtežji ni zapel.

»Ali je zaspal v Rimu?« Cerkovnik je potegnil krepkeje in pogledal kvišku. Dvoje vročih kapelj krvi mu je zdrknilo od kdovekje na lice. Par hipov pozneje je vedel, da so mu zvonovi ubili dete.

Nikoli nihče ni nikogar tako proklel, kakor je cerkovnik zvonove!«

To zgodbo je napisal v neki album moj znanec, ki je grozno razvpit, da je pijanec, razuzdanec, surovež. Nekaj je resnice na tem. Kolne strahovito.

Lucifer.

Ko so vstali zavrnjeni angeli, da bi se uprli Bogu in se posvetovali, je vstal med njimi najlepši in najnedolžnejši in čisti kakor zlato, izprano v sragah mater in solzah otrok, in je rekel: »Nikarte, čisti duhovi! Vsedobrote in Vselepote nam je dal Mogočni iz sebe, od svoje moči in svetosti nam je dal in najvišjo slast, služiti Mu in Ga ljubiti od vekomaj do vekomaj!«

Rekli so uporni med seboj: »Mari je najmanjši med nami, ki govori? Največji je, najbližji obličju Gospodovemu! Služimo mu, nevredni!« V tisti uri je pozabil dobri angel sladkosti službe in je okušal slast oblasti in se je prevzel. In je vodil neštete v upor in je bil zavržen — Lucifer.

Mizogin.

Pisatelj dr. Pavlov je priznan novelist. Kritika ga je označila zaradi nekaterih njegovih najlepših novel za izrazitega mizogina in ga vzporedila z velikim Strindbergom. Ne morem trditi, da je govoril kritik netočno. Prav gotovo je, da govori slednja črta pri Pavlovu čudno strastno proti ženi in ženstvu: slednje njegovih ženskih lic je karikatura, umetnina posebne individualne izrazitosti in

psihologično neoporekljiva, toda karikatura vendarle. Osebnost sem se seznanil s Pavlovim šele včeraj in našel v njem zelo skromnega in mirnega človeka. Komaj malo je nervozen, samo toliko, da je še prijetnejši. Tako je umljivo, da sem bil po par kratkih besedah povsem zaupljiv in sem začel govoriti, kakor bi sicer ne mogel s človekom, ki sem ga pravkar spoznal.

»Gospod doktor, Vi pač niste srečni v zakonu!«

Nasmejal se je pristrčno.

»Za vraga, Vi ste v enem letu že trideseti, ki me tako vprašuje!«

»Oprostite, Vaše mizoginstvo —«

»Moje mizoginstvo, dà, razumem! Vedite, da sem v zakonu morda najsrečnejši človek celega našega mesta. In zakaj! Tudi moja žena je mizoginka.«

»Ah! Tako!«

Uverjen sem bil, da se šali. Tem bolj sem se začudil, ko sem videl, da mu je obraz čudovito resen in da mu je vžigalo čudno nervozno ob dobrohotnih in jasnih rjavih očeh.

»Kritiki se ne varajo,« je rekel nekam težko, »moje mizoginstvo ni ponarejeno. Razumeli in verjeli mi boste, če Vam zaupam, da sem imel mačeho in da sem našel svojo soprogo v najdenejšnici!«

Zvonikar.

Bil je zanikaren in zanemarjen pijanček, toda nepopisno gibek in drzen. Kjerkoli so gradili cerkev, so ga klicali, da je nosil natikat jabolko na stolp in v jabolko petelina. Ali se mu ne vrtil v glavi, so vpraševali. Smejal se je, na tleh se je zibal od pijače. Ko pa je stopil na lestvo, je bil varen in veder kakor neverica. »Enkrat jo bo skupil,« so rekli, »le pazite! Zaklical bo doli: Tri luknje vidim, kam naj zataknem?« »In kam mora zatakniti?« je vprašalo malo dekletce. »V srednjo, seveda,« so rekli. Tisti hip so ga zagledali vrhu zvonika. Nad konico je stal z desno in levo vprtl v tramovje in je zaklical z živčkom v ustih veselo, razposajeno: »Ljudje božji, štiri luknje vidim!«

Zaprl so od groze oči. Temno je udarilo, ko je priletel iz višine. Preden je izdahnil, je povedal, da je lovil vivček. Verjel mu ni tega nihče. Kadar koli pa nanese pogovor, da se menijo o treh luknjah, je eden zraven, ki vpraša:

»Kaj pa, če vidi štiri?«

In vedno je zopet drugi zraven, ki meni:

»Če vidi štiri, je izgubljen!«

Zunanji vplivi na slov. narodno pesem.

Dr. Fr. Kimovec.

Odpor se je porodil v duši, ko se ji je prvič izdaleko zazdelo, da je naša narodna pesem, kakršna je danes, izgubila mnogo lastnih prvin, mnogo svojih lastnosti. To pa, kar ima svojkega, pogosto le bolj čutimo, nego zavestno spoznavamo; rahlo je, da zadoni le, če udari nanj čustvo, strožji glasbeni analizi se doslej še ni posrečilo, da bi te prvine razbrala, v njenih rokah se je doslej vsak poizkus vsaj deloma zmrlinčil v amorfno, nejasno, megleno bit, ki čutimo, da našo glasbeno misel liki lahna meglica obletava, pa se nam za nje obliko doslej še ni posrečilo dobiti določnega izraza.

Naša narodna pesem, kakršna je, in kar pod tem izrazom sploh razumemo, je po veliki večini tvorba novejših časov. Starejših narodnih pesmi je velika množina iz naroda izgubila, v narodovem življenju so izmrle, tako da svoje biti nikjer več ne udeležujejo: nihče jih več ne poje, nihče jih več ne zna.

1. Cerkvena narodna pesem.

Izmrle je in popolnoma in brez ostanka iz naroda izgubila vsaj cerkvena narodna oziroma ljudska¹ pesem; nikjer več je žive ne najdeš v slovenski domovini. Prva polovica 19. stoletja je datum nje mirne, takorekoč neopažene smrti.

Škof Slomšek² takole toži v »Zgodnji Danici« (l. 1849, str. 11 sl.): »Bila je v starih časih lepa šega na vsak Gospodov god pred pridgo posebno sveto pesem zapeti, kakor za advent: Poslan je angel Gabriel; za Božič: Eno dete je rojeno; za Velikonoč: Jezus je od smrti vstal itd. Že ene dni poprej smo jo doma poskušali; stari so mlade peti učili. Ino ko so gospod fajmošter iz kancelna (lece) pesem začeli, ino vsa cerkev za njimi glasno potegnila, se nam je zdelo, de smo v nebesih, in svete skrivnosti gledamo. Res de so stare svete pesmi prav priprosto zložene, njih koralni napevi (viže) otopno slujejo; pa so polne božjiga, ino pa domačiga, Slovenskiga duha. Pač škoda jih je, de so po naših

¹ Narodna pesem je tvorba, ki se je v narodu samem spočela in iz njeja izšla; ljudsko pesem pa imenujem tisto, ki jo n. pr. v cerkvi vse ljudstvo poje, da ni treba, da bi bil domač predmet, ampak je lahko od drugod privzeta.

² Pod naslovom »Lepo petje, lepo serce« s podpisom »Ljubomir«.

cerkvah potihnile, in jih je ptuji, neprijazen duh zadušil.¹

Ponovno in še v bolj gorko tožbo je veliki škof izlil svoje srce v »Drobtinah za novo leto 1857«.² »Med vsimi prigodki in zadevki mojih mladih dni so mi naj živejši pred očmi bele cerkve, ktire sim mladenčik obiskaval, lepe pridge, ktire sim čul, in pa svete pesme, koje sim slisal na paši kakor domá, posebno pa v cerkvi pri službi božji; one so mi kakor rajni glasovi iz zgubljeniga raja. Pač smo se veselili cerkvenoletnih svetkov (praznikov) in ves prejden tjezen smo poskušali sveto pesm, ki se bo prihodno nedelo alj sveto godovno pred pridgo zapela in oživela serca vernih za obhajo svetih dni, ki so nam toliko mični oznanovavci izveličanskih skrivnost naše svete vere.

Toliko živahne so bile stara adventna pesm. *Poslan je angel Gabriel* z svojim donečim napevom, která nam je oznanovala prihod Gospodov kakti glas vpjiočega v pušavi. Še mičnej je slula sveta božična pesm: Je eno dete rojeno, o rojeno z svojim premilim napevom, v kojem se toliko živo čuje preemba žalosti starega zaveta v nove zaveze prečudno veselje nad rojstvom obljubeniga odrešenika. Ravno tako mogočna pesm je bila stara velikonočna:

*Jezus je od mertlih vstal,³
od svoje brilke marle.
Nam se je veseliti
in Boga hualiti:
aleluja.*

ki je v svojem milo veselim napevi prav živo občutiti dala, kako se je pobožnim ženam in učencom o vstajenji Jezusovem žalost v neizrekljivo veselje premenila. In kedar so pridgar iz lece eno tih svetih pesm zapeli, in vsa cerkev za njimi ednoglasno potegnila, vsa verna občina je plavala v enem duhovskem veselji, ter pela in pila iz živega vira svete vere nebeške čute pobožnega, večniga življenja.

Te in takšne svete cerkvene pesme, izročila starodavnih časov, bile so naj pripravnej povabe svetiga Duha oživiti pridgarja in poslušavce, in če so bile besede priproste, brez tenke mere pesimske, so pa za toliko bolj božje resnice zadevale in

¹ Podčrtal pisatelj.

² Drobtince za novo leto 1857, str. 293. sl.: »Cerkveno petje nekdanjo in sedajno po Štajerskem«.

³ V verze razdelil pisatelj.

budile strune serčne pobožnosti. V sedajnih dneh so te in takšne stare pesme večidel po slovenskem vtihnile; nove so jih podlezle, tode boljšega duha med ljudi niso donesle, naj si so ravno bolj vbrane.¹

Za Kranjsko mi je prof. Gerbić pred kratkim povedal, da je v Cirknici na Notranjskem krog leta 1847. o božiču vse v cerkvi zbrano ljudstvo še pelo isto staro, čuda nežno božično, kakor jo zgoraj Slomšek omenja: Eno dete je rojeno, ki jo je priobčil Foerster v Ceciliji:

Oj Dete je rojeno nam,
rojeno nam
pri Betlehemu v hlevcu tam.²

Druga, živa priča je kn. šk. duh. svetnik, župnik Jakob Aljaž, rojen leta 1845. Njegova mati, pravi, mu je pripovedovala: ko je bila ona še mlado dekle, je v Smledniku na Gorenjskem o božiču cela cerkev pela kot najlepšo božično pesem, brez katere si ljudje božiča niso mogli misliti, tisto, ki jo ima Foerster v Ceciliji kot III. postno:

Večno srečno je življenje,
če je greha zadolženje
ljubi Oče ti odvzel,
te otroka spet sprejel.³

To so pa — poleg Blaža Potočnika, ki ga spodaj navedemo — tudi zadnje priče nekdanje — kakor moremo soditi — tako cvetočega cerkvenega na-

¹ Podčrtal pisatelj.

² Cecilija, I. drugi natis, str. 100, št. 63.

³ Cecilija, I. drugi natis, str. 115, št. 72. — Isto pesem je zapisal Blaž Potočnik in jo 10. februarja 1872 poslal prelatu Smrekarju kot »eno prav staro melodijo« ... Besede se nahajajo v starem evangeliju pod naslovom: »Slovo Jezusa in Marije«. Zanimivo inoče je zapisal na prošnjo istega prelata Smrekarja dekan v p. Andrej Drobnič leta 1901.

Pisal jo je v $\frac{3}{4}$ taktu, pa je očitna zmota, zato sem pisal $\frac{2}{4}$ takt. Prav tako sem pristavil potrebna ločila, izpustil pa harmonizacijo, ki je neuporabna. Nepričakovan je začetek s padajočo seksto. Skoraj da je to kasnejša varianta.

rodnega petja. In izgubilo se je oboje: cerkvena narodna pesem sama in utihnilo je ž njo vred tudi splošno ljudsko petje po naših cerkvah.¹ Kar se semtertja zdi, da ga je še, so le rudimenti, krnjavi ostanki, pa še to ne po nekdanjem cerkvenonarodnem petju, ampak ostanki poizkusov, prenesti zborovsko petje 19. stoletja v ljudsko pesem. Cerkevna pesem 19. stoletja pa ni niti po svojem izviru, še manj po namenu, najmanj pa po svojem značaju namenjena ljudskemu petju in se kot taka tudi nikoli rabila ni, razen morda v prav omejenem obsegu. Naša cerkvena pesem 19. stoletja — izvzemši zadnje dvajsetletje — ki se ji tako po krivici pripisuje, da je zložena prav posebno v narodnem duhu, ima svoj pravi vir v lahkotni italijanski glediški glasbi. Že vsa faktura jo kaže, kaže v melodiki prav pogosto naravnostni vpliv instrumentalnih violinskih postopov. Čuda ni, saj so bile pesmi te dobe vsaj deloma uglašbene naravnost za instrumentalno spremljanje.

Slomšek o tem takole piše: »... naj hujši kvar cerkvenemu petju delajo *posvetni godci*, naj si bodo gosposki ali kmetiški, imajo si gosle ali rog, delajo si okrogle na kmetih ali godejo posvetno v cerkvah po mestih tako, de bi si mislil biti v kakem gledališču, ne pa v božjej hiši ... prave pobožnosti ni po navadi pri taki godbi sluha ne duha. De ni prav tako, sveta mati katoliška cerkev pravi, se neprenehoma švara in takšno posvetno, nepobožno godbo pri božjej službi prepoveduje ... ali žalibože, de je svarjenje materno posvetnim godcam in jih prijateljem glas vpijočega v pušavi, kteriga malo kaj obrajšajo.«²

Naj v pojasnitev navedem še dogodek izza časa, ko sem pred leti zapisoval naprave narodnih pesmi. Marija Belehar, stara cerkvena pevka iz Lahovič pri Cerkljah na Gorenjskem, ki mi jih je pela, mi pravi pri pogledu na besedilo, ki ga je bila že prej napisala, pri neki pesmi, preden jo začne peti: »To je pa zopet ena stara cigalnica (cigovnica)«.

»Kaj se to pravi?«

»Seveda tega ne morete vedeti, ker ste premradi. Ko sem bila jaz mlada, je bilo tako: Kedar je bil (pri kakšni cerkvi) semanj dan (žegnanje) ali kaka druga slovesnost, so vselej prišli godci (na kor) pa so k petju na gosli »cigali«. In se čisto dobro pozna, katera pesem je bila »na gosli« peta. Eno

¹ V istem pismu omenja Potočnik še stare adventne:

»Pribliza se obljube čas« in pesmi za križev pot: »Oh pridite, stvarci, ki ju je tudi nameraval poslati, pa je to namero opustil, ker ju ima že Rihar v svojem drugem zvezku natisnjeni.

² Drobnič, 1857, str. 298 sl.

tako so mi peli Švedrova mati, pa sem jim takoj rekla: »O, ta je bila pa na strune! — Le preudarite« — mi prvi koncema — »te-le stare pesmi, pa boste videli, da je vsaka samo »cigalnica« za sem in tja vleči.«¹

Pesem, ki se je zaradi nje navedena razlaga vršila, je sledeča. Zapisal sem si oboje: pesem in razgovor, ker se mi je zdel vsaj zelo zanimiv, nov, če že ne tako zelo važen. Original je bil pet v Fisduru.

Poj'mo², po - glej-mo mi - en' ču - do

¹ Ti stari godci so imeli ponavadi po par violin, po en klarinet, eno trobilo (trobentno), pa tudi po več, in velik bas s peterimi strunami, kar se je komaj verjetno zdelo; toda ker jih je več isto trdilo, ki so zadnjega basista še dobro poznali in tak bas velikrat sami videli, moramo pač verjeti, da je naš domači (vsaj gorenjski) bas imel pet strun. Zadnji tak basist — ovekovečen v Borstnikovem »Starem Iliju« — je bil glinjski Gojžan, ki se je — poln norčij, pri svatbah svoj veliki bas, svojo »ruméno«, kakor so rekli, na močnem jermenu čez ramo obešeno noseč in pod nje težo hropeč — bolj spotikal, kot hodil, veliko več klobasal, kot godel, kar je bojda tudi veliko bolj znal kot gosti. To je bil zadnji boren ostanek nekdaš vsaj po Gorenjskem precej razvite domače goslarске umetnosti. Saj smo imeli celó lastne obrtnike, ki so se pečali z izdelovanjem te vrste instrumentov. Na Notranjskem je n. pr. neki Riharjev sorodnik v Polhovem Gradcu izdeloval godala. V ljubljanski stolnici je še zdaj v rabi en veliki bas (violin), istotam se hrani tudi še nekaj nekoliko manjših violin, ki jih je on izvršil. Vsem instrumentom se pozna po neokretni obliki, da so domače, kmetiško delo, pravi kmetiški instrumenti. — Tudi po Primorskem so igrali te vrste domači orkestri. Marušić (Moja doba in podoba. V Gorici, 1898) piše na strani 24: »Jez sem hladov in poslušov hódci, kterih je bilo do l. 1848. navadno po pet: bas, škánt (gosli), klarinet (piščalka), dolga in krajša trobenta. Še le od l. 1848. naprej je prišla v navado tudi »banda« z velikim bobnom.« — Za Koroško nam je ohranil Matija Majer v imenovan »Pesmarici« sestavo domače godbe; takole piše (t. XIII. sl.): »Kedar imajo pri Zili, kjer je še bolj po starim, godce, večidel dva godeta, jeden bunka (spielt Bass), jeden ali dva pisikata na klarinetu in jeden citra (spielt Zitter, Hackbrett). Citre se že opuščajo! Škoda!« — Prof. Ivan Grafenauer je pisatelju o koroški narodni godbi sledeče povedal: Ko je bil še majhen — nekako pred 30 leti — so v brški župniji pri Šmohorju v Ziljski dolini živeli še stari godci, ki so na gosli godli. O božiču so hodili po vaseh, nosili zvezdo in z goslimi koledovali. V domači hiši so hranili gosli, katerih dno je bilo s hrusevega lesa, pa so se te gosli za časa njegovih visokošolskih studij uničile. — Podobno piše tudi »Illyrisches Blatt« o domači kranjski godbi iz ljubljanske okolice.

² Poidimo. — Pri vezanih skupinah po dve noti je druga nota izvečine lahka, kakor določek, ozir. portamento. Variante te pesmi ima tudi M. Majer v svoji »Pesmarici cerkevni« (v Celovcu, 1846), str. 69, pod št. 24; žal brez napeva. Napevov k tej pesmarici sploh nisem mogel doslej dobiti.

Pesmi se pozna, da ji je steblo iz domačih tal pognalo, pa je s tujimi vejami, listjem, cvetjem tako našopirjena, da se originalno ogrodje komaj še iz njih spozna. Pa je moralo 19. stoletje že tako biti, da je stare pesmi rado tako prečudno krotovičilo. Zanimivo je, kako je n. pr. Rihar pesem, ki je v našem narodu že sama po sebi nastala pod instrumentalnim vplivom — to je ona za sv. križev pot: »Oh pridite stvari«, pod vplivom tega instrumentalnega misljenja na dva različna načina ritmiziral in našaril.¹ Kakor se je pa v tradiciji ohranila, sem jo zapisal v zbirki »Rihar renatus«, sprejel jo je tudi Premrl v svojo zbirko: »Cerkvena pesmarica za mladino« v Ljubljani, 1916, str. 41.

¹ Vishe sa fвете pefmi, druge bukvize od Bl. Potozh-nika, zhvetetroglafno poštavljene od Gr. Riharja, str. 31.

Tradidija:

Riharjevi ritmični varianti: a)

Podoben zgled imamo v stari ljudski cerkveni pesmi: »Dopolni se oblube čas«, ki jo je Rihar brez dvoma pod vplivom istega instrumentalnega čuvstvovanja prikožil, godalom primerno melodično variiral in »zhveterograflno poftavljeno« priobčil.¹ Potočnik priča v gori omenjenem pismu o tej pesmi in o oni za sv. križev pot, da sta starejši, ljudski, ne Riharjevi.

Da se bolje vidi razloček med duhom stare, v domači zemlji ukoreninjene in po stoletni rabi posvečene cerkvene ljudske pesmi, naj mi bo dovoljeno prinesiti za zgled ono po Slomšku »tako moško«², staro velikonočno:²

¹ Tradicija:

Riharjeva (melodična) varianta:

Istotam str. 32. — Učinek tako »poboljšanih« pesmi popisuje Majer v svoji »Pesmarici« (VII. pod črto): »Ako se kaka pësem tako napëno »poboljša«, da ni veë poprejšnje podobna, jo ljudstvo ne pozna in jo v cerkvi tudi veë zapeti ne zna in ne more. Taka se je zgodila s pësmijo: Poslan je angel Gabriel, na strani 29. Na Koroskim jo pojô po starim, na Stajerskim, Kranjskim in Goriskim so jo pa poboljšali — povsod drugaëi, to se veë, qot capita, tot sensus — vsaka ptiëica po svojem žvergoli; ako se ljudi sedaj iz teh dežel kje na kakim božjem potu v cerkvi sjiëejo in bi jo radi vkupej zapeli, že ne morejo veë, ker jo vsaki drugaëi zavito zna.« Pristavlja še jako umesten nauk: »Cerkvene molitve in pesni naj bi se lehkomišlelo ne poboljševalo, prenarèdjalè in prekvantale, se lahko naredi, »mejšnava«.

² Dobil sem jo v zapušëini ř prelata Smrekarja; napisal mu jo je na njegovo prošnjo šmarjski dekan v p. Andrej Drobnië 1901. — kakor kaže notranja naslovna stran zvezka, ki ga je Smrekar nalašë priredil za zapisovanje »starih slovenskih pesmi, cerkvenih in drugih«. Napisane so le tri pesmi: 1. Že omenjeno »Slovo Jezusa«; 2. Žalostna Mati božja in 3. Velikonoëna. Veë jih ni mogel napisati, »kar — kakor piše 17. avgusta 1901 ř Smrekarju dekanova striënica Marija Zakrajšek — jih je mrtvoud zadel.

In še en zgled: ono, ki jo Slomšek po vsej pravici hvali kot tako »miëno« božično z nje »preëudnim veseljem«:

Pridejana je še varianta s pripombo: Nekteri pojejo tudi:

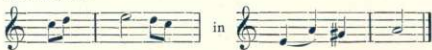
Priëujoëi napev je original iz řt. Jerneja na Dolenjskem. Dobil sem ga v zapušëini ř prelata prof. Jos. Smrekarja. Zapisal mu ga je Blaž Potoënik, kakor priëa Smrekarjev pripisek na Potoënikovem pismu: »Ko je bil on (Potoënik) kapelan v řent-Jerneju na Dolenjskem (okoli l. 1830.), so jo Božični veëer o polnoëi peli tudi možaki pri služi Bižji v cerkvi.« J. S. — Na listku samem je pesem

¹ Pesem je zapisana natanëno po zapiskih Drobniëevih. Le da je v originalu kvinto više in pa oba križa, ki sem ju postavil nad črto, stojita v originalu pred dotiënima notama; prestavil sem ju zato, ker je to zvišanje vodilnega tona brez vsakega dvoma produkt novejše dobe, ko so se morali stari tonovski naëini ukloniti novejši shemi. Oëividno je tudi, da Drobnië pravega ritma ni zadel, oziroma le deloma. Originalnega ritma ne morem z vsjo gotovostjo rekonstruirati. Kadar se mi posreëi, da najdem Majerjevo glasbeno priložo z napëvi k tej »Pesmarici«, kjer ima na str. 75. tudi to pesem natisnjeno kot »vsem Slovincem navadno«, in sicer z napëvom, kar nam pove v oklepaju (Napev 16.), takrat bomo o teh stvareh, ki jih danes le naëenjam, le bolj nanje opozarjam, še marsikaj lahko izpregovorili, zlasti ëe se material namnoži.

(s Smrekarjevo roko) naslovljena: Stara Božična
pesem iz Št. Jerneja na Dolenjsko, c. 1830 v rabi.¹

Danes ko smo Slovenci kot narod v celoti izgubili vsakršni zmisel za mol, se bolj pa za stare tonovske načine, ko se jeokus ljudstva tako neugodno izpremenil in tako poslabšal, bi ta čudovito mehka in ljubezniva pesem težko za postno obveljala, kakor niti kot postna ni več obveljala zgoraj omenjena, nekda najplesa smlejska božična, čeprav jo je Foerster tudi poizkušal rešiti. O tem, z bridkostjo konstatiranim dejstvu se v vsaki župniji lahko naredi poizkus, ki se bo — bojim se — iz-

¹ Foerster ima v Ceciliji za 8. in predzadnji takt sledeči inačici:

Zvišani 6. in 7. stopnja, se zdi, da sta tudi že varianti starejšega originala, ki je imel brzkone vse stopnje naravne. Vendar bi si tega ne upal s tako gotovostjo trditi, zakaj pesem, kakor nam jo je tradicija ohranila, se dá tudi s stališča novejšega mola razumeti, čečim je navedena velikonočna oči-viden in jako zanimiv zgled modulacije, oziroma zveze dveh starih tonovskih načinov.

borno posrecil ... Današnji rod bi Majerju nerad
verjel, kar piše v »Pesararici« za uvod (V—VII):
»Te pesni so s t a r e po sto, po dvé, tri sto let in
še starejši. Kakor od posvetnih narodnih tako tudi
od cerkvenih velja: Starejši je pesem lepši je. Na
to se moreš zanesti! Ako bi ne bila posebno lepa,
bi jo Slovenci v tolških letih že davno bili opustili.
Te pèsme so polne pobožnosti in pèsniške lèpote,
so živi spomenici, ki nam jasno kažejo in pričajo
pobožno serce in bistro pamet naših Slovincov.
Dobro bi bilo, da bi se skerbno zbiral, da se ne
pozabijo, ne zgube in ne pokvarijo. Nove pèsme
se skladajo po kopah — vse tudi ni lépo, kar je
novo, to se vé — lépe stare se pa opuščajo in s
časoma pozabijo — tudi jih nekteri radi poprav-
ljajo, prenamenjajo in kerpajo, da niso več poprej-
šnjim podobne. Ako bi bile enkrat pozablene,
zgublene in pokvarjene, bi jih iskali in bi jih nikjer
več ne našli. Škoda bi bilo zanje!« — Majer ni
možel zabraniti, da bi te stare pesmi iz naroda ne
izginile, naj jih še tako iščemo, jih nikjer več ne
najdemo.

(Dalje.)

Sirota.

Ni znano ti, da sem ostala sirota,
da roka nobena mi kodrov ne boža?
Oprosti, če sem te ustavila tu sredi pola.

Ali si poznal očeta mojega? Bil je mož,
najlepši izmed vseh, moja mati najlepša žena.
In v našem vrtu je cvetelo čuda lepih rož.

Na našem ognjišču je ogenj gorel vsak večer.
In pesmi smo peli. V našem hlevu so ovce blejale.
Kadar smo pospali, so nam slavci peli v noč in mir.

Potem je oče šel. Mater zapodili so z menoj. Srečavali sva smrt samó in bedo. Oče je pal. Potem še mati legla v večen je pokoj.

Vsa poja moja so, domov nobena ne drži.
Z groba na grob, izpod tujega krova pod krov.
Ko sem sirota in ves svet je moj, me srce boli.

Rada bi, da ena sama duša čuti z menoj,
da z menoj trpi. Oprosti, ko sem te ustavila!
Zdaj lažje trpim. O, hvala za pogled in za pokoj!

France Bevk.

Sen kresne noči.

Dr. Leop. Lenard.

To je kresna noč, ko vsaka pravljica oživi in se vsako drhtenje srca uresniči, a vse, kar je v resničnosti, izkipi v pravljico.

K meni je stopil angel Tešitelj, rekoč:

»Kar si hrepenel, naj se uresniči, ker danes je kresna noč. Amen!«

In sem rekel:

»Naj bom rosna kapljica na cvetni gredi!«

In postal sem rosna kapljica na čaši cvetke kresnice ter sanjal rožnemu jutru nasproti.

Sanjal sem sen preteklosti in se zazibal v nadah prihodnosti.

Rodil sem se kot žgoča potna kapljica na licu moža, sejočega ajdove setev. Smejale so se brezine in gore so odmevale, a mož je hodil s pripognjeno glavo po taktu mogočne melodije, v kateri je zvenela bol preteklosti in nada prihodnosti.

Padel sem na suho, razorano zemljo. Črna prst me je vsrkala in takoj zopet izhlapela v žareči zrak, a kjer sem padel, je vzklikala kal ajdove bilke.

Zibal sem se z belimi meglicami nad sivo zemljo, plaval v nedosežne daljave, se potapljal v neizmerne prostore veseljstva, padal in se dvigal neprenehoma, a izgubiti se nisem mogel nikdar in nikjer, kajti, kar je rojeno iz potu, ne more propasti.

A jaz sem zahrepenel...

da bi se mogel izgubiti v brezmejni neskončnosti in da bi me hotelo pritisniti na svojo materino grud brezskrajno veseljstvo, in da bi se mogel vrniti v večno deviški naračaj velikega Nič, iz katerega je nastalo vse.

A tega ni hotelo biti, temveč sem se dvigal višje in višje.

Zagledal sem nebeško sonce in zahrepenel, da bi se skopal v njegovi zarji.

A sonce ni moglo predreti belih meglj.

Plaval sem po bisernem lazurju in se kopal v srebrni mesečini ter zahrepenel utočiti v veliki ljubezni, ki objemlje svet.

Ljubkal sem se z zvezdicami, ki so me objemale in mi šepetale: »Pridi k nam!«

Plaval sem in megle so postajale vedno gostejše, odrevenel sem in zmrazil ter pričel padati s svojimi tovariši v belih kosmičih nazaj na zemljo.

Padel sem kot sneg na nebotično goro, zledenel in odrevenel v ogromnem ledniku, pokrivajočem celo vzhodno stran orjaka.

Tako sem počival celo dolgo in hudo zimo in sanjal sanje o arabskih oazah, katere sem videl na svojem potovanju, in o beduinih, ki merijo na velblodih svobodno puščavo, in sen blaženosti srečnih mest, ožarjenih od električnih luči, kjer neprenehoma pozvanja počestni tramvaj in sirene tovarniških stolpov pojo mogočno pesem dela, a po tlakanih ulicah se neprestano preliva življenje v vedno novih akordih.

Tako sem ždel in sanjal in hrepenel, dokler ni prišla pomlad.

Poljubil me je žarek z nebeskih višin in oprostil mojih vezi.

Zapel sem spev svobode in življenja ter se spustil med peskom in gorskim zelenjem doli v razorano dolino.

Le sanjaj, bela planinska in krvava gorska roža, na svoji nepristopni višini!

Nikdar ne pride kraljič iz pravljice, da te poljubi in vzdrami iz hrepenenja polnega snu!

Zvenela boš na beli čeri v svoji deviški samoti, a poprej še boš poleti gledala z nepristopnega brega blazirane turiste, ki bodo motili tvojo deviško tišino s svojimi banalnimi pogovori ter zaman iztezali za tabo roké.

Ni mi sojeno, da se izzivim pri tebi. Neodoljivo hrepenenje me žene dalje, v neznane kraje, v svet bajnih pravljic, kjer se nebo dotika zemlje in resničnost druží s pravljico.

Jaz nisem, kakor ti, kajti jaz sem dete žgočega znoja, odmev mogočnih melodij, zibal sem v solnčnih višinah in meril pota po veseljstvu.

Zasanjal sem o platani, samevajoči ob Rdečem morju, zahrepenel po nji, da bi se zazibal na njenem listu in poslušal njene pravljice. Nikdar je še nisem videl, a vendar sem vedel, da nekje mora biti in k nji me je gnalo neodoljivo hrepenenje.

Z gorskimi vrelcem sem šumel po brežinah, bučal s potokom hudournikom po razorani gorski dolini mimo mirnih človeških bivališč, preko cvetnih livad, nadebudnih polj, dalje, vedno dalje z neukrotljivo silo burne mladosti. Noben jez me ni ustavil, v obraz sem se smejal pohlevnim ljudem, zaničeval prirodno krasoto gorske doline.

Z mogočno, leno reko sem šumel po daljavi mimo širokih mest, mogočnih in črnih dimnikov, ob tiru zakajene železnice, dalje, vedno dalje krljevemu morju v naračaj.

Ivan Vavpotič: Razdejana hiša.

Zazibal sem se na valovih brezkrajnega morja, kamor se izlivajo vse reke sveta in vsaka kapljica neprestano hrepeni po njem. V mogočnih pretokih sem šumel od vzhoda do zahoda, kipel ob razgaljene čeri, iskal samotne platane, o kateri sem sanjal na gorskem ledniku.

Ladje so orale prostrano gladino morjá, sporočale pozdrave od kraja do kraja, prenašale bogastva iz dežele v deželo.

Ni mi bilo mari krasote obrežnih mest in bogastva ladij, orjočih morje...

igral sem se samo z delfini, ki so se zibali nad valovi in s solničnim žarom, ki se je kopal v morju...

Platana je stala ob bregu Rdečega morja, tiha in zamisljena, kakor da bi premišljevala veliko skrivnost življenja...

zagledal sem jo in zatrepetal — — — pozabil pri priči solnčni žar in živahne delfine, zahrepenel po nji in zakipel...

Vse, kar sem sanjal v gorski samoti in na nemirnem potovanju, je oživelo v meni in se spremenilo v resničnost. Pravljičica se je dotaknila življenja in življenje se je pretočilo v pravljico. Spoznal sem, da je ta platana moje življenje in moja smrt.

Samo enkrat naj se dotaknem tvojega peresa in zazibljem v tvojem zefiru, potem pa naj izpuhtim za vedno v solnčni žar!

Tiha in mirna sameva platana ob bregu, kakor da ne bi slišala mojih vzdihov. Solnčni žarki se zibljejo na njenih listih, zefir se igra z njenimi vejami, šumenje morjá jo drami iz njenih sanj!

Zaman vse moje koprnenje, platana je vedno enaka, tiha in mirna, nepristopna mojemu hrepenjenju, a jaz kipim in šumim k nji neprenehoma venomer.

Slednjič me primejo in pograbiijo valovi ter dreve od nje daleč, daleč proč v neznano daljavo, ter se potopim poln grenke bolesti v temno globino.

Pridejo ribiči iskat biserov na dnu arabskega morja, z biserno školjko dvignejo tudi mene na dan.

Topli, južni veter me žene preko puščave, vse je mrtvo pod menoj, razbeljeno od solnčnega žarú.

A jaz sem imel samo eno hrepenenje: da vidim še enkrat tiho platano, samevajočo ob Rdečem morju, ter se zazibljem na njenem listu. A bilo mi je tudi jasno, da se nikdar ne uresniči to hrepenenje, kajti, kdor plava z vročim samumom čez puščavo, se mora odreči želji po senčni platani.

Moje življenje je postajalo vedno bolj polno čudnih prigodkov.

Padel sem na zemljo v obliki krepčilnega dežja, vsrkala so me razbeljena tla, v prsti sem se združil z mnogimi tovariši in prikipel na dan v hladnem vrelcu sredi oaze v puščavi.

Palme so gledale name z dolгими pogledi, kakor da bi mi hotele povedati starodavno pravljico.

A meni ni bilo mari njihovih pravljic, kajti sanjal sem neprestano o tihi platani na morskem bregu.

Prišli so beduini, se odpočili pod širokolistimi palmami in natočili vode v kozje mehove.

Pevec popotni je zapel starodavno kasido in sinovi puščave so ga molče poslušali v krogu.

Zapel je slavo svojega velbloda, edinega tovariša, ki z mogočnimi koraki meri prostranost puščave.

Zapel je o svojem rodu, ki ga je pregnal iz domačega šotora, o Beni Taglib, ki ga preganjajo s krvnim maščevanjem, in o črnooki Sulejki, ki ga je zavrгла za sinu Taglibovega rodu.

Zapel je o vročem samumu, ki veje čez puščavo, o njegovem meču, ki je pil kri Beni Taglib, o vrelcu sredi oaze, kjer je našel počitek in končal z željo, naj bi to bil zanj vir pozabljenja, ki bi mu izmil iz grudi sliko črnooke Sulejke.

Molče so ga poslušali beduini ter mu dali v dar pest dateljev. Potem so vstali, zasedli velblode ter se odpravili dalje.

Med potjo me je izpila arabska kamela, spremenil sem se v atom njenega telesa, meril puščave in prenašal tovore.

Po dolgem in napornem življenju je prišel konec tudi za kamelo. Poginila je in lastnik jo je zakopal v zemljo, ki se je kmalu pokrila s cvetjem in z zelenjem.

Znašel sem se v zdravilni bilki, rastoči iz kamelinega telesa.

V solnčni Sogdiani je živel učeni hakim, ki je neprestano mešal kapljice in prirejal ljudem zdravilne soke.

Utrgal je bilko, v kateri sem se nahajal, naredil iz nje zdravilo ter odšel v pravljичni Bagdad, na bajni dvor kalifa Haruna-ar-Rašida.

Kalif je namreč obolél in klical k sebi učene hakime celega vzhoda.

Izpil je zdravilo in spremenil sem se v delec njegovih možgan.

Poslušal sem pravljice celega vzhoda, gledal sijaj kalifovega dvora in razkošje njegovega harema. A sanjal sem neprestano le o platani na bregovih Rdečega morjá!

Smrt je pokosila tudi kalifa Haruna-ar-Rašida, prišel sem v vlažno zemljo, izpuhtel zopet v solnčni

žar, plaval čez dežele in čez morja ter slednjič padel v valove Gvadalkvira.

Rožno grmovje je dehtelo ob bregu, slavci so peli v pomladnih večerih večno mlade pesmi o ljubezni, zefir se je igral z vali Gvadalkvira in prinašal pozdrave iz tihih hiš, kjer bijejo vroča srca, kipé in koprné.

Ni je na svetu pokrajine, kakor Andaluzija!

Solnčni žar in črnooki pogledi, skrivnostno šepetanje zefira in nemirno šumenje Gvadalkvira, tihi spev slavčev in bohotno zelenje polj — vse se zliiva v moččno, večno mlado pesem o ljubezni in odmeva k modremu lazurju.

A vse to bi dal, da bi se enkrat zazibal na listu tožne platane!

Dona Elvira, kraljica Andaluzije, se je umila v vodi Gvadalkvira, zopet sem izpuhtel v zrak in z zefirom plaval v tujino.

A sedaj sem drobna rosna kapljica na žolti kresnici!

Na vzhodu rdi nebo, plahi žarki se spuščajo na vrt, plazijo od cveta do cveta, prinašajo pozdrave z neba in srebljejo vlago noči. Začutim, da pridejo tudi po mene, in vztrepečem.

Pride dekle, natrga rož, med njimi tudi kresnico, zveže v šopek in nese v cerkev ter postavi na oltar...

Služba božja se prične, petje se razleže, oltar je zavit v oblak dišečega dima. Toplota me objemlje vedno bolj, čutim, da se mi bliža smrt, topla, sladka, poezije polna smrt.

»Blagoslovljena deviška roka, ki se je dotaknila moje rože in me posvetila, da zgorim nji na čast! Vse pravljice vzhoda, krasoto Andaluzije, hladni mir nebotičnega lednika za en trenutek blagoslovljene sreče v tvojem svetišču! Naj zgorim in se spremenim v lahno meglico na tvojem oltarju in sanjam na njem srečo z Otoka blaženih.«

Zbudil sem se in spoznal, da je bil to samo sen tople, hrepenenja polne kresne noči.

Literarna tradicija v „Evangelijih in listih“.

Dr. A. Breznik.

Z »Evangeliji in listi« so se bavili doslej, žal, samo bibliografi, ki so nam zabeležili naslove, zanimive predgovore in druge zunanje stvari posameznih izdaj in njihovih prirediteljev, a notranjega dela na nihče ocenil. In vendar študij »Evangelijev in listov« ne more biti popolnoma brezploden, čeprav je njihova vsebina tako »znana«, ker si moremo že samo od primerjanja množičnih izdaj — izšlo jih je samo v ljubljanski škofiji okoli 20, blizu toliko tudi v ostalih slovenskih škofijah in v c. kr. zalogi šolskih knjig — obetati najlepših uspehov. Še večjega zanimanja pa so vredni, če pomislimo, da se izdajajo že nad 300 let. Znano je, da jih je prvič izdal škof Hren leta 1612. Dalje tudi že vemo, da jih Hren ni prevedel sam, temveč prepisal iz Dalmatina, kakor je že leta 1895. konstatiral V. Oblak.¹ Dalmatin sam pa nam kaže še dalje. V predgovoru svoje »Bible« je priznal, da je poleg izvirnikov in drugih prevodov rabil tudi Lutra. In da utegne biti slednjič med Dalmatinom in dotedanjimi slovenskimi prevajalci: Jurišičem, Kreljem in Trubarjem tudi kaka rahla vez, si lahko mislimo. Tako se

odgrinja pred nami obsežna literatura, ki dá dosti dela ne le bibliografom, temveč tudi jezikoslovcem, literarnim zgodovinarjem in biblicistom. Jaz sem se s svojega stališča lotil proučevanja listov in evangelijev — od najnovejše ljubljanske in lavantinske izdaje (izšli leta 1912.) do najstarejše Hrenove in sem jih primerjal s celotnimi prevodi sv. pisma (Krek, britanska družba, Wolf, Japelj, Kuzmič, Dalmatin, Trubar) ter z viri, katere so rabili slovenski prevajalci (Luter, Allioli i. dr.) in z drugimi deli, ki so z njimi v kaki zvezi, t. j. z grškim izvirnikom, z latinsko vulgato itd.

Rezultat preiskovanja je ob kratkem ta-le:

Vse izdaje evangelijev in listov, izvzemši Dajnkovich v sekovski škofiji (ogrskoslovenskih nisem mogel dobiti, pa so najbrž samostojne, kakor je tudi Kuzmičev prevod novega zakona [1771] neodvisen od Dalmatina), so med seboj v zvezi. Vse so nastale iz izdaj ljubljanske škofije in te izvirajo iz prvotne Hrenove izdaje. Vsak prirejevalec se je naslanjal na prejšnjo izdajo evangelijev in listov ali pa na prejšnji prevod sv. pisma. Isto je storil tudi Hren, ki je z malimi izjemami prevzel evangelije in liste iz Dalmatinove »Bible«. Dalmatin pa je dobesedno, ali bolje rečeno, po črki prevzel Lutra in uporabljal pri tem Trubarja in nekaj ma-

¹ Lj. Zvon, 1895, 316, v oceni Glaserjeve Zgodovine sl. slovstva, I. Njegove besede se glase: Hrenove iz Dalmatina prepisane Evangelia.

lega tudi Krelja in Jurišiča. Tako imamo od Trubarja, Dalmatina ter Lutru pa do najnovejših izdaj nepretrgano tradicijo. Isto razmerje nahajamo tudi pri celotnih prevodih sv. pisma — tu govorim le o novem zakonu, toda posamezni poskusi, ki sem jih naredil pri starem zakonu, nam pričajo isto: Japelj je popravljeni Dalmatin, Wolf popravljeni Japelj — Kuzmič je, kakor rečeno, neodvisen od slovenskih predlog — in prevod dr. Kreka v družbi sv. Mohorja se poleg prevoda britanske družbe in ruske izdaje sv. sinoda močno naslanja na Wolfa. Tradicija je posebno z jezikovno-formalne strani jako močna. Vsi so večinoma le frazeološko in stilistično izpopolnjevali prejšnje prevode, vsega besedila na podlagi grškega izvirnika in latinske vulgate pa ni nihče izboljšal. Tako je ostalo še iz Dalmatinove biblije mnogo pomanjklivosti in stvarnih napak, ki so se od pisatelja do pisatelja prepisovale. Ker se je vsak tako tesno oklepal svojega prednika, je tudi slovenski jezik v njih precej zaostal in ne dosega visokega napredka zadnjih 70—80 let. Končno je ob teh okoliščinah tudi umljivo, da ni nihče študiral svetopisemske grščine, katere umevanje se je v zadnjih desetletjih jako poglobilo.

1. Zgodovina izza Trubarja in Dalmatina.

Trubar je prevedel, kakor znano, ves novi zakon in psalme. L. 1555. je izdal prevod sv. Mateja, 1557. evangelije in Apostolska dejanja, 1560. sv. Pavla pismo do Rimljanov in nato v kratkih presledkih vse ostale spise novega zakona; psalme, katere je prevajal, kakor omenja v uvodu, 11 let, je izdal 1566. L. 1582. je zbral vse prevode novega zakona in jih z nekaterimi spremembami izdal pod naslovom »Ta celi novi testament«. Toda preden je izšla ta knjiga, je uporabljal Trubarjeve evangelije že Krelj v prevodu Spangenbergove postile (1567).¹ Pri Krelju imamo že prve nastavek literarne tradicije, pozneje jih je vedno več. Mnogo bolj kakor Krelj je uporabljal Trubarja v nedeljskih in prazniških evangelijih Jurij Jurišič,² ki je izdal l. 1578. poleg Kreljevega I. dela tudi II. in III. del Spangenbergove postile. Nasproti pa tudi Krelj ni bil brez vsakega vpliva na Trubarja. V novem

zakonu (1582) je, kakor je dožgal Oblak,³ »marsikaj popravil na podlagi Kreljevega prevoda«.

Vse drugače kakor na ta dva pa je vplival Trubar s svojim prevodom psalmov in novega zakona na Dalmatina. Dalmatin je pri novem zakonu svoje »Bible« (1584) pridržal nad 60% Trubarjeve frazeologije, stilističnih in drugih posebnosti. V psalmih ga je mogel manj uporabiti, ker jih je Trubar slabše prestavil — pomislimo, kako so težki! — in ker ga je njegov vir ločil od Trubarja. Ta je prevel psalme večinoma po vulgati, Dalmatin pa natančno po Lutru, ki se po preproščini in lahki umljivosti precej loči od vulgate, v kateri so psalmi časih težko umljivi, večkrat celo nerazumljivi.²

Ni tu prilika, da bi razpravljali v celoti o Trubarju in Dalmatinu, omeniti moramo le stvari, ki se tičejo tudi odlomkov evangelijev in listov. Oba moža se med seboj v mnogo stvarih ločita; prvič že po virih, iz katerih sta prevajala. Trubar je prevajal, kakor je dokazal že Grafenauer,³ deloma po Lutru, deloma po vulgati, kakor mu je bilo všeč — popoln Lutrovščak v življenju in misljenju nikoli ni bil in takega se kaže tudi v prevodu —, Dalmatin pa se je suženjsko oklepal Lutru. V uvodu sicer pravi, da je prevajal tako iz izvirnikov in drugih prevodov kakor tudi iz Lutrovega sv. pisma⁴ (in tako se o tem še danes sodi, prim. Walter Šmid),⁵ ali temu ni tako. Poleg več drugih mest novega zakona sem kolikor toliko natančno primerjal vse nedeljske in prazniške evangelije in liste z grškim izvirnikom in latinsko vulgato ter z Lutrom, pa nisem našel mesta, kjer bi se količjak videlo, da je Dalmatin rabil ali izvirnik ali vulgato in ne samo Lutru, nasprotno — vse do pičice se ujema samo z Lutrom. To se posebno dobro vidi tam, kjer je pri Dalmatinu kako mesto ravnotako izpuščeno kakor pri Lutru (nekaj mest je še danes izpuščenih, česar ni noben pridedil evangelijev in sv. pisma opazili!) ali pa dodano (in še danes je mnogo takega, kar bomo

¹ L. c., str. 213.

² Prim. o težkoči uvod kneza škofa dr. Jegliča, Psalmi et Cantica, I. Dominica, str. III, IV.

³ Dom in Svet, 1914, str. 297: O Trubarjevem prevodu evangelijev.

⁴ »... die gantze heilige Göttliche Biblische Schrift... so wol aus den Brunnquellen der Originalsprachen... vnd andern Interpretibus (Šmid govori tu o vulgati): als aus mehr gedachter, des Luthers gründlichen, eigentlichen, vnd allenthalben berühmten vertuschung, in vnser sprach... beschriben vnd transferirt habe.«

⁵ P. Walter Šmid O. S. B.: Über Entstehung und Herausgabe der Bibel Dalmatins, Mitteilungen des Musealvereines für Krain, 1904, 92.

¹ Krelj je prevajal evangelije iz grškega, kakor morem soditi; poleg Trubarja je uporabljal Lutru in neki hrvaški glagolski prevod.

² V. Oblak: Protestantske postile v slovenskem prevodu, Ltp. M. Sl., 1894, 202 sl.; dokaz na str. 211—213.

iz razprave videli). Dalmatin se je krčevito držal Lutrovega besedila, to je tudi vzrok, da se ni mogel odtrgati od nemškega izraza, niti na tistih mnogostevilnih mestih ne, kjer je že Trubar pred njim dobro slovenski povedal. Dalmatin je namreč na mnogih mestih Trubarja poslabšal in mu zavrgel dobre slovenske izraze ali konstrukcije, ki so mu prišle morebiti zaradi tega na misel, ker se je svobodno gibal med vulgato in Lutrom in je časih kaj prav po domače in samo po zmislu prevel.¹ S tem nočem reči, da bi ne bil Dalmatinov prevod boljši, natančnejši in tudi jezik nekoliko boljši od Trubarjevega, toda resnica je, da se pri naših literarnih zgodovinarjih že od Kopitarja dalje Dalmatin previsoko povzdiguje nad Trubarja. Res je Dalmatin znal besede in izraze nanovo tvoriti in sestavljati, v čemer je bil nesolani Trubar jako neokreten, in res je tudi nekatere Trubarjeve germanizme popravil (mnogo manjkrat je rabil člen ta, ta..., osebni zaimek on, ona ob glagolu; navadno je rabil tudi pravilno zaimek svoj, časih pravilno trpno obliko, ločil je navadno tudi dejavnost glagolov itd.),² ali mnogo lepih izrazov in besed je tudi poslabšal, nadomestivši jih z germanizmi.³ Vsega skupaj ni popravil nad 10% Trubarjevih germanizmov, v

90% primerih pa mu je prijateljski sledil. Ker se je njuno germanizovanje v naši literaturi v skoro nezmanjšani meri ohranilo do Mateja Ravnikarja, ni čudo, da je Kopitar, ki je bil še sam do pasu v njem, tako pretirano povečeval Dalmatina. Če pravi: Der Leser siehet selbst, daß Truber Deutsch schreibt mit Krainischen Wörtern — velja to tudi o Dalmatinu in o vseh pisateljih do Mateja Ravnikarja (okoli 1815—16). In kar pravi dalje: Dalmatin germanisirt zwar auch hie und da noch ohne Noth, aber doch ohne Vergleich weniger, als Truber¹ — se da za Kopitarjeve čase (1808) še opravičiti; toda odkar je nastopil veliki reformator našega jezikovnega sloga, Matej Ravnikar, računamo germanizme z drugačnimi procenti in ne velja več Kopitarjeva sodba. O obeh moramo reči, da njun jezik ne dosega niti Kreljevega, niti Jurišičevega. In kar je pisal Oblak o Trubarju, velja v nekoliko manjši meri tudi o Dalmatinu. O njem pravi, »da je Kreljev in tudi Jurišičev samostalni prevod dosti prost, da se ne oklepa ozkosrčno in na kvar jeziku nemškega izvirnika, obema je zadostovalo, da sta dobro in natančno pogodila smisel izvirnika. Zato sta oba prevoda boljša od Trubarjevih knjig. Pri tem ne smemo pozabiti, da je Jurišiču bilo prevajanje dosti lažje nego Truberju, ker si je pri tem lahko pomagal s hrvaško cerkveno (glagolsko) književnostjo.«² Žal, da Dalmatin ni znal tako svobodno uporabljati Trubarja, kakor sta storila Krelj in Jurišič, ki sta sprejela le dobre stvari, germanizme pa po večini odpravila. Dalmatin ni razumel njunega levega zgleda, dasi ju je imel pred seboj in ju je v evangelijskih tudi nekoliko uporabljal.³

Navzlec germanizujočemu slogu pa sta Trubar in Dalmatin ustvarila dobre prevode in sta v primeri s poznejšimi prevajalci, s Hrenom, Schönlebnom, Japljem, Wolfom itd., prava velikana. Če bi bili ti storili toliko v svoji vrsti, kakor sta ona dva, bi imeli danes boljše prevode, kakor jih imamo.

Na poznejše slovensko slovstvo in pisavo (jezik) Trubar direktnim potem ni več vplival, ker ga je popolnoma odrinil Dalmatin s celotnim

¹ En zgled, kaj več v nadaljnji razpravi! Luk. 1, 40: et salutavit Elisabeth et prevel Trubar tako: »inu pravi hti Elisabeth, Pomağai Bug« (Pomağai Bog je bil tedanji slovenski pozdrav, prim. iz predgovora Trubarjevega novega zakona: Vsem Slouenom, pomağai Bug).

² N. pr. (zgledi iz psalmov): Dalm.: En Davidou Pfalm, kadar je bëshal pred Ivoim Synom (Trub.: kadar je inu beishal, 17); D.: vërsimo od fe be nyh vërvy, 280; (T.: verflymo od nas, 16); Nyh Maliki fo... s' zhlovezhskimi rokami Išturieni (dasi ima Luter: Jener Götzen aber sind von Menschen-Händen gemacht; T.: fo od zhlovezhskih rok Išturieni, 209); D.: Obaruj tvoigja Hlapza pred offertniki, de ne bodo zhes mene gofpodovali, 284 (dasi ima Luter: daß sie nicht über mich herrschen, T.: od tih preshernih obari hlapza, de zhes me ne gofpodoio, 42); D.: Drivu... kateru Ivoj fad daje v' Ivoim zhalfu (T.: kateru da (!) fui Sad per nega (!) zhalfu, 15) itd.

³ Nekaj zgledov: Trubar: Muia dusha fe vtim Gopudi vëfeli (po vulg.), psalmi, str. 64; D.: Moja Dusha fe ima (!) hvalliti Gopudna (rod. !), po Lutru: Meine Seele soll sich rühmen des Herrn. T.: De... bodo... nih Vyude shelelnimi potami (pota, Fefel) vëfali, 257; D.: De bodo... Shlahtnike (!) s' shelesnimi fhpringari (!) vesali. T.: fe ne boy, Dotle ne vidi, 207; D.: fe neboy, Dokler on Ivoje shejle na Ivoih Sovrashnikih vidi 308, po Lutru: bis er seine Lust siehet. Dalje: 2. Kor. 12, 2. 3: T.: jelt ne veim. Bug ta vei (2), Bug vei (3); D.: tiga jelt neveim, Bug je (!) vei (2. in 3. verz), po Lutru: Gott weiß es (Dalmatinovo spako so obdržali Hren, Schönleben in 1730; šele Paglovec 1741 jo je odpravil: Bug vej). Riml. 12, 7: T.: Imali du kako Shushbo; D.: Ima li gdu eno (!) flushbo (Dalm. germ. je ostal do Japlja, 1786). Druge zgleds v nadaljnjih poglavjih!

¹ Gramm., str. 28, prim. tud. str. XXXVI in str. 61.

² L. c. 212.

³ Dokaz: Luk. 14, 18: et cooperunt simul omnes excusare, Luter: sie fingen an Alle nach einander, sich zu entschuldigen, Trub.: oni fahzno vli, eden fa drugim fe ilgoariati, Jurišič: oni fo fe vli sazeli edan po drugim isgovariati, Dalm.: ony fo fe sazeli, eden po drugim isgovariati. Mat. 5, 25: Lut.: Sei willfertig deinem Widersacher, T.: Sprauiffe hitru Ištuiem fupernikom, Jur.: Budi dobro volian tuoim Suparniku, D.: Bodi dobre vole s' tvoim Suparnikom.

sv. pismom: S tem je v literaturi izginilo narečje njegovega rojstnega kraja (Raščica pri Vel. Laščah) z nekaterimi jako starimi glasovnimi pojavi, s starimi oblikami in posameznimi besedami, ki so prava muzejska starina našega jezika. Narečje, ki ga je pisal Dalmatin, doma okoli Krškega, je dosti mlajšega razvoja in je izgubilo mnogo starih posebnosti. Zanimivo je, da se Dalmatin ni nič oziral na Trubarjevo narečje in je pisal vse po govoricu svojega kraja in je tudi popolnoma svobodno jemal slovenske izraze namesto Trubarjevih nemških ali pa narobe. Tako so na poznejše slovstvo vplivale le oblike, ki sta jih določila Dalmatin in njegov slovniški mentor Bohorič. Vsi, ki so pozneje prirejali prevode evangelijev ali sv. pisma, t. j. Hren, nekoliko tudi Schönleben, izdajatelj evangelijev iz leta 1730., in Pohl in Japelj s svojimi sodelavci, so se naslanjali na Dalmatina, nihče na Trubarja.¹

2. Hren.

Hren je priredil evangelije in liste (1612), kakor smo že omenili, po Dalmatinu. S tem sta prišla Dalmatin in Luter v našo cerkveno književnost in sta do danes tvorila podlago vsem nadaljnjim izdajam evangelijev in listov ter prevodom sv. pisma. Nov prevod se pozneje ni več izvršil, vsi prireditelji so negovali in izpopolnjevali le Dalmatinovo besedilo. Od jezikovno-formalne strani se niti ta poprava ni zvršila — razen mestoma pri dr. Kreku — in tako smo v rabi časov, načinov, neslovenske trpne oblike, v rabi deležnikov, členkov, besednega reda itd. še sedaj odvisni od Dal-

matina in od Lutrove nemščine, kar je za nekatere slovenske jezikovne pojave naravnost usodno, ker nemščina ni isto kar grščina, v kateri je sveto besedilo spisano. Tako n. pr. grških časov ne smemo in ne moremo prevajati vselej niti po vulgati, nikar šele po nemškem prevodu, ker latinski časi ne morejo izraziti tega kar grški, še mnogo manj pa nemški. Že Kopitar je opozoril Nemce v svoji slovnici (str. 306), naj ščudirajo slovanske jezike, če hočejo umeti grški glagol.

Dalmatinovo besedilo se je od Hrena do Japlja (1787) v vseh izdajah (Schönlebenova 1672, Hipolitova 1715, izdaja iz leta 1730., Paglovčevi 1741 in 1764, Pohlino 1772 in 1777 in Gutschmannova 1780) ohranilo še skoro nedotaknjeno. Popravila so se le nekatera mesta (vsa še danes niso popravljena, kakor bomo videli), ki se ne ujemajo z vulgato, nekatere posamezne besede in nekateri izrazi, vse drugo (blizu 90 %) je, razen slovniških oblik, Dalmatinovo. Resnične spremembe so se izvršile šele v Japljevi izdaji (1787), ki jo je priredil Japelj po svojem in Kumerdejevem prevodu novega zakona iz leta 1784. (evangeliji) in 1786. (ostali deli novega zakona). Vendar se tudi Japelj ni več kot približno za 50 % osvobodil Dalmatina. Vsi nadaljnji listi in evangeliji pa slone na Japljevi podlagi. Vse izdaje do Ravnikarjeve (1816) so skoro gol ponatisk Japljeve. Veliki Ravnikar, ki je popolnoma reformiral slovenski jezikovni slog, je tudi Japljevim evangelijem in listom dal slovensko lice. Leta 1833. jih je stilistično in nekoliko tudi frazeološko opilil Jož. Bugar, izboren stilist, znan somišljenik Metelkov, in po teh so prirejane z neznatnimi

¹ Da vsaj nekoliko spoznamo razloček med obema, navedimo nekaj zgledov! Trub. piše še polne oblike iz-: izpačiti, izvriniti, izkaziti, izpremiti itd., kar piše Dalm. stalno brez i: spačiti, zvrniti, skaziti, spremiti itd.; dalje: iluuna (iz vuna), is notra, is dauna, D. navadno sdaunaj (zdavnaj), snotrj, svunaj. Ohranjen je še stalno nekdanji polglasnik: Nov. Test. 1560: Boga zhehtli 1, knega zhehti 5, le ne melzhuzo 20, stalno: fneha itd., D. ima le a: zhahtiti, fnaha... Polglasnik pred nenaglasnim in kratkim zlogotvornim l: N. T. 1560: famelzhna 27, ne kalnite 20 (= kolnite). N. T. 1582: Siefihom tar shelzhio napoien 122, vulk 412, itd., D. je govoril že ol: zamolčan, volk itd.; T.: dotle, sice, gdi, vini itd., D. ima že r: dotler, sicer, ker (= kjer), viner (= vendar). T. še daj. mn. sr. sp.: nebesom, usešom itd., D. ima že a: nebesam, usešam itd. T.: gopufd, gopufdi, gopufdi (staro po i-jevski sklanjaji), D. samo: Gopfuda, Gopfudu itd. T.: hočo, čujo, verujo itd., D.: hočem itd. Nekaj zgledov po vrstii iz psalmov: T.: vti Poltau ti ga Gopfudi 15, D. h' Gopfudti Polftavi; T. kar on dei (!), tu dobru rata 15, D. kar on deje; T. Supber ti ga Gopfudi 16, D. supár Gopfuda; T. left hohzo pridigati 16, D. left hohzem predigovati; T. ferd je bode vushigal (staro!) 18, D. fêrd je bo vnel; T. vîgudo (stalno!) 19, D. sguda (stalno); T. konzhai ti bee Bug 20, D. Dolshi (!) je Bug (Luter: schuldig (!) sie, Gott); T. fellami imozhim 21, D. s' folsami; T. ie li kryuina 22, D. aku je kriviza; T. mui shiuot (stalno) 23, D. moj leben (stalno); T. vtim tuim fêrdu (staln. mest. na u).

D. v' tvoim fêrdi (stalno na i); T. Ta Gopfud fêdi te ludi 23, D. Gopfud je Rihtr (!) zhes Ludy (Luter: der Herr ist Richter über die Leute); T. kir tim brunnim l'erzom pomaga 23, D. kateri brunnim ferzam pomaga; T. Te Ouce inu vle voli (staro) 24, D. Ouce inu Volle (tož.); T. Ta Neurnik fa nekogor ne rodi 27, D. Ta Neverni (Luter: der Gottlose!) sa nikogor ne mara (stalno); T. Ne ga poti gredo vlag zhas po frezhi 27, D. Njegovi poti gredo v'laki zhas; T. de skryuaie vbye tîga nedolshniga 27, D. Ikriuihi; T. tlazhi doli sto oblatio 28, D. s'gvaltio (!); T. mi hohzmo 30, D. My hohzemo; T. hohzo fdai vltati 30, D. hohzem jelt sdaj gori (!) vltati; T. lizhkaki Otroci 30, D. sanik'eri (stalno); T. oni fo iskasheni 32, D. fo Ikasheni; T. nihtr 33, D. nizh; T. mene luaree (svare) 34, D. me kalhtigajo; T. left tebe Gopfud is ferza lubim 37, D. Serzhnu jelt tebe sa lubu imam (Lut.: Herzlich lieb habe ich dich); T. Ty shtriki te fmeri 37, D. fmeriti fhtriki; T. knega vushufom 37, D. uheffam; T. deshoue (!) plohe 38, D. deshovne plohe; T. fauershik tîga folka 46, D. ferrahtanje tîga folka; T. reftopen vusk 46, D. ispuzhen vuluk; T. Du ie Kral te zhefty? 49, D. Gdu ie taifti Kral te zhafty; T. obari muio dusho 51, D. Obaru; T. obarite 51, D. obarute; T. ta zheftni Bug 56, D. ta zhafti Bug; T. te vuđe inu berfde vulta ne poloshish 62, D. fe mora vusda inu brusde v'gobez devati; T. Ta Gopfud ie blisi 65, D. je blisu; T. vkpupe (stalno) 67, D. navadno vkpu; T. tuie Strellee vmeni tîzhe 73, D. tvoje ftrile; T. Muie ferce kluka

spremembami ljubljanske in lavantinske izdaje ter odlomki evangelijskih v listov v Wolfowem svetem pismu in Zamejčeva izdaja iz leta 1870. Tudi v najnovejši ljubljanski in lavantinski izdaji (1912) imamo še 70—80 % Burgarjevega besedila.

O Hrenu je že V. Oblak leta 1888. rekel, da je »pridno prepisoval Dalmatina«, na kar je opozoril že V. Steska leta 1902. v spisu: Janez Čandik v Izvestjih Muzejskega društva.² Neopažena pa je ostala pisateljstvo, piščim o Hrenu, druga, poznejša in zrelejša opomba Oblakova, ki jo je izrekel leta 1895. z besedami: Hrenove iz Dalmatina prepisane Evangelia. Hren je res veliko večino Dalmatinovega besedila z diplomatično natančnostjo prepisal (časih celo tiskovne pomote³), vendar pa so se zgodile vmes tudi nekatere važne spremembe: 1. je spremenil nekaj mest, ki se niso ujemala z vulgato, 2. je nadomestil mnogo nemških besed s pristnimi slovenskimi in 3. je nekaj izrazov in konstrukcij popravil in vpeljal nekaj živih oblik in časih celo pravopis izboljšal, nekatera mesta je pa poslabšal.

Prvo je, da je popravil po vulgati nekatera mesta, ki se niso ujemala z njo. Ker je Dalmatin prevajal po Lutru in ta po grškem — Luter je prevajal precej vestno, le tu pa tam je kako mesto tolmačil subjektivno, po svojem protestantskem načelu —, je hotel imeti Hren natančno besedilo po vulgati. Popravil je precej mest, nekatera je pa pokvaril, ker je šel v svoji gorečnosti predaleč in

vmeni 74, D. Moje lerce trepezhe; T. ty hote (staro) 74. D. hozheo; T. kmuim fellam 76, D. k'moim folsam; T. vkpu shepazheio (šepetajo) 79, D. vkup fhapazheio (!); T. de mene ipremio 82, D. de me ipremio; T. Ti dopufstih, de bomo fneiden koker te Ouce, Inu vmei teimi Aydi li nas reskrupil 83, D. Ti nas pufstih fnejiti (!) kakör Ouce, Inu nas rekrupifih (!) mej Ajde (Lut.: Du lässtest uns auffressen (!) wie Schafe und zerstreuest uns unter die Heiden); T. Muie lerce tihta (Lut. Mein Herz dichtet ein feines Lied) eno lipo Peifan 85, D. slaga eno lepo Peiflen; T. de te ty preoberno (staro) 97, D. preobérnejo; T. ne dopado (staro) 97, nedopadeo; T. idrashbo 101, D. fim vidil ardio (Lut.: Hader); T. Nih Vulta fo glaiſhi koker malla 102, D. úſta fo glaiſha (oboje že staroslov); T. tuia Dobruta ie bulshi (staro!) koker 112, D. dobruta je bulha (mlado); T. iskufil 117, D. ikufsil; T. fpopolniti 117, D. fpopolnsiti; T. odukeſhesh 120, D. vek(= moč) dajelh; T. Sakai vi vsakuiete (staro) 121, D. polkakujete, vy gorre?; T. ne skry tuiga oblyzhia 124, D. nelkrivaj (pravilno!) tvoiga obrasa; T. kmui Dushei (staro!) 124, D. k'moji dushi; T. bo zuel (staro) 129, D. bo zvedel; T. nih Ozhuui 140, D. Ozheti; T. nuzh inu dan (staro!) 154, D. dan inu nuzh (Lut. Tag und Nacht); T. vtim pogubleiſne (staro!) 160, D. v'pogublenju; T. framoto 164, D. s'framotjo (!) (po i-jevski sklanj.) s talno; T. tiſfufzh (staro!) 166, D. taushent (starno); T. Jelt zhuio 182, D. zhujem; T. ty Stannue (stara končnica) 228, D. ty Roduvi.

¹ Lj. Zv., 1888, 696, v oceni Raičevega Stapletona.

² 1902, str. 5.

³ N. pr. Dalm. N. Test. 37: Isvelizhane fo te ozhy, katera (!) vidio, Hren, 117: Isvelizhane fo te ozhy, katera (!) vidio (to je prepisal tudi Schönll., popravilo se je šele 1730!).

je večkrat prevajal čisto po črki. Časih tudi vulgate ni razumel. Tu pa tam je celo slovenske besede »tvoril« po vulgati.¹ Mnogo mest je pa tudi izpregledal, utrudil se je posebno proti koncu knjige — dormitat interdum et bonus Hroenus! Nekaj maelga so pozneje popravili Schönleben, izdajatelj iz leta 1730., Paglovec, več mest je opazil Pohlin, precej tudi Japelj. Od Japlja dalje pa besedila niso več imeli na sumu, misleč, da je strogo vulgatsko, in so ga le malo kontrolirali. Tako je ostalo še do danes precej Lutrovih mest.² (Dalje.)

¹ N. pr. Gal. 3, 19: lex ordinata per angelos je Dalmatin lepo prevzel: Poltaava je poltaulena od Angelou, Hren (116) pa: je od Angelou porédna Iturjena (!). Schönll. pa besedila ni razumel in je postavil vmes večico: porédna, Iturjena, kar so njegovi nasledniki še manj razumeli; zato je izd. 1730 spremenil tako: porédam dana (!), to je prepisal Paglovec, (1741 in 1764), Pohlin 1772 in 1777 pa je naredil: sapored dana. To kodrijo je popravil še Japelj: je bila Ikusi Angeja isrozheha, kar imata še danes ljub. in lavant. izdaja (1912). — 1. Kor. 10, 13: sed faciet cum tentatione proventum, gr. ἑξ ἑξουσίας (= eventum), kar imata prav T. in D.; T.: bo dal iſitik, D.: de Ikulhjava en konez dobo, Hren: vékſhe ſalluſheſhe inje pemeſhe (111), kar so prepisovali vsi do Japlja! — Zanimivi so naslednji zgledi! Kolos. 1, 11: in longanimitate, gr. ἐξ μακροθυμίας, Luter: Langmütigkeit; D. ima lepo besedo: inu de bote možni Iturjeni... u' vſem potérpenju, inu ſanaſhanju. Hrenu se je zdelo to premalo po vulgi, zato je po lat. longanimitate pristavil: u' dolgim (!) ſanaſhanju, kar se je do Burgaria (1833) ohranilo; Sch. ima: u' dolgim vupainu (posl. ned. p. bink), 1730: dolgim ſanaſhanju, 1741: dougim ſanaſhanju (enako 1764), Pohlin 1772: dolgemu perlanſhanju, Japelj 1787: dolgu ſanaſhanji, in tako imajo vsi; šele Burgar 1833: v' perſanaſhanji, kar imata še ljub. in lav. 1912. — Eſez. 6, 16: tela ignea extingueret; D.: vgaſiti vſe gorzehe ſtrilſi, H. pa: iſgaſiti (129), kar je prepisal tudi Schönll., toda 1730 popravljeno: vgaſiti. — Eſez. 4, 26: ſol non occidat: T.: Sonce ne ima ſaiti, D.: Neputiſte Sonza ſajti, Hren: Sonce ne ſapádi (!), kar ima tudi Sch., 1730 pa: ſahajati.

² Nekaj zgledov! Gal. 5, 24: Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, ὅτι τοὺς ὁριστῶν ἑαυτοὺς τῇ σαρκὶ crucifixerunt, Lut.: Welche aber Christo angehörend, die kreuzigen ihr Fleisch, T.: Sakai kateri lo (vulg.) Crifituſei, ty Cryſhaio (Lut.!! nih (!) meſſu, D.: Kateri pak Crifituſu Iſihio (!), ty krishajo (!) fvoje meſſu, H.: Kateri pak Crifituſu Iſihio, ty krishajo fvoje meſſu (119), in tako imajo vsi do Pohlina, ſele ta (1772) ima: Katiri lo pak Kriſtuſovi, fo fvoje meſſu kriſhali (178). — Eſez. 6, 12: et potestates, adversus mundi rectores, Lut. je vſtaviſi namlich, česar tudi v grščini in in Gewaltigen, nämlich mit den Herren der Welt, D. s' oblafniki, ſlaſiti, Rémi Golpudi tuga Svita, H.: ſlaſti ſupér Vojarne tuga Sveita (128), kar imajo vsi do Pohlina, ſele ta (1772) je opuſtil: inu oblafnike, luper vojarne tega fveita (193). — Mat. 24, 16: tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes, enako gr.: ὁ... φευγεῖν εἰς τὰ ὄρη, Lut.: Alsdann fliehet auf die Berge, w'er im jüd. Lande ist, D.: Tedaj beſhi na Gorre, kateri je v Judovſki deſheli, H.: tedaj beſhi na goré, kateri je v Judovſki deſheli 134; to je popravil 1730 v množino: tedaj beſhite na goré, kateri ſte v Judovſki deſheli; toda po vulg. ſhe Paglovecova druga izd. (1764): tedaj imajo beſhati na gorre, kateri ſo v Judovſki deſheli. — Mat. 25, 18: fodiſt in terram, ὁρῶντες ἅν τὴ γῆ, Lut.: machte eine Grube in die Erde, T. (napol ſvobodno!), ſe iſkopal vſemli eno jamo, D.: je Ituril eno jamo v ſemlo (Hren nima tega evang.), Schönll.: je Ituril eno jamo v ſemlo (274), za nim vsi tako: 1730, 1741, 1764, Pohlin (1772, 1777): je ſkopov eno jamo v ſemlo, ſele Japelj 1784 po izvirniku: je ſkopal v ſemlo.

Pomlad.

J. Pahor.

Dasi še ni bilo pozno, se je Jelka poslovila in odšla. Pri županovih se je čutila sicer vedno nekoliko tuja, čeprav niso bili ljudje slabi, toda dolgi večeri so vendar hitreje minevali v družbi in razgovoru. Sama ni torej prav vedela, kaj jo je tako hitro dvignilo.

Sele ko je stopila v odmevajočo kamenito vežo šolskega poslopja, kjer je imela v prvem nadstropju stanovanje, se je njen temni občutek oglašal jasneje in določneje. Zaklenila je skrbno vrata za seboj, prižgala v veliki izbi zeleno zastrto svetilko, postala ob mizi, kakor bi še ne mogla prav najti misli, pa se kmalu zdrnila, ko je zavel do nje hladen, z vonjem prepojen dih. Stopila je k oknu: tema in mir sta ždela zunaj nad vasjo, le visoko na nebu so živeli in drhteli svetli vencji ozvezdij.

Zaprta je okno in sedla na divan.

Kaj neki je bilo v dogodku, da jo je tako pretreslo? Župan je vendar pripovedoval čisto kratko, zgolj dejstva. Bržkone zato, ker se je zgodilo vse že pred poldrugim letom; ljudje so podrobnosti pozabili.

V jeseni je bilo, nekako v času, ko se pretaka vino. Mlad poštni sel se je v vasi zamotil ter se vračal v mraku. Da hitreje pride navzdol, si je izbral stezo po žlebu, koder je ob naliivih podil hudournik obilo kalne vode in kotilil izpodkopano kamenje. V megli in temi se je sel ponesrečil in obležal. Proti jutru se je oglasila pri županu stara žena, ki je prišla iz trga, oddaljenega več kot tri ure. Bila je selova mati. Sin se je navadno vračal že do večera, to pot pa ga je čakala še čez polnoči. Ko ga ni dočakala, se je odpravila na pot. Župan je sumil, da ga je kdo napadel, ker je nosil denar. Šli so ga iskat, toda ko so ga našli, v mladenci že ni bilo več življenja; strjena kri, ki jo je droben tok vode počasi izpiral, je kazala materi mesto, kamor je sin zadel ob padcu.

Tako je pripovedoval župan, in ko je končal, je Jelka pričakovala, da bodo razpredli pogovor o nesreči. Zgodilo pa se je ravno nasprotno; po kratkem premolku so govorili že o vsem drugem. Toda na Jelko je dogodek mogočno vplival. Mater je videla pred seboj, ki nestrpnost čaka ves večer, da zasliši znani ljubi korak s poti, da uzre na vratih sina. Po trgu so ugasnile že vse luči, noč je bila vse bolj globoka in vse tišja. V vedno daljših presledkih so se oglašali enakomerni udarci

z zvonika in z vedno večjo skrbjo je mati prisluškovala. Skušala je pregnati svoje dvome, dokler ni odločila težka slutnja. Dvignila se je in šla iskat sina, sama, sredi gluhe jesenske noči in daleč v zapuščene hribe ...

Jelka je mislila na svojo mater. Ali ni bil to opomin, tih opomin? Velikonočne počitnice, ki so bile še koncem marca, je preživela doma, potem pa ni več pisala, niti tega ni sporočila materi, kako je potovala. In vendar jo je mati skoro prosila pri odhodu!

V trenutku se ji je pokazala materina prošnja v vse drugačni svetlobi. Vse premalo — si je očitala — je mislila v preteklih tednih na svojo dobro, skrbečo mamico, in vendar si ni znala raztolmačiti, odkod ta nenadna brezčutnost. A prav zato se je zdaj oglašalo v njej čustvo s toliko večjo silo ter iskalo utešanja.

Jelka se je vzravnila na divanu, dvignila razmišljena obe roki k težkim lasem ter si jih popravila, nato pa je vstala, gotova in odločna, poiskala pisemski papir in napisala par stavkov. Bilo je opravičenje. Takoj zatem je pero zastalo. Zazrla se je v besedo „mamica“ ter iskala svojih misli. Tišina je bila v veliki sobi, Jelka je slišala svoj lastni dih. Kaj naj piše? Zima, ki se je je tako bala v teh hribih, je prešla. Preživela jo je dokaj lažje, kot je pričakovala. Ali morda zato, ker je ves čas gledala pomlad pred seboj, pomlad, o kateri so ji vsi pravili, da je tako izredno lepa tu gori? Mnogokdaj, ko je samotna sedela pri oknu in gledala bele, tihe bregove, si je šepetala: Čakaj, pride pomlad! In bilo ji je lažje. Zdaj pa je pomlad prišla in ... kaj je drugače? Česa je pravzaprav pričakovala tako željno, tako nestrpno?

Tiho, kakor vpraševaje, se je oglasil kanarček. Ozrla se je nanj, svetloba ga je bila dosegla in zdrnila. Otresel se je, dvakrat, trikrat, poskušal glas in pričel peti, kot bi bil zunaj svetel dan. Jelka je stopila h kletki, prislonila prste k vratcem in kanarček se ji je spustil na roko; komaj je sedel, je že spet pričel peti. Skušala ga je dvigniti k obrazu, pa je odletel.

Sedla je zopet k mizi, mirnejša in vedrejša, ter nadaljevala pismo. Zaprta ga je, ne da bi ga prečitala; bilo je tako kakor vsa pisma materi, polno brezskrbnosti in zadovoljstva.

Še enkrat je hušnila v pritličje pogledat, ali je vse dobro zaprto, ozrla se je v okna, a ni se

mogla povsem ostreti tesnobe, ki jo je težila sredi teh velikih prostorov, polnih luči podnevi, polnih senc na večer. Stanovanje je bilo prirejeno za vso družino, ona pa je bila popolnoma sama; le začetkom šolskega leta je prihajalo kmečko dekle, da je spalo v stranski sobi.

Jelka je ugasnila luč in legla. Še nekaj časa se ji je zrcalila v očeh, skozi temo in tišino, Marijina slika, svetel Murillov posnetek, ki je visel na široki, prazni steni, nato pa je segla mehka, pokojna roka čez Jelkine oči.

Toda njeno spanje ni bilo mirno. Sredi noči se je zbudila, vsa preplašena in boječa ter se vprašala, ali je sen, ali resnica, kar jo je mučilo. In ko se je pomirila in zaspala, je že zopet bila sama na skalni gori, posuti s ostrim snegom in prepreženi z jeklenomodrimi pasovi ledu. Le temnozelenke krpe mahu so kazale tupatam nekoliko izgubljenih sledov življenja.

Ko pa je hotela z gore, so se spustile bele megle in jo objele. Še je svetilo v dalji solnce, toda motno in brez moči, goro pa je preveljal hlad. Jelka je iskala poti, toda ko je že prišla dokaj nizko, je izgubila steza in se je odprl prepadi; šla je v drugo stran, prepadi je bil še temnejši.

Tu so se megle za trenutek razstrle in solnce je zasvetilo kot plamenica skozi zaseko. Jelka je planila in uzrla pred seboj v dolini rumeneče valovje žitnega polja in stezo k njemu. Vzradostila se je, solze veselja so zablestele v njenih očeh. Toda tisti hip so se megle zgrnile in težak mrak se je začel vlivati skozi nje. Zrušila se je na tla, brez moči, ter si pokrila obraz z rokami, prepričana, da je obsojena za vedno v noč in mraz.

Ko se je zjutraj zbudila, se je že vsa soba belila v pomladnem solncu. Vidno so dvignile hiacinte na oknu svoje cvetne nastavke. V dvih, treh dneh se bodo cvetovi že odprli, je sklepala Jelka, in tiho zadovoljstvo se ji je budilo; ničesar več se ni spominjala iz nemirne noči.

Pripravila si je zajtrk, uredila po izbi, obesila kletko s kanarčkom ven pod okno, vse s prirojenim živahnim kretanjem, odprla okna tudi spodaj v razredu in stopila s pismom v roki na vrt. Dolg šolski vrt, ki je mejil zgornj z nizkim zidom ob pot, spodaj pa prehajal z ozko travno teraso v njive, je bil ves obsijan s solncem, zato se je zdelo, da še toliko glasneje zahteva roke, ki naj ga obdela. Župan je sicer obljubil, da bo poslal sina prekopat gredice, ki niso bile zasajene z mladimi cepljenci, toda fant še ni bil prišel. Morda imajo danes kako drugo, nujnejše delo.

Sele ko je stopila Jelka na poti pred solo nekoliko višje, je opazila vso silo pomladi v tem kraju. Kakor bi se cvetje drevja odprlo hipoma, čez noč! Med hišami tupatam in po vsem bregu so se belile jablane kot svež sneg, ki ga iskri in vžiga mlado solnce, na njivah pa, ki so se črtale svetlorjavo med zelenimi trakovi navzdol po griču, so lahno-vijolično rdeli samotni mandlji. Zadaž so se po rebri navzgor kazali hrasti z rjavimi pegami še neopadlih jesenskih listov, više nad njimi se je risala temna črta borovja. Nad vsem pa, po belih poteh, po vasi in po zamolklordečih strehah je blestel gorak svit.

Zrak se je bil že segrel, in ko je odnekod prišel vonj trojico čebel, je Jelka čutila, da se ni prenačljila, ko se je oblekla svetlo, prvič to pomlad. Stopila je dalje, proti hišam, in zapazila mlado ženo, ki je prihajala z detetom v naročju iz prostornega, čistega dvorišča. Kreпка je bila, zdrava, zagorelega, polnega obraza in temnih las. Poigrala se je z otrokom, smehljala se ter mu nekaj pravila. Ustavila se je za trenutek, poščegetala otroka z roko na prsih, nato pa ga pritisnila k sebi in poljubila.

»Ali gre sinček na sprehod?« je vprašala Jelka.

»Tako zgodaj?«

»Solnce ga je zdramilo,« je odgovorila mlada mati, »morala sem ga dvigniti.«

»Pa je že čvrst,« je pohvalila Jelka, ki se ni mogla nagledati deteta. »Da bi le bil vedno zdrav!«

Stopila je bliže. Mlada žena je postala, pohvala jo je razveselila. Razločno je čitala Jelka ponos na njenem svezem, sijočem obrazu.

»Ali greš že orat, dušica?« je vprašala Jelka malčka, ki se je nekoliko časa trudil, da bi čvrsto uprl oči v neznanko; takoj nato pa se je nasmehljal in začel stezati okrog le roke.

»Seveda boš moral pomagati očetu, komu pa!«

Jelka je videla, kako je koncem vrta za hišo zastaven mož prenesel oralo, postal nekaj časa in zrl sem doli. Bil je oče.

»Kadar bo čas k Vam, se bo pa branil, gospodična!« je zaklical izmed drevja ter si otrl celo.

Detje je še vedno stezalo roke in učiteljico je prešinilo silno, doslej neznano čustvo. Prijela je otroka, poravnala mu ozko krilce, pobožala lase in obraz, nato pa ga večkrat zaporedoma dvignila visoko v zrak. Otrok se je vriskaje veselil, potem je hipoma zahotel zopet k materi. Še enkrat mu je Jelka stisnila zdrava, rdeča lica ter ga izročila mladi ženi.

»Naj ga varuje Bog!« je še zaželela in je začutila, kako globoko resnična je njena želja. Šla je

Ivan Vavpotič: Tolminske razvaline.

po svoji poti, a se ni mogla premagati, da se ne bi ozrla. Žena z detetom je bila že daleč na bregu nad vrtom; šla je med drevjem navzgor in nekaj kazala otroku.

»Kako lep otrok!« si je mislila Jelka. »Kot angel!«

Prišla je do vrat, kjer je bil pritrdjen poštni nabiralnik, pogledala še enkrat naslov in vrgla pismo v skrinjico.

»To bo mati vesela!« se je spomnila skoro nenadoma ter računala, kdaj prejme pismo. Dvakrat, trikrat ga bo prebrala in skrbno pretehtala vsako besedo. Opoldne ga bo pokazala Mimi in po večerji pride spet v razgovor. Mima, energična kot je, bo ugovarjala, češ, da sestrji ni najbolje, da bržkone ni povsem zadovoljna, mati pa bo prinesla pismo in glasno čitala. Toda ne ena ne druga ne bosta niti slutili, v kakšnem razglasu je bila snoči, ko se je pripravljala pisati.

Jelka je došla drobno trojico s knjigami. Umaknili so se s poti in pozdravili. Nato se je deček ojunačil in stekel naprej, deklici pa sta ostali zadaj in boječe nekaj šepetali. Toda Jelka je bila z vsemi svojimi mislimi pri materi. Ni ji pisala vse resnice, vendar je svoje pisanje odobraval. Kaj bi pač težila mater z nejasnimi občutji trenutka, ki preide? —

Minila je ura pouka. Razred je bil tih in delo v njem vse drugačno od jutra, ki se je z čudovito lepoto belilo v drevju in preorani, kadeči se zemlji. Skozi široko odprta okna se dihala in govorilo, da je zunaj pomlad in življenje.

Na dvorišču se je začela hoja, Jelko je odtrgalo njenim mislim. Županov sin je prišel, odložil pri zidu suknjič in pričel s delom. Niso torej pozabili.

Ko je razred pisal, se je Jelka nehotе zazrla v delavca. Ugajalo ji je, kako je hitro, a vendar enakomerno nastavljal lopato, se nagibal s težo vsega telesa nad njo, potem pa dvignil kepo in jo skoro z istim udarcem razbil in razdrobil. Močne lakti, že zagorele, in pa krepka pleča, ki so se tako lepo oblikovala pod lahno srajco, so kazale, kako jih je delo razvilo in utrdilo. Vendar je kmalu lil pot po fantovem obrazu. Ustavil se je, zabodel lopato v zemljo, se naslonil nanjo in ozrl okrog. Včasih je čez zid kaj zaklical dekletom, ki so šla mimo po svojih opravkih in mu smeje odgovarjala, včasih se je ozrl v sonce.

Ko je prišel odmor, je Jelka opazila, kako so otroci oživel. Lovili so se po dvorišču in po klancu, pripovedovali si z vso otroško živahnostjo stvari, ki niso bile niti najmanj v zvezi s šolo, ter

hiteli jesti kruh, ki so ga imeli s seboj. Kolikor je bilo različnosti v vseh teh mladih, šele nastajajočih osebnostih, v njih mišljenju, čustvovanju, v volji, v darovih in napakah, v zdravju in moči, vse so se šele zdaj prav pokazale in osvobodile. Kakor hitro pa se je spet pričel pouk, se je Jelka zaman trudila, da bi otela vsaj nekaj te mlade živahnosti ter jo uporabila. Čim manj je bilo onega tihega, a vendar krepkovoljnega duševnega sodelovanja, tem mučnejše je postajalo delo. In tudi popoldne ni hotelo biti bolje.

O poldveh se je zopet pojavil na vrtu županov sin ter nadaljeval delo. Spočetka je kopal zelo pridno, pozneje se je pogosto oziral preko zida. Prileten kmet je prišel mimo in opomnil:

»Hitro ti gre izpod rok! Kaj ti bo že pregorko, Tone?«

Tone je nekaj pomrmljal in se potuhnil. Skrivaj je zapazil, da prihaja od nasprotne strani po klancu Anka. Bel, nov košek je nesla v roki. Pustil je lopato, skočil k zidu in se oslonil z laktmi. Tudi Anka je postala.

»Čakaj, čakaj, v nedeljo si spremljal z Artviž Francko in Lojzko!«

Nehote je morala Jelka poslušati razgovor, ki se je vršil nedaleč od solskih oken.

»Seveda, ko si se pa tako držala! Glej, glej, kako gre mimo, sem si mislil, pa sem se obrnil.«

»Nič ne maram biti ljudem v zobeh!«

»Kakor hočeš!«

Resni pogovor je bil kmalu pri kraju, sledil mu je načajiv smeh.

»Ali veš, zakaj mladi bori tamle na griču po navadi tako šumijo?« je vprašal Tone.

»Ker so visoko! Tudi iz lin se včasih čuje škripanje, ko burja maje zvonove.«

»A, kaj še! Hudi so bori, hudi, ker so jih tako same nasadili.«

Tone je videl, da Anki še ni jasno. Gledala ga je dokaj čudno.

»Če ne veš,« je reševal Tone uganko in se hudomušno muzal, »sami fantje so tisti bori!«

Še nekoliko časa se je razgovor nadaljeval, nato pa je šel Tone zopet na gredico in hitel kakor predpoldne.

»Naporno delo, a prosto in prijetno,« je mislila Jelka in uravnavała deklico, ki je sedela nenaravno sključena.

»To srečavanje v delu, ki tke nevidnih vezi od enega do drugega, ko zahteva medsebojne pomoči in dopolnjevanje zmožnosti in sil! Ali ni prav v tem ves globoki zmisel dela? Vsak čas se vidita z Anko, vsako pot si vesta in njuno življenje jima leži ko na dlani.«

Jelka je stopala počasi med klopni.

»Delo brez vezi, brez predpisov in vendar tako naravno, tako tesno združeno z življenjem samim. Tri, štiri leta, pa bo Anka nevesta...«

Na šolska vrata je potrkal poštni sel, ki je prinesel časopis in drobno razglednico. Le malo minut je še nedostajalo do treh. Otroci so pospravili, odmolili in se usuli na prosto; njih zgolenje se je kmalu razgubilo s klanca, ker je večino že čakalo doma delo.

Jelka je poiskala v shrambi steklenico z vinom, kozarec in kruh ter nesla delavcu. Ni se branil, tudi ponudeni denar je vzel zadovoljen in hvaležen. Svetoval je še, kaj in kako bi se nasadilo v zrahljano zemljo, ter se ponudil, da bo tudi to opravil.

»Najbrže bom sama naredila,« se je odločila Jelka po kratkem razmišljanju ter se spomnila, da si mora še pripraviti južino.

Ko pa se je okrenila, da bi šla v šolo, je zapazila mladega turista, ki je prihajal s prožnim korakom po vasi navzgor in se oziral na vrt. Postala je trenutek krepka postava, temnopolti obraz, klobuk s širokim živozelenim trakom, vse se ji je zdelo zelo mikavno. Tudi županov sin je gledal preko zida in v hipu je Jelka začutila, da je njena radovednost nekako nedostojna. Obrnila se je, da bi šla dalje, a tujec jo je nagovoril in zadržal. Zanimalo ga je, če ga pozna, šalil se je, ko je Jelka zanikala, in ji pripovedoval, kje jo je že videl tega ali onega dne. Jelki je bilo živahno vedenje mladega moža všeč, posebno njegova gotova, samozavestna beseda je imela svoj čar. Toda prve nezaupnosti se le ni mogla prav otresti; čutila je, da vendar ne govori čisto tako, kakor bi rada.

Ko pa se je turist začel zabavati na račun hribov krog in krog, samotnih in od Boga pozabljenih, da še poti ni najti z njih, se je Jelka ozrla v delavca in videla, kako se je sklonil nad lopato kakor v zadregi. Razumela je, skušala zasukati pogovor drugam, a ni se ji posrečilo. Izgovorila se je in se poslovila.

Turist jo je še nekaj časa vabil, naj ga spremlja, ker ji je »gotovo dolgčas sami«, toda odšla je proti vrtnim vratom in čula za seboj le še klic: »Na svidenje!«

Spomnila se je razglednice in stopila v razred. Pisala ji je prijateljica Milka, ki je službovala kot učiteljica v zasebnem zavodu v mestu in s katero je preživela zadnje velikonočne počitnice nekaj prav veselih dni. Z nikomer ni bila Jelka tako zaupljiva kot s tem vedno vedrim, dobrim dekletom, niti z lastno sestro ali materjo. Posebno

ne z materjo, ki je bila tako trdno prepričana, da je hči povsem zadovoljna in srečna.

Milka je pozdravljala sošolko s svojim iskrenim, izvirnim načinom, nekaj vprašala in slednjic dostavila — Jelko je iznenadilo —: Čakam življenja, ki ga ne bo!

Kaj naj to pomeni? Ali misli na svoje rahlo zdravje? Jeli...? Saj je bila Milka vendar vedno vesela in ni nikdar tožila!

Čakam življenja...

Jelka je šla po stopnicah in besedi sta se ponavljali. Pojužinala je in dve besedi sta bili zopet tu, zopet, podobni vrelcu, ki brez prestanka doteka iz skale.

Čakam življenja!

Šla je v izbo, vzela gosli in uglasila strune. Pele so čisto in jasno. Poskusila je z napevom, ki ga je slišala še v prvi mladosti, pa je bil tako čuvstven, da ga je v sredi prekinila. Poskusila je veselo, brezskrbno skladbo, a je bil lok težak, da so se strune pod njim upirale. Odložila je gosli, ne da bi vedela, kaj naj počne. Naslonila se je na okno in zrla po bregu. Tupatam je bilo opaziti ljudi, proste, vedre, in vedro je bilo nebo nad njimi. Tudi Anka bo tam doli, pod tem jasnim nebom, žareča in vesela! Ah, življenje!

Jelka se je dvignila, trenutno jo je nekaj opomnilo. Okrenila se je in v stopila pred zrcalo, ki je posevno viselo na steni, okrašeno z dvema velikima, papirnatima cvetovoma. Dvignila je roki ter popravila svoje težke lase. Še vedno so bili ti lasje gosti in lepi — je opazila — toda njih svilnati sijaj kakor bi bledele in tiho izginjal! Tudi obraz je kazal še vso svežo mladostnost, nežno, rahlordečo polt, le ob kotu ustnic sta bili dve skoro nevidni zarezki, ki ji prej še nikdar ni videla. Samo oči, črne in življenja polne, so bile še popolnoma nedotaknjene.

Jelka je stala nepremična, zrla svoj lastni obraz v zrcalu in ni videla ničesar. Le eno je vedela, prva, najtišja znamenja so prihajala — kot obledi, komaj opazno, prvo listje mladega drevja.

Stala je, kakor bi si ne vedela sveta, z enim samim občutkom v srcu, z občutkom človeka, ki sluti, da mu nekaj preti iz dalje, a ne vé, kako bi se obranil.

Ali ni morda tudi Milka stala pred ogledalom, kakor stoji zdaj ona?

Jelka se je ozrla po izbi. Tupatam so se kazale prve sence, le kjer sta bili okni, se je vzpenjalo sonce po podu prav do zidu in lezlo ob njem navzgor. Neugodno ji je postalo in tesno. Zaprla je in šla na dvorišče.

Županov sin je pravkar končal delo. Stal je razkoračen pri vodnjaku in si umival roke. Jelka je hotela po brisačo, pa je fant odklonil, češ, da je ne rabi.

»Ali ga res ne poznate, gospodična?« je vprašal po kratkem premolku.

»Koga?«

»Onega!«

Pokazal je z roko in obrazom, koder je odšel turist.

»Sorodnik prejšnje učiteljice,« je pristavil pomisljaje.

»In kaj je?«

»Uradnik pri železnici. Lani so večkrat hodili sem gori.«

Jelka je hotela še nekaj vprašati, a mladenič je le kratko odgovarjal. Nato se je ogrnil, del lopato na ramo in se poslovil.

Učiteljica je stopila za njim na klanec in se ozrla v globel, ki je bila že polna dolgih senc. Obrnila se je in šla po rebri med drevjem počasi navzgor. Saj še ni bilo božve kako dolgo od velikonočnih počitnic in vendar se ji je zdelo že davno tega. Morda radi nese, ki je takrat še visoko ležal, da je morala mimo zametov in mimo belih dreves v hribe, morda zato, ker je njeno pričakovanje nečesa lepega, nepoznanega tako hitro ugašalo s prihodom svetlih pomladnih dni. Tako težko se je ločila po praznikih od mesta, ki jo je vezalo nase s tolikimi dragimi spomini, tako težko ji je bilo slovo, kakor niti takrat ne, ko je prvič šla z doma v svet. Polna slutenj, polna bojazni je odhajala.

Neznaten dogodek iz tistih dni se ji je vtisnil v spomin in ni ga več mogla pozabiti. Besedo za besedo si je obnovljala in iskala vedno nestrpneje, kaj je pravo pri vsem tem.

Z Milko sta bili pri dobrodušnem koncertu in ctdot ju je zanesla družba v kavarno. Neki rodbinski dogodek je bil vzrok, da se je razvil pogovor o ženskem vprašanju. O vsem mogočem se je govorilo, o modernem času, o osamosvojitvi žene v nižjih in višjih poklicih, o politični enakopravnosti, o omejitvah v korist družbe na političnem in na polju pridobitvenega dela. Le enega niso omenili. Ko pa je naposled sredi burnega debatiranja prišla Milka do besede, je povedala prav to, kar je mislila Jelka, dasi se ji je zdela misel preveč preprosta in vsakdanja, da bi jo izrazila sama. Prvi in najnaravnejši poklic žene, tako je trdila prijateljica, je vzgoja in vzreja otrok in materinstvo je in ostane največje ženino kulturno poslanstvo. Gospodje so ugovarjali. S social-

nim materinstvom, s socializmom in celó z Elleno Keyevo, predvsem pa s časom in njegovimi potrebami. Navedli so tako mnogo razlogov in tehtnih dokazov, da je naposled Milka umolknila, četudi nerada.

In ko je bila Jelka zopet sama v hribih, je še vse vznelo v njej iz one debate. Marsikaj je odobraval, a marsikaj je naravnost izzivalo ugovora. Ko pa so čez teden dni izginili zameti, je pohitela nekega solčnega popoldne — pot je bila še mehka in vlažna, — doli v Zavrhek ter poiskala kolegino Seljanovo. Spoštovala jo je radi njenega dolgoletnega dela in trpljenja in ljubila radi njenih dobrih oči, iz katerih je že davno izginil zadnji blesek. Ž njo je govorila zelo odkrito in je navadno tudi našla utehne in razvedrila v njeni družbi, kadar jo je samotna bolj in bolj težila.

Tudi ta dan ji je povedala vse in vse še tako, kot je sama čutila, z vsem mladostnim plamentjem.

Seljanova je ostala ista, le bledica v postarnem obrazu, ki je bil morda kdaj lep, se je belila izraziteje. In ko jo je Jelka opazovala, kako molči, se je še bolj razvnela, kakor bi morala dobiti od nje potrdila svojim mislim.

»Zakaj naj žrtvujem vso mladost in vse življenje drugim?« je vprašala skoro strastno, dasi še negotova. »Ali naj me niti blede odsvit sreče ne doseže?«

Ustnice so ji drhte, z napetostjo je pričakovala odgovora.

In Seljanova je odgovarjala, mirno, prijazno, a z odločnostjo, ki ni trpela ugovora. Slednja Jelkina beseda je bila zavrnjena.

Jelka je uporno zrla brezkrvne ustne, ki so bile tako neizprosne. Hotela je ugovarjati, a vsakikrat jo je Seljanova prekinila. Samo ko se je Jelkino oko ustavilo na belih laseh ob polprozornih sencih kolegince, je razumela, da je imela tudi ta dobra žena svojo mladost in da je bila ta mladost — nikdar ni Seljanova sama govorila o njej — velika in ponosna v odpovedih in zatajevanju. Jasnó je to čutila, ko je pričela Seljanova pripovedovati o učiteljici, ki je služila prejšnje leto na Jelkinem mestu.

Lepo je bilo to dekle in dobro, a mlado še, premlado, da bi mogla že sama živeti v svetu. Seljanova je večkrat govorila ž njo ob sestankih, toda bala se je za živahno, veselo bitje že takrat, ko jo je prvič videla. Potem pa so začele prihajati vesti, ki jim spočetka ni verjela in o katerih se ji je zdelo, da jih zlobni ljudje nalašč trosijo. Toda utihnniti le niso hotele. Končno je prišla preiskava in dekle je moralo iz kraja.

Ko je Seljanova končala, je Jelka molčala, z upornim občutkom v srcu, da ji dela tovarišica krivico. Kaj ji je bilo treba biti tako neizprosni in zakaj jo je svarila? Ali so bile Jelkine misli tako nenaravne in nevarne? Ali ni bila istih misli tudi Milka? Prav istih misli?

Prijazna in dobra je bila Seljanova, ko se je Jelka poslovila, še prosila je, naj ji ničesar ne zameri, toda Jelka je vendarle odšla užaljena. Videla je, da je tu nasprotje nepremostljivo, isto, kakor med mladostjo in starostjo. Ničesar ni hotela Seljanova popustiti, čeprav bi jo umirila, utešila, če bi vsaj nekoliko soglašala z njo. Jelka je bila prepričana, da se je v Seljanovi varala. Nič več ni videla v njej svetovalke in starejše prijateljice, nič več je ni obiskala od onega dne. Zaprla se je v vase in ždela in čakala.

Pa so priklili zvončki po bregovih, pa se je zdramila vijolica in je brstje ovilo mladike.

Jelka je čakala.

Lastovka je priletela, črnomodra in rjava, ter začela staviti gnezdo, visoko gori ob žlebu pod karnisom, pod nebom je prihajala pomlad. —

In s tem življenjem ozelenevajočih bregov in z gorkim dihom nad njimi se je budilo, kar je spalo v Jelkinem srcu. Kakor bi se nekaj bližalo, nekaj težkega in mučnega! Potem pa je prišel svetel dan in z njim razvita misel in vprašanja, ki so kličala odgovora, razločnejše, viharnejše.

Zakaj ni več glasu od Vladimirja? Zakaj ni pisma, ki ga tako silno pričakuje? Ah, ali naj ničesar več ne čaka?

Jelka je obstala pod cvetočim drevsom in se zagledala v daljo, kakor bi hotela videti jasneje, kar se ji je razgrinjalo pred dušnimi očmi. Vonjav diha predvečera je objel njeno mladostno, a polno, lepo postavo, toda zeleni breg je hitro temnel, naglo so se po njem pomikale sence iz dola navzgor. Jelki je postalo tesno, zganila se je in stopila med preoranimi, dehtečimi lehami še više. Skozi cvetoče veje se je videlo plamteče nebo in v njegovem dnu je tonilo veliko sonce. Tudi vas na pobočju so že zajele sence, le visoko gori so žarela cerkvi tri okna, kot bi jih zlatil požar.

Starec je prišel po travni stezi, zamračenega, trdega obraza, in je kratko pozdravil. Takoj nato pa so bile Jelkine misli zopet daleč, daleč. Štiri leta že in vendar je še vse živelo v njenih očeh, kakor bi se včeraj godilo.

Vladimir je stanoval takrat blizu njih, videla ga je večkrat, a je bilo komaj kaj v teh srečanjih. Pa je prišel nekdanj v mraku k njim — kostanji so cveli v drevoredu — s sestro in z zvezkom not.

Jelko je iznenadilo in tesno ji je bilo, ko je ujela njegov pogled. Umaknila se je v globino sprejemnice in sedla na divan, ki je bil skoro v temi. Sama ni razumela, zakaj jo je vso prevzelo pričakovanje.

Daleč spredaj je bila luč, motnobeelo zasenčena in polrazsvetljen klavir, teman in nejasnih odsevov, pri njem pa Mima, ki je igrala mirno in z razumevanjem. Poleg nje ob luči je stal Vladimir in pel z glasom, ki ni bil močan, a gotov:

Tiha je noč in v ulicah mir,
kjer bivala si nekdanj...

Jelka je poslušala s sklonjeno glavo. Mrak se je spuščal izpod stropa, v njem so tonili glasovi, nekeje daleč, daleč; nato so se vračali iz globine kot tih odmev, polni nepojmljivih tajej.

Tesnoba je objela Jelkino srce, bolečina skoro. Takoj zatem pa se je razstrlo, kot se travniki razstrejo zarji, in svetlo in lepo je prihajalo razodetje...

V molčanju je prešel mesec, potem pa je prišla Mima s prijateljem navzkriž in ni ga bilo več k njim. Koncem šolskega leta se je s pismom poslovil od Jelke ter se kmalu zopet zgasil iz inozemstva. Dve leti so redno prihajale njegove vesti, potem jih je o počitnicah obiskal sam. Razvil se je, še višji in močnejši je bil, poln zdravja in vendar skoro otroški še in kakor brez zavesti samega sebe. Zardevaje je govoril in se zanimal za neznanosti Jelkinega življenja. Toda šele pri dohodu je našel besedo, ki jo je Jelka pričakovala in ki ji je toliko pomenila.

Zopet se je redno oglašal iz tujine, dokler ni naenkrat obmolknil. Vprašala je dvakrat, trikrat, toda odgovora ni bilo.

Čas je bežal, a Jelkinega upanja ni mogel pokopati. Kadar koli je vprašala njegove črke in dni svojih odgovorov in svojega življenja, vselej je zopet uzrla trenutke, ko bo stopil pred njo mož, ustaljen in odločen, jo prijel za roki in vprašal v njenih očeh. In vselej takrat je še močnejše začutila, da je kot rastlina, ki hoče opore, da se ovije okrog nje.

Toda čas je bežal, bežal, dvom se je ogasil, upanje je gorelo vedno slabotnejše, samo kot šibek plamenček še.

Kje je Vladimir v širokem svetu, kaj mu je prevpilo srce? In njegova pota, kakšna so?

A v njenih laseh blede svilni sijaj in ob ustnih drhtji, tiho in komaj vidno.

In če se več ne vrne? Nikdar več?

Jelko je zbolelo v srcu. Postala je in tako hudo ji je bilo, da bi jokala. Hitreje, sunkoma so se ji dvigale prsi. —

Tu se je nenadoma razjeknil vrisk iz dna doline, se dvigal po bregovih in koj za njim še drugi, tretji.

Jelka se je zdramila, zganila. Saj ni vasi tam doli globoko, saj ni ljudi! Ali ni to neznanec, ki ga je tako hladno, tako tuje gledala, dasi je bil ves tako mikaven? Zakaj ni bila prijaznejša ž njim, zabavnejša? Ali ga ni odbila, v tem prvem srečanju, ko ga je morda privedlo gori v hribe tiho, molčeče nagnjenje?

V trenutku pa se je spomnila županovega sina in njegove opazke in zdelo se ji je, da jo šele zdaj prav razume.

Zdrznila se je. Ali ni ravno istega govorila Seljanova, s svojimi brezkrvnimi, a tako neizprosniimi ustnami? In kaj bi rekla tovarišica sedaj, če bi videla te misli? Ali bi ne dejala, da se boji za njo, razdvojeno?

Jelka je stala vrh grebena, ki se je na desni še nekoliko vzpenjal, preprežen z mladimi njivami. Na strmini je rastla skupina smrek in izza njih se je risala potemnevajoča streha z nizkim zvonikom.

Spredaj je ždela globoka dolina, kot val, gladka in brez drevja, ter se dvigala na nasprotni strani z mirnim, strnim pobočjem, ki se je razvijalo v visok hrbet, prevlečen s temnim borovim pasom.

Zapad je bil tam in je ostro rdel v zarezah borovih vrhov. Jelka je stala in zrla: kakor bi prišla v daljni zarji mlada, zdrava žena, se poigravala z detetom v naročju, ga prižela k sebi, silno in tesno, poljubila še enkrat in položila v zibelko, sklanja se nad njo s srečnim, čudolepim nasmehljajem...

Jelka je stala nepremična in zrla s tihimi očmi, nebo pa je ugašalo, med cvetočim drevjem se je kradel večer.

Goriške trte.

Pili ste naše vino in bili veseli,
da bi ves svet objeli.

Še ga boste,
ko obrodimo nove grozde,
a takrat
porečete samó bratu brat!

Kri,
ki vam jo damo, bo pijača novih dni!

Joža Lourenčič.

Književnost.

Homerjeva Iliada. I.—VI. spev. Prevedel Fr. Omerza. (Ponatis iz »Mentorja«.) V Ljubljani, 1916. Založila Katoliška bukvarna. Cena K 1.60.

Prevodi Homerovih epov — naj so bili časih tudi okorni — so pri vseh narodih, kjerkoli so se pojavili, odločilno vplivali na daljnji razvoj narodnega slovstva: takó pri Nemcih prevod J. H. Voßa, izšel l. 1793., pri Italijanih V. Monti, l. 1810., v Rusih N. I. Gnjediča, izšel l. 1829. (po dvajsetletnem trudu); odločilno so vplivali, ker so dotičnim narodom pokazali čudovito moč, gibčnost, bogastvo njihovega jezika v tekmovanju z največjim pesniškim genijem vseh časov in narodov; oboogatili so tudi v nenavadni meri materinščino z novimi besednimi tvorbami ali jo pomladili s starihim besednim zakladom. — Sedaj, nekako sto let za drugimi velikimi narodi, dobivamo tudi Slovenci Homera v celotnem prevodu g. Fr. Omerze. Prvih šest spevov Iliade je že prišlo v knjižgotrštvo. Veseli smo tega dogodka. Ali bo pa vplival kakor drugod? To bo vedel in prav cenil drugi rod. Nas, sodobnikov, naloga je, da izrečemo sodbo o formalni dovršenosti prevoda. No, glede tega bo g. prevajalec gotovo kmalu izvedel popolno resnico; zakaj prav nič ne dvomim, da bodo mnogi, mnogi segli po prevodu, bodisi da ožive stare spomine na srečna leta gimnazijska in večno mladega Homera, bodisi da bodo prvič skušali potovati v ta čudapolni svet starogrške poezije. Zakaj je Homer največji pesnik? Ker se je najbolj približal tisti skrivnosti, kateri se pravi — človeško srce. Homerov človek je umljiv vsem časom in vsem narodom, ker je takó dobro zadet, takó dobro po naravi risan. Po dveh tisočletjih vzklikamo, čitajoč Iliado in Odisejo: »Saj to je kakor danes! Saj ti ljudje še živé! Saj to smo mi!« Dá, prijatelji, vzemi v roke Omerzov prevod in čitaj ga, vsak dan nekoliko, pa boš videl: odkod izhajajo prepri med ljudmi in narodi, zakaj prepri raste, kakšne posledice rodi; pazno čitaj, pa boš videl, da imamo tudi mi Slovenci Agamemnone in Ahileje, tudi modre Nestorje (katerih žal! ne poslušamo, kakor jih že prvi — niso), imamo še druge znanke iz Iliade; najmanj imamo Terzitov. Teh bi si želel več med nami. Kar Terzites govori (II, 211 nsl.) je pravo mnenje in čutenje ubogega ljudstva, ki pa nasproti imenitnikom ni prišlo do besede, ali je pa moralo takoj utihniti. Rapso di sámí so bili — kar je čisto umevno — na strani graščakov; seveda, saj po gradovih Peloponeza so v 8., 7., 6. stoletju pred

Kristusom peli in predavali te speve. — Torej Iliado v roke! Zadnji, prav zadnji čas je, da pride Terzitova kri v naše žile!

Kakó sodimo o prevodu? Najpravičnejše bi sodil, ako bi mogel narediti takole: v kakem izobraževalnem društvu, pred ljudmi, ki ne vedó še nič o Homeru, bi naredil kratek uvod, najpotrebnejše pojasnilo, potem pa bi čital en spev, katerikoli, recimo drugi, čital razločno, dobro pripravljen; vse osebe Homerove so plastične v dosedaj nedoseženi meri in morajo torej vzbuditi zanimanje, fantazijo. Pa bi opazoval med čitanjem: ali razumeje vsako besedo, vsak verz? Kje je neumevno, trdo, neslovensko? Zdi se mi, da najbolj moti napadna raba časov; v grščini je skoro vedno pretekli čas, Omerza pa rabi skoro izključno sedanjik. Kakó naj s tem vzbudim in vzdržujem iluzijo preteklega dogodka?! Vsaj v začetkih raznih epizod naj bi rabil pretekli čas in polagoma prehajal v sedanjik. Nasprotno pa bi pričakovali v primerah, kakor n. pr. sp. V., 137 nsl., sedanjik. — Neprijetno nas dirnejo mašila (zdaj, še, kdaj, pa...), kjer jih zmisel ne zahteva. — Slovenska slovnica se v taki lepi knjigi predvsem spoštuje! Proč torej z izrazi: iz jezika, iz klina, iz lica, iz voza... mesto z jezika itd.; reče se: velika prisega (I, 239), ne: velika; zanikrno je: »sune u nožnico meč spet velik« (II, 220), mesto: »v nožnico sune spet veliki meč« ali pa kakó drugače, le oblike naj bodo pravilne. Dokler ne bo slovenščina brez graje, ne bomo zadovoljni s prevodom. Ne v tem, da zna graditi heksametre, išči prevajalec slavo, temveč v lepoti in pravilnosti slovenščine. — Dalje si želimo jasnosti. Kaj n. pr. pomeni (II, 66): »hoče od ovc ali koz, brez hibe?« Ali I, 345: mar Patroklos »govori in uboga?« Ali V., 137: kdo se skrje v stajo? Lev ali pastir? Trebalo bi časih le eno besedo (osebek) ponoviti, torej niti ne dodati, pa bi bilo vse umljivejše. Zakaj se ne bi prevajalec malo bolj ogibal grških golih genitivov, n. pr. tolikrat ponavljanih sina Atreja, sina Peleja i. dr.; zakaj ne bi krajše rekel, kakor na več mestih: Atrejevič, Pelejevič? Da ne gre v ritem? Treba je delati, iskati, misliti. — Časih se nam zde nekateri izrazi banalni, n. pr. I, 13: »z nešteto rešnino u žepu«; ali I, 500: in za kolena ga prime, mesto: mu kolena objame; ali V., 270: žrebet se poglelo je šest mu v palači. — Ali ne bi bilo tudi dobro, ako bi bil prevajalec v izrazih bolj plastičen? N. pr. za grški γέρας mesto splošnega »darila« ne bi li kazalo rabiti: na grda do? Ali kakó naj Atre-

jevič o d k u p i (*ἀπολύω*) Hrizeido, katero ima sam v rokah (L., 20, 95)? I., 470 bi bilo pač bolje: vrče napolnijo z vino m, mesto s pivom, čeprav je v izvorniku: *ποτόιο*; zaradi dvoumnosti. Več ozira na slovenščino, več poga in prostega duha! Mesto Sanj v II. sp. bi kazalo rabiti ednino Sanja. — Zenska imena bi vsekar kazalo pisati: Artemida, Tetida mesto Artemis, Tetis. Koliko bolj domače je to! — Da takozvana epitheta ornanja dobro prevede, mora v filologu tičati dober kos pesnika. Nekateri, kakor n. pr. Apolon daljnostrelec, Zevs bliskostrelec, junak velegrlasi, moške z golenjaki... so dobro zadeti; pri mnogih bo treba še premisliti in morda kaj predužgati. Za *ἑως* 'ἀχλὺς' bi jaz predlagal: divni A. mesto božji (ali vsaj: božanstveni); za *διοτρεφέης* bogorojéni mesto bogorodni, kar je čisto kaj drugega (prim. bogorodical!); za *ῥιζοκτύπος* žarnooka mesto sovooka; za *νεφεληγερέτα* Zavis; oblakov v zbiravec mesto zbiračiči oblake; Olimpijce mesto Olimpijski. Sicer bi se pa vsi ti prevodi počasi izpopolnili in ustalili, ako bi v naših gimnazijah Homera prevajali v materinščino. Kdor je kriv, da se to kljub slovarjem in komentarjem, ki jih imamo, še ne sme, je zagrižen sovražnik našega kulturnega napredka. Koliko smo zaradi tega zamudili! — Kar se metrike tiče, prevajalec sam v Predgovoru priznava svojo temeljito napako, da je v spevih I.—IV. tolikrat rabil napačni ženski odmor. Pa tudi še zdaj vprašam: zakaj ne hodi za Stritarjem in pa dr. Opeko, ki imata vseskozi moško cezuro? Če misli, da so našim ušesom ženske cezure prav tako prijetne kakor moške, se poslušeno moti. Ako bi le hotel, bi nam v večini verzov ustrele. Mar se n. pr. takoj v predpivu ne bi moglo reči:

Jezo mi, božica, poj Pelejevčeva Ahila,
ki, pogubna, nebroj je žali Ahajcem zadala,
mnogih junakov u Had je duše poslala pogumne,
trupla pa njihova v plen pripravila pasjim je žrelom
in ujedam u jed — zgodila se Zevsu je volja — itd., itd.

Zaradi nekaterih nedostatkov nam torej zaenkrat prevod še ne ugaja popolnoma; z veseljem pa opazujemo, kako gosp. prevajalec napreduje od speva do speva; spričo priznane njegove pridnosti, natančnosti in njegovega lepčutja smo trdno uverjeni, da nam bo v nekaj letih podal klasičen prevod nesmrtnega Homera.

J. Debevec.

Carniola, letnik VII., zvezek 4. Uredniki dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. Izdaja in zalaga Muzejno društvo za Kranjsko. V Ljubljani, 1916. — V uvodnem nekrologu rajnemu cesarju Francišku Jožefu poudarja uredništvo vladarjeve zasluge za znanost; »tudi naše društvo se je razvilo pod egido cesarjevih načel v to, kar je danes: v izključno znanstveno društvo. — Direkcija idrijskega rudokopa nadaljuje zgodovino Idrije za časa tretje francoske okupacije, dr. Janko Ponebšek pa končuje svojo razpravo o »Naših ujedah«, ki je medtem izšla v posebnem natisu. Skrbna, z velikim aparatom izdelana zgodovinska študija Jos. Mantuanija o »Pasijski procesiji v Loki« nas na 10 straneh Carniole (222—232) seznani z genetičnim razvojem teh prireditvev. Glavna kal pasijonske procesije je v liturgični procesiji, katerih je bilo

v prejšnjih stadijih mnogo več kot dandanes; drugo korenino tvorijo dramatična uprizoritve z latinskimi jeziki. Nabožni obred srednjega veka se vedno bolj popularizira in laizira. Jezik preide v ljudsko narečje (tretja korenina).

V slovstvenem oziru je izmed procesij na Kranjskem pomenljiva za nas pasijonska procesija v Loki. Ako ta procesija tudi ni edina, je vendar domnevati, da je bila edina, ki je imela slovensko besedilo (izdelano vsekako po nemškem izvorniku). Rokopis se nahaja v arhivu kapucinskega samostana v Skofji Loki. Naslednji zvezek Carniole prinese »diplomatično« natančni ponatis tega rokopisa. »Popolni ponatis bo nedvomno marsikateremu slovstvenemu zgodovinarju dobro došel, tako glede jezika samega vobče, kakor tudi zaradi loškega narečja in zaradi »pesniške« oblike posebej« [222].

Po slovstvenih referatih slede razni Zapiski in Društveni vestnik, v katerem se zlasti odlikuje dr. Šlebingerja oris življenja in dela rajnega Fr. Levca.

V. B.

Kresalo duhov. Roman iz irskega življenja. Angleški spisal P. A. Sheehan. Prevel Davorin Ciuha. Ljubljana, 1917. Založila Katoliška bukvarna. 8°. Str. 456. Cena brošurani knjigi K 3-80, vezani K 5-50.

Naše slovstvo je za en socialen roman — četudi le preveden — bogatejše. Silno resne reči se obravnavajo v tej knjigi: kakó en narod, osemsto let po veleposestvu tlačan in zatiran, dvigniti iz ubošva in otopestosti v blagostanje in duševno svobodo. S tem problemom sta se bavila pri Rimljanih brata Grakha in za njima pri raznih narodih najboljši, naplemenitejši moške; pri Irčih se bavi s to mislijo — v tem romanu — glavni junak, gospod Maxwell. Problem je še danes velenjen. Še dne 27. aprila t. l. je dejal Lloyd George, da »je za Angleže bolj važno ko vsa vojna vprašanje, kakó iz nezaupnega, nevarnega soseda (Ircev) napraviti veselega, lojalnega tovariša; sploh, da je Irska edina grozeča točka na obzorju angleške politike.« — Osemsto let je torej angleško (in irsko) veleposestvo zatiralo Irce, ne da bi z mezinem genilo za povzdigo nesrečnega naroda; tu pa sklene irski veleposestnik Maxwell za eno leto zapustiti višjo družbo, obleči delavsko bluzo in se kot hlapec vdajati pri ubožnem irskem kmetiču-tlačanu, samó zato, da bi iz lastne skušnje videl in čutil, kaj narod trpi in kakó bi se mu moralo pomagati. Maxwell sklep kljub vsem težkočam izvrši in tudi v resnici popolnoma spremeni položaj posestva v Lisheenu, kjer je eno leto služil. Ideja romana je vzvišena, veličastna. Več kot iz vsega dnevnega časopisja izveš tu o razliki značaja med angleškim in irskim narodom; mimo grede se spoznaš z irsko duhovščino (anima candida — oče Cosgrove) in čitaš fine opazke o Sekspirju. Izvornik nosi naslov: Lisheen; prevajalca (pseudonim! dr. Izo C. in N. Velik.) sta izbrala naslov še strani 363., kjer nesrečna žena iz višjih krogov kliče: »O Bog, kakaj ni na svetu nobenega kresala duhov, da bi lahko — pred poroko — žene spoznale strašne značaje, na katere nas hoče usoda navezati.« Tako kresalo je samoodpoved Maxwellova. — Prevod je prav lep, gladek, domač; edino, kar moti, je na par mestih — »išče se Uršo Plut«.

J. Debevec.

Iz češke literature. Dokaz notranje moči češkega naroda je, da ni utrpelo literarno gibanje vsled vojske nobene velike škode. Nekoliko časopisov je pač poginilo, ali bili so vsi ti listi mladi, sigurno dosedaj ne ukoreninjeni. Toda stari časniki, beletristični in tudi znanstveni, večina viharju časa pogumno kljubujejo. Na knjižnem sejmu je seveda bila začetkom znatna tesnoba, toda obilna žetev v ravno preteklem letu pokazuje, da je nevarnost že minila. Narod hrepeni po zdravlilu in okrepitju umetnosti in pisatelji mu večinoma olajšavo tudi podajajo.

Skupen značaj najboljših novih knjig je zaupanje v bodočnost. Izvira iz vere v neomahljivo notranjo moč naroda. Vojska nas je zdramila, da pretehtamo svojo kulturno in drugo preteklost in pregledamo sedanost; iz rezultatov spoznamo, kar smo že dolga leta čutili, namreč da najboljša jamščina naše prihodnosti je ravno v nas samih, v povrnitvi iz tujine k rodni zemlji in k ljudstvu in v okrepitju idealizma. Dediščina, čestvo daje nam moč in up. To ljudstvo, ki je preživelo čase od Bele Gore sem, ta narod, ki je čez kratkih sto let na vseh poljih človeškega delanja dohitel in dosegel velike narode, bode živel in ne umre vekomaj, samo da ne izda sam sebe.

Vrnitev k rodbini, ljudstvu in zemlji, čut skupnosti, zavest iste usode nas vseh in odgovornost glede njene oblike, novo, globlje, bolj resnobno človeštvo govori glasno iz prvih beletrističnih bukev iz leta 1916. Mimo dobro znanih pisateljev starejšega rodu, kakor je Jirásek, Krásnohorská, Čapek, Sova, Salda, Svobodová i. dr., so se zglasili tudi mlajši, n. pr. Seizma, Benešová, Tilschová in novinci; izmed teh sta podala prav plemenite knjige oba vojnika Křížka in Weiner.

Se odločneje se kažejo ti-le motivi, vrnitev k domovju in priprava novega, bolj krščanskega človeštva, iz esajev in znanstvenih del. F. V. Krejčí je poskusil v esajih »Doba« določiti razmerje češkega olikanca do usodotvorne sedanosti. Literarne esaje pa in študije se pečajo malodane izključno s posestvom, češki kritiki danes najdražjim, namreč z literaturo domačo. Gotovo je pomembno, da je najbolj češki pesnik Sládek postal predmet dveh knjig, življenjepis Strejčkovega in analize Chalupnega. Marten je izdal skupno svoje izborne esaje o treh prvih čeških pesnikih, Máchi, Zeyerju in Březini; o Máchi je napisal monografijo tudi Krejčí. Eden prvih čeških kritikov Novák je izdal knjigo kritik in študij (»Zvony domova«), v kateri obdeluje vrsto starih in novih pisateljev od Husa do Sove. Niti Procházkovy »Rozhovory s knihami, obrazy i lidmi« niso brez stika z domačo kulturno.

Med ta zbor pisateljev, ki krepijo češko samozavest, je vstopil začetkom tega leta Jan Máchal z delom o češki drami »Dějiny českého dramata«, F. Topič v Praze, cena K 3-20, str. 244). Tudi iz nje se glasi ponos nad rodovito preteklostjo in sveža nada v bodočnost.

Máchal je profesor slovanskih literatur na praškem vseučilišču; poleg množine posameznih slovanskih študij (n. pr. o Tolstoju) je napisal dve skupni deli: »Slovanské bájesloví« in »O bohatýrském eposu slovanském«. Ali glavno ga je zanimala češka literatura. Tu ni dosedaj lahko razločiti, kateri del njegovega delovanja je pomembnejši, ali učiteljevanje ali pisatelje-

vanje. V predavanjih je skrbel od začetka skoraj izključno za novočeško literaturo, posebno pa za moderno, od Nerude do sedanosti. Ta predavanja so bila svoj čas edina zanesljiva in podrobna slika sočasne literature, in cela vrsta mlajših literarnih delavcev se ravno njim zahvaljuje za prvo poučenje in izpodbudo. Vobče lahko rečemo, da je češko literarnohistorično mladino vzgojil Máchal, vzporedno seveda s profesorjem Vlčkom, ki pa je deloval več s pisano besedo.

Kot pisatelj se je Máchal naprej pečal z dobo prenojenja; sem spadajo razprave o Safařiku, Puchmajerju, Klieperi, Čelakovskem in drugih. V veliki Laichterjevi »Literaturi češki XIX. stoletja« ima doneske o starejšem romanu in drami. Z razširjenjem in dopolnjenjem onih člankov je postalo delo »O českém románu novodobém« (1902). In celotni popis dramatičnega razvoja so letošnje »Dějiny«.

To delo pač dobro in natančno o predmetu informira, naslanjajoč se na strokovno tujo in češko literaturo in tudi na lastno branje. Stara drama obsega 93 strani. Staročeške skladbe liturgičnega izvira (latinsko-češke igre treh Marij, igre Gospodovega vstajenja in pasionske igre) raziskuje avtor na podlagi lastnega proučevanja, dramo pa ob renesanci in reformaciji največ na podlagi študij F. Menšíkovič. Obe ti obliki vsaja pisatelj v splošni evropski okvir in slika seveda tudi razvoj sceniške umetnosti pri nas in drugod. Posebej zanimivo je zadnje poglavje o prosto narodnih igrah.

Zgodovino novočeške drame deli v pet oddelkov; prvi je doba početkov (prebujenja), najvažnejši pisatelj Štěpánek; drugi sega od Kliepere do Tyla in Kolarja (doba romantična); tretji obsega dobo začasnega gledališča (doba shakespearovska), ko so bili najimennejši dramatik Hállek, Vlček, Jerábek, Božedch; četrta se peča s prvimi leti v Narodnem gledališču (doba eklektična), v katerih sta bila slavna zlati Zeyer in Vrchlický; končno peti oddelek proučuje igre iz konca stoletja (doba moderna ali realistična) z najznatnejšimi imeni: Stroupežnický, Simáček, Svoboda, Jirásek in Hilbert. Tudi tu avtor veže češko dramo z občno-evropskim literarnim razvojem.

Knjiga je izšla v knjižnici, ki je odločena za srednješolske učenice, in od tod si razložimo njeno metodo; je deskriptivna in objektivno, trezno presojajoča, brez sintetičnih historičnih sklepov in psihološko estetičnih raziskav. Nje pomen je, da je to prva splošna historija češke drame in da zbira izteke dosedanjega proučevanja.

Dr. Sřibřnřv.

Avstrijska slava v prvih dneh svetovne vojne. Pavel Flerř. Str. 103. K 1-15. — Izdala c. kr. za loga šolskih knjig na Dunaju. To dejstvo in pa, da je izšla knjižnica med vojno, ne moreta opravičiti spisa niti za silo. Morda si nismo še na jasnem, česa je treba za dober mladinski spis. A eno je gotovo: dobrega jezika, umevnosti in jasnosti, preproste resničnosti in odkritosrčnosti ter pisateljske vesti. Mnogo sem prezrl, a to poudarim. Ne trdim, da spisu, o katerem govorim, manjka vsega tega, a manjka mu mnogo. Glavna hiba, mislim, pa je, da je skozi in skozi nenaraven, narejen, »šolmaštrijski«. Ko sem ga bral, mi je vedno stal pred očmi učitelj z dvignjenim kazalcem in moralnim izrekom na ustnah. Res je, da je snov kočljiva in je treba doseči »namen«, a namen se doseže le z dobrim spisom.

Ce ga je pisatelj sprejel, je moral imeti srce in vest zanj in bi ga moral obdelati po srcu in po vesti. Poleg šolskega sloga Končnikovih beril je v spisu še nekaj notranjih momentov, ki jim ne morem pritrčiti. Deček se n. pr. strmuje solz, ki jih joče za očetom (oziroma »naj se jih strmuje«)! Ali je zdaj mar čas, da se otroci smejejo? Polno je takih nepočestosti. Bramba domovine je potrebna in najvišja dolžnost, dokler imamo sovražnikov. A kadar sovražnikov ne bo več? Učimo se tudi, pridobivati prijateljev! — Če je bila knjižica pisana za izredni vojni čas, naj bi bilo, a če je pisana za po vojni, ne bo pripomogla k zdravemu patriotizmu. Sicer so v knjižici tudi lepi opisi in razlage. Res bi rabili za mladino leposloven opis preteklih in težkih dni, ki bi bil pisan za prihodnje dni, a lepo in — resnično, radi lepote in resnice same. Kaj smo pretrpeli! V dejanju, ki je živo, se jasneje izraža patriotizem kot v pisani besedi in poleg tega bi znali, da smo — možje.

France Bevk.

Fran Bohuslav: **Za črnim zastorom.** (Igralčevi zabeležki.) Ta 40 strani obsegajoča knjižica, z avtorjem podpisom s svinčnikom in sliko, ni namenjena kritiki, kot pravi sam, a naj jo omenim samo kronično. Knjižica je posvečena Ljubljancem. Vse pesmi so tožba iz strašne samote in teme, in pogovor z onimi, ki so ga ljubili in ki jih je ljubil sam. Vid in vonj je izgubljen, za vedno se je zagrnul črn zastor pred njegovimi očmi, občinstvo v parterju ne šumi, aplavz ga ne kliče...

»Zakaj si mi, solnce, za vek zatonilo?

Ne čutiš li, kako igralec drhti

po mali ulogi? —«

Ali: »Niti z vonjem več sladiti
si ne morem grenkih dni...«

V drugem oddelku knjižice nam pa je povedal nekaj bridkih resnic. Berimo jih!

France Bevk.

Pedagoški letopis za l. 1915., XV. zvezek. Na svetlo daje Slovenska šolska Matica v Ljubljani. Uredil H. Schreiner. Ljubljana, 1916.

Uvodnih 18 strani obsega »Sodelovanje slovenskega učitelstva pri svetovni vojni«, sestavil Jos. Schmoranz. Poročilo, ki prinaša statistične podatke do konca leta 1915., po poročevalčevi izjavi še ni popolno, treba ga bo semintja popravljati in spopolnjevati. Razvidnica prinaša število mobiliziranih, pogrešanih, ujetih, ranjenih, padlih in odlikovanih učnih moči, in sicer na slovenskih srednjih šolah, po nadzorniških okrajih ljudskih šol ter še nenastavljenih absolviranih učiteljskih. Padlih zaznamuje 39, odlikovanih 52 in 4 učiteljice v samaritanski službi.

Od 19. do 78. strani prinaša Letopis vzgojeslovno razpravo H. Schreinerja: »Mladinsko skrbstvo, oziroma mladinska zavetišča«. Novi dobi gremo nasproti, dobi, ki bo zahtevala preosnove in pedagoški. Zlasti bo v bodoče treba vzgojiteljem posvečati več zanimanja in skrbi šoli odrasli mladini. V odstavku »Sola in dom« dokazuje pisatelj, da šola in dom ne zadostujeta za doseglo smotra, ki ga ima vzgoja; šola in dom ne vzgojita še značaja, čelega človeka. Temu nedostatk se bo v bodoče odpravilo predvsem na dva načina. Sola mora postati v prvi vrsti zgajališče, ne

sme biti več samo učilnica. Pouk bodi v ljudski šoli najprej vzgojno sredstvo in šele na drugem mestu sme biti smoter sam zase (30). Tudi domači vzgoji bo treba poiskati nadomestil in dopolnil zlasti tam, kjer so otroci v prostem času brez nadzorstva, kjer starši ne znajo in ne morejo vzgojno vplivati nanje. In tu bodo morali poseči vmes spet učitelji-vzgojitelji, ki bodo mladini ob prostem času preskrbeli primernege posla. Po različni tozadevni literaturi opisuje g. pisatelj v drugem poglavju notranje uredbe teh zavetišč za šolsko mladino. Taka otroška zavetišča so zlasti potrebna za obrtne kraje in po mestih — zelo koristna pa tudi po deželi. Veliko večje važnosti pa so mladinska zavetišča za mladino, ki je šoli odrasla. Ta mladina je vodstva prav posebno potrebna; ker družino mora imeti, si jo išče sama, ako nima človeka, ki bi ji pokazal pot v dobro društvo. Ustanove naj se za to mladino zavetišča, ki naj nudijo tej mladini primerne zabave, vzgoje za življenje in poštene družbe. V zavetišču mora biti prostora samodelavnosti in samovladi. Prvo in glavno pravilo bodi: Nič opojnih pijač in nič tobaka! (51.) Podrobno se naštevajo razna vzgojna in zabavna sredstva. Pomenljive so besede, ki jih je podčrtal g. pisatelj, namreč da mora zavetišča vzgoja vzgajati značaje na »nравно-nabožni podlagi« (57, 58, 59). Ko govori v nadaljnjem poglavju o »Selcih in stezosledcih«, pazi pisatelj na to, da vse tozadevne vzgojne pripomočke podredi načelom, ki jih je razvijal in postavil v prejšnjih poglavjih. Na koncu tega dela sam piše dobesečno: Iz malih podatkov, ki sem jih navedel, je razvidno, da zasledujejo izsledovalci vobče iste smotre kakor zavetišča (67). Na strani 66, pa poudarja: Vodilna misel vsega dejanja in nehanja izsledovalca pa mora biti vselej: vse za narod in očetnjo, za cesarja in Boga. Pri izvajanjih v zadnjem delu pod naslovom: »Vojaška priprava mladine in domovinska vzgoja« bo vzgojiteljem zlasti treba paziti na navedeni resni citat iz F. W. Foersterja. Dobro so utemeljeni razlogi za vojaško pripravo, lepo je naslikana romantika, ki jo nudi mladini taka vzgoja, idealni so tudi obetani uspehi; nad vse važen pa je stavek, ki naj se res v dejanju drži: Tako vplivanje na mladino menda ni nikako »povojačevanje« (militarizovanje) šole (74).

Letopis prinaša v nadaljnjem »Poročilo o delovanju Slovenske šolske Maticе l. 1915. Sestavil M. Pirč,« ter »Skupni pregled Slovenske šolske Maticе. Sestavil J. Dimnik.«

V. B.

Glasba.

Otajstveni uznik — Evaristični jetnik. Spejala M. Elizabeta; preveo prof. Fr. Rožič. Uglasbio P. Hugolin Sattner. Zagreb. Tiskala »Nadbiskupska tiskarna«.

Pravzaprav bi moral slovenski naslov spredaj stati. Zakaj komponirano je očitno slovensko besedilo, deklamacija je v slovenščini lepa, vznemena, hrvaščini dela včasih na najmarkantnejših mestih precejšnjo silo, tako da bo imel hrvaški pevec tu in tam težavo, krepak muzikalični akcent spraviti z nepoudarjenim besedilom v soglasje: n. pr. slovenščina:

moj evaristični Gospod; Tebe ne zazre nikdar.

hrvaščina:

moj Gospode otajstveni; Tebe nitko ne gleda.

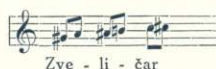
Skladba je v harmoničnem oziru jako pestra, bujna, spremljanje dokaj samostojno, tako da skladbo ne samo v melodičnem, ampak, zlasti zborovske partije, tudi v harmoničnem oziru bogati in pogloblja; vendar je pa težko reči, za kakšen instrument je pisano; zakaj na orgljah absolutno ni mogoče vsega tako izvesti, kot je pisano, na klavirju bi bilo pa premalo učinkovito; semtertja kako mesto bi se na orgljah zaradi dvojnege pedala — kakor je pisano — slabo, težko, zamolklo slišalo, česar skladatelj gotovo ni nameraval; na klavirju bi nasprotno prav svetlo in jasno donelo. Marsikje zavzemi orkester na uho, zlasti z mest, ki kažejo v načinu spremljanja n. pr. Rheinbergerja ali novejše Francoze. Zeleti bi bilo, da bi bile posamezne glasbene fraze dosledno označene z loki.

Modulacija je lepa, živahna, interpretacija harmonij mnogovrstna, pevski del zelo raznolik: solisti, zbor, eno- in večglasen, in kot izbrani rožmarinov duh marsikaka glasbena lepota v tej skladbi »trpkoprijetno povasuje«, da se srce ob takih grenkobno-mehkih mestih mahoma, čeprav morebiti le za hip, ogreje. Melodično namreč skladba prinaša skoro preveč motivov, ki se zde premalo obdelani, tako da vsled neprestane menjave motivov pri solistih, zboru, spremljanju ni povsod enotnega občutja, oziroma ni spravljeno pod eno gosposko. Škoda n. pr., da se krasni tenorjev motiv na strani 4. tako hitro poizgubi, to bi bil — dosledno izbrabljen — čudovit srednji (pevski) stavek; solist in zbor lahko deklamirata, kakor hočeta, toda v spremljanju bi ta lepa misel venomer lahko zvenela in petje prežemala z enotnim čustvovanjem; tako bi se bilo tudi prav lahko izogniti nepotrebnemu in nekoliko banalnemu sklepu (str. 5.) na B-durovi dominantni.

Naj omenim še par malenkosti. Zadržki najbolje učinkujejo, če razveznega tona ni nikjer v harmoniji; če je v basu, je tudi čisto prav, če je pa v kakem drugem glasu, pa ta ton, ki se zadržek vanj razveže, zadržku kaj lahko svo moč in silo vzame, tako da imamo mesto izrazitega zadržka skoro občut brezizraznega prehajalnega tona, pa naj bo ta ton tudi za oktavo, ozir. nono oddaljen od zadržanega tona. Tako bi bilo n. pr. na strani 1. mnogo bolje, če bi v 4. in 8. taktu v altu stal d mesto b (kvartni zadržek), dočim se na strani 4. takt 1. bolje sliši (nonski zadržek), str. 7., zadnja vrsta, 2. takt, pa altov f sopranov g tesno vklepa in mu veliko moči jemlje; morebiti je pa to tudi samo tiskovna pomanjka, ker gresta I. sopran in (II.) alt sicer v oktavi. Sledeča basova figura (str. 1., takt 9.) bi se bolje razdrobila:

Zadnji takt 2. vrste na 6. strani bi solist bolj učinkoval, če bi imel kaj drugega. Podobna mesta kakor:

so za petje zelo težka; ne toliko zaradi poltonskih postopov, kolikor zaradi težkih ligatur, oziroma deklamacije, ki mora vsak zlog na težki dobi začeti in na

lahki končati. Težko bo tudi sopranom ubogati skladateljev predpis na isti strani: za ff takoj subito p v tej višini.

Skladba bo v celoti mogočno učinkovala. Če bi se instrumentalirala, se navedenim nedostatkom z instrumentacijo kaj lahko odpomore, ker bi instrumentacija mestoma nekoliko raztresene ude zbrala v zaželeno celoto.

Dr. Fr. Kimovec.

† **Fran Gerbič.** Grški glasbenik Kafezjani je baje dal zausnično svojemu učencu, ko je pel preglasno na neprimernem mestu, obenem pa tudi navdilo, naj ne išče lepote v velikosti, ampak velikost v lepoti. Ta nauk se vsiljuje večkrat človeku, ko motri naše kulturno življenje. Prav ob smrti moža, katerega spominu so namenjene te-le vrstice, se ga nisem mogel odkrižati: mislil sem na rajnikovo življenjsko pot, na naš razvoj na glasbenem polju in pa kako cenimo kulturno delo posameznih delavcev. Le preradi se oziramo na množino ali veličino in sklepamo na tej podlagi tudi, koliko da velja vsebinsko; tiho, nevsiljivo delo pri nas ne prodre. To nam dokazuje tudi Gerbičovo življenje.

Naš blaži rajnik je zagledal dan 5. oktobra l. 1840. v Cerknici na Notranjskem. Prvi in drugi razred ljudske šole je dovršil doma, tretji in četrti pa v Ljubljani. Tu je posepal še tri razrede realke, potem pa je vstopil l. 1856. na učiteljsko. Veselje do glasbe je kazal vedno. V Ljubljani se je začel takoj učiti petja in klavirja. Na učiteljsku mu je bil voditelj in učitelj Mašek. Že takrat je nastopil večkrat kot prvi tenorist v »Filharmoničnem društvu«, ki ga je vodil pokojni Nedvč. Tako pripravljen je nastopil l. 1857. učiteljsko službo v Trnovem na Notranjskem. Istotam je prevzel tudi vodstvo cerkvene petja in orgljanje v župni cerkvi. Tako je delal v šoli in v cerkvi do l. 1865. Tedaj pa je popustil svoj delokrog i po lastnem nagonu i na pripravljanje naklonjenih mu prijateljev ter se preselil v Prago, izobraževati se v glasbi. Vpisal se je na konservatoriju in tam je študiral od l. 1865. do 1867. solospjev in skladanje, poleg tega pa tudi klavir in pomožne panoge glasbene vede. Po završenih študijah se je posvetil opernemu petju, gledališki karijeri, ki mu je obetala poleg latorja tudi boljši kruh. Najprvo je nastopil v češkem narodnem gledišču kot tenorist v Mozartovem »Titu« in s tem obrnil pozornost nase. Iz Prage se je čez pol leta preselil v Zagreb, kjer je bil član deželnega gledališča devet let. Naporna služba je ošibila njegovo zdravje in preselil se je za dve leti v svoj domači kraj. Ko se je okrepil, je bil sprejet kot tenorist za eno sezono na mestno gledišče v Ulmu, potem pa v Lvov, kjer je izgubil sina. S tem dogodkom mu je bila zagrenjena gledališka karijera. Prevzel je profesuro solospjeva in vodstvo moškega zbora na lvovskem konservatoriju. Tako se je povrnil nazaj v svojo pedagoško smer, iz katere je bil izšel. Za časa najbucnejše slave in pohvale je imel pač najmanj notranjega zadoščenja.

Kot tenorist v gledišču je pel mnogo težkih in obsežnih partij, nekatero večkrat. Posebej je omeniti večje opere, kakor: Beethoven, Fidelio; Bellini, Norma; Donizetti, Favorita in Lucrecia Borgia; Flotow, Marta; Gounod, Faust (v Zagrebu je pel to vlogi šestdesetkrat); Halévy, Židinja; Meyerbeer, Africana, Hugonotje in Robert bès; Mozart, Don Juan; Rossini, Sevillski brivce; Verdi, Aida, Ernani, Rigoletto in Trovatore

ter Wagner, Lohengrin. Poleg tega pa je bil zaposlen tudi pri operetah. To je bil delokrog, v katerem je moral Gerbičeva individualiteta utoniti v svojstvu skladatelja. Zato je v tej dobi tudi jako malo zložil.

Od L. 1882. pa do svoje smrti je pa ostal zvest pedagoškemu poklicu. Začel je tiho, a vztrajno in poglobljeno delo na vse strani: Gerbič je postal produktiven in obogatil našo domačo glasbeno literaturo za marsikako kompozicijo, kakor bomo videli.

L. 1886. so ga pozvala domača društva: »Glasbena Matica«, »Čitalnica« in »Dramatično društvo«, naj pride domov delovat. A ta ideja, sama na sebi izvrstna in dalekosežna, se je rodila v tako majhnih odnošajih, za časa take gospodarske in kulturne tradicije, da je bil s tem pozivom Gerbiču zagotovljen sicer skromen kosček kruha, a onemogočen nov podvig. Teža fizičnega napora označuje njegovo delovanje v domovini. Čuditi se je odporni sili rajnikovi, s katero je zmožol toliko dela obenem, kot učitelj in ravnatelj društvene šole »Glasbene Matic«, kot dirigent slovenskega gledališča, ki je bilo tedaj v svojih prvih početkih in se je pomikalo naprej le oprimši se ob Gerbičevi požrtvovalnosti; dalje je vodil poleg tega tudi še moški pevski zbor »Čitalnice«, poučeval v letih 1890., 1891. in 1897. kot pomožni učitelj na tukajšnjem učiteljskoj teoriji, harmonijo, orgljanje in zborovo petje in naпослед prevzel še vodstvo petja pri glasbenem društvu »Ljubljana« (1896–1900), a po Belarjev smrti tudi službo pevovodje in organista v mestni župni cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. L. 1899. je vstopil tudi kot odbornik v vodstvo »Cecilijinega društva za ljubljansko škofijo«. Pretežno večino dela pa je posvetil »Glasbeni Matici« in njeni društveni šoli in s tem položil soliden temelj nadaljnjemu razvitku.

Poleg tega ogromnega dela je pa tudi vedno skladal; največ kompozicij je dozorelo v Ljubljani. Natančnega seznamka dosedaj ni še mogoče podati, dokler ni ostalina podrobno pregledana. A že to, kar nam je znano dosedaj, mora izsiliti spoštovanje pred njegovim delom, ki ga je izvršil gotovo v maloštevilnih prostih urah in nedvomno tudi s pomočjo tihih noči.

Cerkvene skladbe so: 1. Lira Sionska; to je zbirka, ki je izhajala l. 1866. (op. 2). — 2. Trije božični napevi za mešan zbor; zloženi že okoli leta 1860., tiskani kot op. 4. — 3. Slovenska sv. maša z blagoslovom za mešan zbor, 1868 (op. 6). — 4. Cerkveni napevi; osem mešanih zborov, 1868 (op. 8). — 5. Osem božičnih pesmi za mešan zbor (op. 13, 14, 51). — 6. Latinska maša »in honorem resurrectionis D. N. J. Ch.« za mešan zbor in orkester (op. 14). — 7. Pet velikonočnih napevov za moški zbor (op. 16). — 8. Ave Maria (latinsko), za samospev in triglasni ženski zbor, dve gosli, orgle ali klavir (op. 22). — 9. Trije ofertoriji za nedeljo v osmini presv. Rešnjega Telesa, za osmo nedeljo po binkošti in za rožnivoščno nedeljo (op. 46). — 10. Latinska maša za mešan zbor, orkester in orgle (op. 47). — 11. Dvanajst Tantum ergo za mešan zbor in orgle (op. 49). — 12. Latinska maša »in honorem B. M. V.« za mešan zbor in orgle (op. 50). — 13. Sv. Janez Nepomčan, pesem za mešan zbor in orgle (op. 55a). — 14. Marijina pesem za moški zbor (op. 55b). — 15. O Deus, ego amo te, za moški zbor (op. 57). — 16. Zlatomastniku (prelatu Janezu Rozmanu), za mešan zbor in orkester,

1906 (op. 61). — 17. Ave Maria (latinsko), za sopran in alt z orgljami (op. 66). — 18. Latinska maša »in honorem Ss. Cordis Jesu«, mešan zbor z orkestrom (op. 68). — 19. Slovenska maša za mešan zbor (op. 70). — Razen tega je še več manjših cerkvenih pesmi za razne prilike. Svetne skladbe pa prevladujejo po svojem številu. Za razne prilike in potrebe svojih zborov je zložil: 1. 69 raznih moških zborov (op. 1, 7, 12, 15, 29, 45, 53, 56). — 2. 16 pesmi za visok glas ob spremljevanju klavirja (op. 3, 28, 30, 36, 62, 63, 64). — 3. Balado za tenor in klavir (op. 5). — 4. Album hrvaških pesmi, obsegajoč 26 popevk za visok glas in klavir (op. 9, 10, 11, 20, 21). — 5. Dalje sledi trije dvospevi za sopran in alt ob spremljevanju klavirja (op. 17, 33). — 6. Velika kantata za moški zbor (op. 18). — 7. Balada za orkester (op. 23). — 8. Balada za orkester (op. 24); obe kompoziciji je priredil tudi za klavir četveročno. — 9. Valček za sopran in orkester (op. 25). — 10. Trije eteovorglasni ženski zbori (op. 26). — 11. Osem pesmi za mešan zbor (op. 27, 34, 44, 65). — 12. Teoretično-praktična pevska šola (op. 32). — 13. »Slovo«, moški zbor z orkestrom (op. 35). — 14. Kres. Opera v treh dejanjih (op. 38). — 15. Velika kantata za samospeve, mešan zbor in orkester (op. 39). — 16. Slovensnostna koračnica za pihala (op. 41). — 17. Dve salonski mazurki za klavir (op. 42). — 18. Petindvajset solfej za srednji glas (op. 48). — 19. Trije triglasni ženski zbori s spremljevanjem klavirja (op. 52). — 20. Tri pesmi za bariton s klavirjem (op. 54). — 21. Pet skladb za klavir (op. 58, 67). — 22. Dve salonski mazurki za klavir (op. 59). — 23. Jugoslovanska rapsodija za velik orkester (op. 60). — 24. Album za mladino, obsegajoč 20 lahkih skladb (op. 70). — 25. Razen teh svojih kompozicij je pa priredil za klavir 150 slovenskih narodnih pesmi in 17 ljudskih himnov. Nad polovico teh glasbatorov čaka v rokopisu svojega obelodanjenja. Večine kompozicij skladatelj še sam ni čul. V podrobno ocenjevanje spuščati se na tem mestu ni niti primerno, niti ob pravem času. V obče pa se sme reči, da je Gerbič bil pristaš tiste dobe, v kateri je preživel svoj prvi pokret in razvitek. A ne brezpogojno. V njegovi melodiki tiči mnogo individualnosti, živahnosti in narodnih momentov. Harmonija je često zelo napredna, v modulaciji sem in tam kar presenetljiva, zato, ker označena doba takim poizkusom ni bila ravno naklonjena. Najmodernejših sredstev pa se ni posluževal nikjer. In vendar je zložil navzlic temu jako dovršene in umetne glasbotorve, ker je obvladoval skoraj vse glasbotorvniške oblike in ker so mu bila znana tehnična sredstva in pripomočki njegove dobe. Kakor sem že omenil, sedaj ni še primerno izrekat sklepe ocene o njegovih umotvorih, prvih, ker jih še ne poznamo vseh in bi jih bilo najprej slišati in potem še natančneje proučiti; potem pa tudi zaradi tega ne, ker se mora sedaj vrveča struja v svojih najboljših pojavih ustaliti in izločiti vse, kar je samo efemerno, in ker mora priti nedvomno še do višjega cilja in do bolj suverene umerjenosti: torej nekako naš mladi rod bo poklican v to, da izreče veljavnejšo sodbo kakor bi jo mogli mi v označenih odnošajih.

Težko je torej prav zaradi tega določiti, v čem je bil Gerbič pomenljivejši za našo kulturo: ko ustvarjajoči umetnik ali kot pedagog. Vsekako pa vem, da je bil izredno plodovit na obeh popriščih in že zaradi tega

je vreden našega spoštovanja, že s tem si je zaslužil nevenljiv spomin. Kajti: in magnis voluisse sat est — in on je gotovo mnogo hotel, četudi je bil mnogokrat trpko razočaran od domače — kulture. Mantuani.

To in ono.

Vprašanja preteklosti in sedanjosti. Dr. Aleš Ušeničnik je v lanskem »Času« (X, 342) vnovič sprožil že rešeno vprašanje o Jeranovih literarnih nazorih. Ko sem nato svoje tozadevno mnenje revidiral in svojo sodbo še bolj utemeljil (DS., 1917, št. 1—2), je dr. Ušeničnik k tej moji rešitvi zopet postavil svoj vprašaj. (Č., XI, 98 sl.)

Rezultat Ušeničnikovega razpravljanja o Jeranu je v bistvu ta-le: 1. »Kulturna zgodovina (bi) pokazala Jerana kot moža, ki je ves gorel za božjo čast in za pravo srečo človeštva. V njegovem duhu je tako živo sijala večnost, da mu je časovnost neredko skoraj izginila. To ga je gnalo v misijone, to mu je bilo prva in vedna misel pri »Danici«. Tudi v slovstvu mu je vedno sijal isti ideal, da bi se tudi po slovstvu užgala v srcih ljubezen božja. Z ljubeznijo božjo se mu je pa družila ljubezen do ubogih« (100). 2. »O vsem tem zgodovina literarne umetnosti ne more pisati. Piše pa o tem, kar je bilo Jeranu čisto postransko, o njegovi umetniški teoriji« (101—102), a »vse to, o čemer se pišejo sedaj v literarni zgodovini dolge polemike razprave, bi se pokazalo — če je zmotna — za dosti odpušljivo zmotno« (102).

Če se ne ozremo na zbadljivo ost »dolgih polemičnih razprav«, se strinja Ušeničnikov rezultat skoro popolnoma z mojim (DS., 1917, 14): »1. Nazaj k Jeranu kot zastopniku trdne, neomajne vere, k možu idealistu, čistemu značaju, zmognemu tolike iskrene in nesebične ljubezni, ki se nam odkriva v njegovi vni za misijone, ki nam jo kaže njegova radodarnost in njegova ljubezen do siromakov in do revnih dijakov, za katere je ustanovil dijaško in ljudsko kuhinjo... 2. K Jeranovim literarnim nazorom nazaj ne smemo.«

Kar se tiče prvega dela, Jeranovega značaja, kakor se je kazal posebno v starih letih, se strinja dr. U. z menoj deloma celó dobesedno (in vendar me poučuje dr. U. o teh stvareh v takem tonu, kakor da ne bi bil pisal jaz te Jeranove hvale v svoji »Zgodovini« že šest let pred njim; poleg tega pa je dr. U. to mojo Jeranovo hvalo svojim bralcem še popolnoma zatajil, nasprotno pa celó zatrdil, da »zgodovina literarne umetnosti o takih stvareh sploh ne more pisati«; vrgel mi je v obraz celó očitek, da sem jaz že itak enostransko podoba o Jeranu celó »izkrivil« [102]!) —

¹ Glede načina dr. Ušeničnikove polemike si dovoljujem nekaj opomb.

I. Izmed vseh napak, ki mi jih našteva dr. U., mi je očital po pravici samo eno, in sicer, da sem govoril v I. delu svoje »Zgodovine nov. slov. slovstva« samo o napakah janzenistov, da pa sem prezrl njihove zasluge (105, op. 32). Zasluge janzenistov za očiščenje slovenskega jezika sem I. 1907, ko sem spisal tisti zvezek, kot začetnik res prezrl; a tačas naših janzenistov še sploh nisem dovolj vsestransko poznal; da jih poznamo zdaj bolje, se morava jaz in dr. U. zahvaliti v prvi vrsti dr. Grudnu. O vsem tem pa

Tudi v drugem delu, v sodbi o literarnih »zmotah« si nisva bistveno nasprotna, dr. U. jih pogojno priznava, poudarja samo njihovo odpušljivost, ki jo smatram za samoposebi umljivo, kakor upam, da bo prihodnji zgodovinar rad odpustil tudi meni moje eventualne zmote, dr. Ušeničniku pa njegove, dasi jih prezreti ne bo smel.

V rezultatih torej ni bistvene razlike. Rezultat torej ne more biti tisto, zoper kar se bori dr. Ušeničnik.

Njegova izvajanja se obračajo torej v prvi vrsti proti mojim dokazom. Poglejmo, ali jih je izpodbil!

Dr. U. poizkuša Jeranove izjave vseskozi drugače tolmačiti nego jaz; Jeran da v svojih člankih o ljubavni poeziji (prva točka moje razprave) govori samo o nemoralni (po metonimiji seveda!) ljubavni literaturi. Dr. Ušeničnik pa je prezrl pri tem historično dejstvo, da so razumeli sodobniki izjave Jeranove in njegovih somišljenikov vsi tako, kakor jih umevam jaz in ne tako, kot bi jih rad tolmačil dr. Ušeničnik. Niti najmanjše notice pa nisem našel nikjer, v kateri bi bil Jeran povedal, da so ga ti njegovi sodobniki narobe razumeli, dasi ni bila njegova navada, da bi bil molčal, če mu kaj ni bilo všeč. Le primerjaj njegovo polemiko z »Novicami« o zamaknenjki na Gori nad Sodražico! Dokler se taka izjava ne dobi, ne pomagajo ne Ušeničnikove prisiljene interpretacije in ne dvomi Dom in Svetovega kritika iz l. 1911., dotlej treba razumeti Jeranove besede tako, kot so jih razumeli sodobniki.

Ušeničnikovo dokazovanje, da je Jeran deloma odvisen od Stapfa, je pravilno; nepravilno pa je, če sklepa iz tega, da Jeran v praksi ni obsojal tudi moralne neoporečne ljubavne literature. Stapf misli v svojih besedah na prikupno pisane romane nemoralne tendence, kakršnih Slovenci še dolgo potem nismo imeli, kakor sploh romanov ne. Jeran je Stapfove besede porabil (1858) na našo narodno literaturo. Naše narodne pesmi, pripovedke in pravljice so sicer deloma res nemoralne, a rafinirane niso, da bi se mogle Jeranove besede »tenko spredene počutnice« nanašati nanje. Če so nemoralne, kažejo znak svoje nemoralnosti jasno na sebi: »debele kvante« Jeranove. Jeran je porabil sicer Stapfove besede, a rabil jih je v svojem zmislu.

A tudi dr. U. je priznal (114), da se je v sodbi o nečistosti Prešernove poezije Jeran (in za njim tudi Mahnič) motil, ker je presojal Prešernovo ljubavno poezijo, ki velja vsa Juliji, z merilom njegovega žalostnega razmerja do Ane Jelovskove.

Tudi Ušeničnikovo opravičevanje Jeranove pesmi »Komu« (str. 115) je vsled tega brezpredmetno. »Po-hotni zdeh« in »spev naslije« se ne dasta niti stvarno opravičiti, niti olepšati!

bo govorila »Kratka zgodovina slovenskega slovstva«, ki se zdaj tiska.

II. I. Dr. U. navaja brez navedbe vira in imena mnenja različnih ljudi in struj v taki notranji zvezi, da bo vsakdo mislil na me, razen tistih maloštevilnih, ki poznajo vso dotično literaturo. »Fanatično omejene izbruhe« (str. 98) — takih besed jaz nikdar nisem rabil — zavrača še celó s parafrazo mojih besed (»take besede naj bi v slovenski kulturni zgodovini že potihlele«) in polemizira potem — popolnoma brez logične zveze z ostalim člankom — tudi proti tistemu mestu iz moje »Zgodovine«, kjer sem te besede

Dr. U. priznava tudi krivico, ki se je storila Levstiku, le Marnove besede, da je bila obsodba preostra (mi bi dejali krivična), bi Ušeničnik rad obrnil drugam, ker pravi Marn, da je bila »doba slovensčini le malo prijazna«, a besede se popolnoma jasno nanašajo na že tačas splošno znano usodo Levstikovih »Pesmi«; dostavek je samo pohleven poskus opravičila: doba je bila taka, da slovensčini in slovenskemu slovstvu ni bila prijazna, in pod kvarnim vplivom te dobe so šli tudi tisti gospodje predaleč. Jeranove obsodbe Valjavčevih in Vilharjevih pesmi, »Slovenske

v drugačni zvezi rabil (=čas je že, da se ta beseda odstrani iz zgodovine našega slovstva); tako potem večina misli, da so »fanatično omejeni izbruhi« moja beseda. Že sama dostojnost polemike zahteva v vseh teh slučajih, da se točno navedeta avtor in mesto! Za besede, ki sem jih zapisal jaz, sem vsak čas pripravil dati odgovor, za tuje besede — ne! — 2. Dr. U. trdi (110, op. 46), da »izkoriščam« neko njegovo opomnjo v »Času« (IV., 92). To se sliši kot očitke literarne nepoštenosti. Preden mi more dr. U. kaj takega očitati, bi bil dolžan dokazati, da sem misel njegovih besed kakorkoli spremenil. Tega pa nisem storil! — 3. Dr. U. mi očita »pretirano previjanje« Jeranovih besedi, ko pravim, da bi morala po Jeranovi sodbi »znatnost in umetnost neposredno služiti cerkvenemu slovstvu« (106). Torej zopet očitke nepoštenosti! In vendar stoji tiste besede doslovno v Jeranu po besedah in po zmislu: »Svetno slovstvo naj služi cerkvenemu!!« — 4. Dr. U. trdi (98), da sem jaz napačno umel Marnovo »dovpiti« o Ledinskem kot Prešernu duhovniku (sc. pijancu), da se mi je zdela beseda, ki je bila žaljiva za Ledinskega, žaljiva za Prešerna in da sem se s svojim protestom zoper to besedo pravzaprav osmešil (Zgod., II., 185). Dr. U. menda ni bral dr. Glaserja (III., 73), ki razlaga: »Po pravici ga (Ledinskega) imenuje Marn Prešerna-duhovnika; po globokem čutu in lepi, domači besedi je bil... najodličnejši naslednik Prešernov.« In prav podobno je razumel Marna tudi dr. Sket v »Slov. slovstv. čitanki«, str. 300. Nasproti temu sem jaz konstatiral, da je Marn Ledinskega tako imenoval zato, ker je bil pijanec, ne pa, ker bi bil velik pesnik. Prešeren pa je za nas pesnik, ne pa metonimija za pijanca. Zato sem protestiral zoper ta izraz, ki se je bil že vgnezdil v našo slovstveno zgodovino, in upam, da s popolnim uspehom. — 5. Na str. 104, govori dr. U. sam (po dr. Gruđnu) o »temni ljudermrzi sekti« janzenistov, meni pa šteje iste in podobne izraze v zlo (105, op. 32), dasi sem jih povzel po istih virih kot dr. Gruđen. — 6. Na str. 105, poskuša dr. U. ovreči mojo interpretacijo »določnega dobrega namena«, ki ga mora po Jeranu imeti vsaka pesem, »[postavim] podcučiti, ginit, serce za kako čednost močno vneti, in v dosego tega namena naj vsa pesem meri« (značilno je, da tega stavka dr. U. ni ponatisnil, ker govori proti njegovi razlagi, a poznal ga je!); še na isti strani pa dr. U. verjame Jos. Marnu, ki si je svoje mnenje ustvaril po istih mestih v »Danici«, kot jaz (prim. Jezničnik, XXVII., 24), »da je bilo v Jeranu res nekaj literarnega utilitarista.«

III. I. Po dr. Gruđnu je dr. U. citiral (104) neki »vladni odloki«, v katerem se imenuje janzenizem »temna ljudermrza sekta«, a dr. U. sam tistega »vladnega odloka« — pravzaprav je to poročilo gubernija na centralno vlado, ki ga je napisal

Vile» in Shakespearea Ušeničnik ni poskusil opravičiti. O Jenku pa piše (str. 102) tako, kakor da bi bil jaz zagovarjal njegove nemoralne pesmi; a bil sem jaz prvi, ki sem v tem oziru Jenkovo življenje in njegove pesmi jasno in določno analiziral in utemeljil v tej zadevi pravilno sodbo; Ušeničnikove besede so le rezultat mojega dela!

O drugi točki (da Jeran ni ločil vzgojnega in нравnega stališča) dokazuje Ušeničnik, da je neločljivo, če mu obenem pripisujem zmoto, da ni ločil нравne in nenravnega (po metonimiji seve!) ljubavne poezije. A na

l. 1820. (ne krog l. 1820., kot pravi dr. U.) poznejši celovski škof Mayr — ni šel pogledat, dasi je v glavnih točkah natisnjen v ZSM., IX. (1907), str. 10—11. Iz njega bi bil dr. U. izvedel, da je bil »der Bestand der theologischen Professoren« v Ljubljani tista korporacija, ki se ji očita, da goji »den Sektengest einer finsternen, menschenfeindlichen Parthey«, kakor se nazivajo janzenisti; iz tega poročila bi se bil tudi poučil, da je bil ravnatelj bogoslovnih šol Jurij Zupan, ki ga navaja dr. U. (103) za dokaz, da v ljubljanskem bogoslovju za časa Jeranovega ni bilo janzenistov, sam janzenist; iz tega spisa bi bil tudi spoznal, da je bilo licejsko ravnateljstvo (torej tudi Pavšek) v tesnem stiku z bogoslovno šolo, saj je licejsko ravnateljstvo stavilo terno-predlog za zasedenje mesta ravnatelja bogoslovnih šol; potem dr. U. ne bi bil trdil, da »ni imel Pavšek s semenščem (oz. bogoslovjem) prav nobene zveze« (103). — 2. Dr. U. nam ponuja svojo domnevo, da je bil Prešerna izraz »janzenist« morda samo porogljiva beseda tudi za dobre, vnete duhovnike (101). Ali so bili Potočnik, Ciegler, Holzapfel, Grabner i. dr. čbeličarji duhovnega stanu slabi duhovniki, ali je bil Slomšek slab duhovnik, da jih Prešeren ni imenoval janzeniste, da je marveč prijatelj Slomšku, tačas spiritualu celovskega semenšča, ko ga je videl v ljubljanskem gledališču, ponagajal, da ga bo radi te pregrehe zatožil — pri ljubljanskih janzenistih?! — 3. Dr. U. piše (101, op. 9), da bi podprl prejšnjo trditev: »Graefenauer n. pr. pravi: Baraga je pregnala »valjhunska duhovščina« (t. j. janzenisti) v Ameriko, J. Zupana, ki je povedal »c. kr. duhovščini« (t. j. jožefincem) marsikatero resnico, v Celovec (l. 128). Človek bi mislil, da so oba pregnali janzeniste. A ni mogoče, ker vemo, da je bil Jakob Zupan sam pristen janzenist.« Dr. U. pač ni bral Prijateljevega članka (v ZSM., IX.) o janzenistih in jožefincih. Janzenisti in jožefinci v Prešernovem času niso bili enaki. V Herbersteinovih časih so bili janzenisti res isto kot jožefinci, ker je bil jožefinizem janzenizem (Herder, Konv.-Lex., IV., 1005); pozneje pa (že v začetku 19. stol.) so si prišli navzkriž (prim. predrugačeno prakso vlade nasproti redom, ki jo spoznamo iz Vodnikovega življenjepisa!) »čas«, XI., št. 1). — Take misli, kot jih ima Ušeničnikov »človek«, bi bile torej dokaj pre naglene! Enako napačno je seve, če je dr. U. v naslednjih vrsticah Prešernov izraz »fara« za župnika Svetličiča enačil z izrazom janzenist. Razen tega pa so Ernestine Jelovškove »Spomini na Prešerna«, ki so tu edini vir dr. U., v dvojnem oziru kalen vir: radi Ane Jelovškove z ozirom na osebo (tudi na Prešerna), radi Ernestine z ozirom na svetovno naziranje. — 4. Dr. U. navaja (110, op. 46) premalo zvesto moj stavek (DS., 1917, 11, op. 2), v katerem dokazujem na podlagi narodne literature, da je domnevno bogomilsko mišljenje prekrasilo čustvovanje tudi ostalih narodov v Evropi. Dr. U. citira, da se nahaja to (baje po mojih besedah) tudi

tem mestu sploh ne gre za to, ali so tiste Vrazove pesmi moralne ali nemoralne, bodisi objektivno, bodisi samo po Jeranovih pojmihi. Iz citiranega mesta v Jeranovem pismu na Vraza sem izluščil samo Jeranovo logično zmoto, da bi bile tiste Vrazove pesmi sploh nedopustne zato, ker niso za mladino. In tako je sklepal Jeran redno v svojih sodbah o literaturi.

Dr. Ušeničnik skuša tudi dokazati, da je treba milo soditi Jeranove besede o cilju literature in znanosti (tretja točka). Najprej poskuša v besedo o določnem 'dobrem' namenu vložiti popolnoma mo-

tuizem po Nemškem, in trdi, da na Nemškem ni bilo bogomilstva (s čimer hoče ovreči ne moje, ampak svoje lastno bivše tolmačenje v »Času«, IV.). A v zgodovini splošno znano dejstvo je, da se je manihejsko-gnostična herezija katarov (bogomilov, Bolgarov, albingen-zov, patarenov, arianov in kakor se že zovojci) razširila z Balkana po Italiji, Francoski, Španiji, in da so se morali z njo bojevati tudi na Nemškem; pri Nemcih je dobil izraz »Katharer« po metonimiji celó pomen krivoverca sploh: Ketzer. — 5. Prav tam trdi dr. U., da na Nemškem tudi janzenistov ni bilo (in hoče s tem [po analogiji] ovreči moje tolmačenje o stiku Jeranovem z janzenisti). Naj navedem le citat iz Herderjevega konv. leksikona (IV., 1005): »Der Geist des Janseismus erhielt sich fast durch ganz Europa.« Kot znak se navaja tu res samo antijezuitizem (v Avstriji tudi jožefinizem), a ravno tako lahko bi se našli tudi še drugi znaki; zakaj imajo n. pr. vzorni starši v povestih Chr. Schmida zmeraj samo po enega ali po dva otroka? To je vpliv janzenizma, ki se torej pozna tudi v drugih slovstvih. — 6. Na str. 104. pravi dr. U., da je malo premišljeno, če bi govoril kdo o (značilno je, da dr. U. piše »kdo«, misli pa menel) o Jeranovih janzenističnih (sc. dogmatičnih) zmotah. O teh nisem nikjer govoril. Govoril sem o literarnih zmotah Jeranovih, ki so jih imeli (po- leg drugih) v prvi vrsti janzenisti, ne pa o dogmatičnih krivih naukih janzenistov. Duha janzenizma je treba ločiti od določenih dogmatičnih zmot janzenistov. Herderjev konv. leksikon tudi pravi (nav. m.): Duh janzenizma je živel po vsej Evropi, »wenngleich die eigentliche Form des Janse- nismus im 19. Jh. ... überall ausstarb.« — 7. Dr. U. je mnenja, da sem pretiraval vpliv, ki so ga imeli Jeranovi literarni nazori, češ, kdo bo v »listnicah« iskal umetniških teorij (105), svoje literarne šole s temi pr. vrsticami (Jeran) itak ni ustanovil (106). Vsaka beseda, ki je izraz nazorov kake zgodovinske osebe, je za zgodovinarja dragocena, ker mu odkriva njeno mišljenje, in naj si bo zapisana v debeli knjigi, v skritem postskriptu kakega pisma ali v kaki »listnici«. Listnice uredništva pa so časih ravno še posebno važne za spoznavanje lista in urednika. To vé, kdor pozna metodo zgodovinskega raziskavanja. O vplivu Jeranovem (in Bleiweisovem), Danice in Novic pa imamo dokazov drugod zadosti! Najnasnejša ilustracija za to je zgodovina Slovenskega Glasnika. — 8. Dr. U. piše (102): »Če imenuje Jeran Prešerna »izverstnega pesnika«, a obenem obžaluje, da »ovaj izvrstni pesnik svoja talenta na bolje ne upotrebljuje«, ne bo iskal tu kulturni zgodovinar nobene hinavščine in »neodkritosrčnosti« (Zg. n. sl., II., 140). Dr. U. bi bil iz tega mesta v moji Zgodovini lahko razvidel, da se izraz neodkritosrčnost ne nanaša na Jerana, o katerem sem tam zapisal, da je bil zoper preslavo Prešernovo, ampak proti tistim, ki so ga javno slavili, a zasebno zaničevali kot nečistega pesnika.

derne misli, »da mora vsak umotvor kaj važnega povedati«, da mora biti neka »pot, ki vodi človeka do metafizične trójice: verum, bonum, pulchrum«, da ne sme biti, kakor je rekel Goethe, »nje motiv ničica, ki samo s čuvstvi in verzi vara, kakor da je pesem«, da mora, kakor bi rekel Ivan Cankar, povedati nekaj »iz dna«, seveda, kakor pravi drug literat, po svoje, »z besedami, ki so ji dane.« A o vseh teh mislih dr. Izidorja Cankarja, dr. Mahniča, Goetheja, Ivana Cankarja in zopet dr. Izidorja Cankarja se estetično malo izobražene- mu Jeranu niti sanjalo ni. Kje je že kdo kaj podobnega bral v Jeranovih spisih!? Ta govori popolnoma jasno o »določnem dobrem namenu«, ki ga mora imeti vsaka pesem, »(postavim) poudčiti, giniti, serce za kako čednost močno vneti in v dosego tega (sc. določnega) namena naj vsa pesem méri.« To je najnasnejši utilitarizem. To je povedal že Jos. Marn in priznati mora to nazadnje tudi dr. Ušeničnik (105), kakor priznava tudi to, da je naše naziranje o ciljih znanosti, ki naj služi samo resnici, edino pravo (106). S tem je pa tudi odklonjen Jeranov stavek, da bi bila edina ali glavna naloga svetnega slovstva ta, da služi cerkvenemu slovstvu.¹

Te Jeranove zmote v presojanju literature sem si razlagal v »Zgodovini slov. slovstva«, II. (in v DS.) s stikom mladega Jerana z janzenisti Prešernove dobe. Jasno je, da tu ne more biti govora o janzenističnih dogmatičnih zmotah, ki jih Jeranu tudi nihče ni očital, ampak le o nekem čustvenem razpoloženju, ki je bilo dediščina janzenizma, o neke vrste rigorizmu, ki ga pa Cerkev pri janzenistih ni izrecno obsodila, kakor tudi janzenistične izpovedne in obhajilne prakse ne, dasi je bila napačna. To razpoloženje se je izražalo v Jeranove- nem presojevanju moralnih kvalitet slovstva, oziroma v tem, da je le omejeno upravičeno mladinsko stališče v slovstvu splošno uveljavljaj. Res pa je, da je ta Jeranova praksa v nekem nasprotju z ljudomilostjo Jeranovo, kar sem naglasil pred dr. Ušeničnikom že jaz v svoji »Zgodovini« (II., 162). A takih nasprotij srečamo v življenju dan na dan, sedaj kakor v preteklosti!

Tudi dokaz, da janzenizem v ljubljanskem bogoslovju za časa, ko je bil Jeran bogoslovec, ne bi bil imel več nobenega vpliva, se je dr. Ušeničniku ponesrečil. Jurij Zupan, ravnatelj bogoslovnih šol, je bil janzenist, Pavšek je bil kot licejski ravnatelj v tesnem stiku z bogoslovno šolo (glej zgornj str. 189. podčrtno opomno III., 1.), Metelko je bil še zmeraj učitelj slovenščine v bogoslovju. — Stik Jeranov z janzenisti v njegovih najodločilnejših letih je torej dokazan; Jeranovo stališče v literaturi se popolnoma sklada s stališčem janzenistov nasproti Prešernovi pesmim v dobi »Čbelice«; razen tega se dá zasledovati janzenistična literatura pri nas nepretrgano od Japlja preko Ravnikarja, Metelka

¹ Na tisto vrsto slovstva, ki se je (po besedah dr. Ušeničnika, str. 106) pozneje pri nas res začelo razvijati in ki nas je vzgajalo po tistem Medvedovem pravilu: Skrbno se ogibaj besede Bog, če jo pa zapišeš, jo zapiši vsaj z malot, Jeran pri tem ni mogel misliti, ker ga tačas (1861!) med nami sploh ni bilo ni. Kako je bilo radi besede »Kristus« pred 30 leti na ljubljanski gimnaziji, tega ne vem, v nemškem liberalnem Beljaku se je pred 20 leti nismo bali zapisati ne v nemških, ne v slovenskih šolskih nalogah, če je nanesla prilika!

do časa Jeranovih bogoslovnih študij. Kaj mora sklepati iz tega zgodovinar?

Moja izvajanja o Jeranu po mnenju dr. Ušeničnika niso pravična, ker ga baje ne umevam iz njegovega časa in njegovih razmer. Povzpel se je celo do obdolžitve, da sem Jeranove literarne nazore »ponavljal¹ in izkoriščal² in s tem že sicer enostransko podoba njegovo »tudi izkrivil« (102). V svoji »Zgodovini nov. slov. slovstva« (II.) sem, kolikor vem, prvi med novjšimi slovnstvenimi zgodovinarji pokazal in naglasil tudi dobre strani Jeranove, prvi sem skušal njegove zmote tudi opravičiti, in sicer iz njegovega vzgojnega miljeja (to je priznal tudi kritik DS. iz l. 1911., dasi mu drugače moje stališče ni bilo všeč); v svesti si nisem pred Bogom in pred svojo vestjo nobene krivice, ki bi jo bil prizadel Jeranovemu spominu, kar se mi zdaj že drugačito očita (str. 99).

V jubilejni številki DS. pa je šlo za nekaj bistveno drugega kot za vsestranski življenjepis Jeranov. Dr. Ušeničnik je zapisal v »Času« (X., 342) besede, da so naši nazori o Jeranovi pedagoško-didaktični struji »vsi še iz liberalne Stritarjeve dobe«, ter nam je zaklical: »Torej ne proč od Jerana, ampak k Jeranu, če hočemo dobiti zares katoliških del!« Dr. Ušeničnik je torej glasno poudaril sedanostno vrednost Jeranovih nazorov in pri tem ni izključil njegovih nazorov o literaturi (da zdaj loči, je že uspeh mojega članka). Moja dolžnost je bila, da pokažem: 1. da Jeranovi literarni nazori nimajo sedanostne veljave, ker so zmotni, in sedaj je tudi dr. Ušeničnik priznal, da veljajo le relativno, za mladostno literaturo; 2. da naši nazori niso »vsi še iz liberalne Stritarjeve dobe«, ampak da se pojavljajo že v listih, ki so jih urejali neoporečni katoliški močje že davno pred Stritarjem. Teža dokaza se dr. Ušeničnik v svoji repliki niti doteknil ni, očitka pa tudi ni prekladal.

Besede torej, ki sem jih zapisal kot rezultat cele razprave na koncu članka v jubilejni številki DS., tudi zdaj, po Ušeničnikovem ugovoru, niso ovržene.

Ne bi bil pisal tako obširno o tej stvari, ko ne bi šlo hkrati še za dveje: 1. da se očita mojemu delu neka sovražnost proti duhovniškemu stanu, in 2. da se nam prikrito očita, da smo v nasprotju z razodeto resnico in da vprašani znanosti in umetnosti ne gledamo sub specie aeterni, dasi za to še nihče ni mogel navesti nobenega dokaza.

1. Dr. Ušeničnik piše (118): »Zgodovina nov. slov. slovstva« navaja med vzroki, ki so pospeševali pri nas razširjevanje liberalizma in proticerkveno mišljenje, tudi tega, da so duhovniki (ali sem rekel vsi?), nekako sovražno nastopali proti posvetni literaturi.³

³ Kar se tiče ponavljanja, sem govoril o Jeranu doslej samo v literarni zgodovini, kjer nisem smel molčati, sicer pa samo še dvakrat, da se branim proti napadu na pravilnost mojih sodb, a še v takem slučaju ne vselej. Na kritiko v DS., 1911, n. pr. sem molčal, ker sem si mislil, da moji dokazi že sami zase dosti tehtno govorijo. Ušeničnikove obdolžitve pa kažejo, da naj bi bil rajši govoril.

Dotični odstavek v moji »Zgodovini« se glasi (II., 26—27): »Proticerkveno mišljenje se je bilo v Avstriji razpaslo posebno za časa Bachovega absolutizma. So krivi so bili tudi zastopniki Cerkve (NB. plur. participus!) Episkopat, posebno višji in najvišji, je bilo, po konkordatu l. 1855. še bolj ko prej, najmočnejša opora absolutizma, nasproten konstituciji, ki je preveč dišala po — francoski revoluciji. Mržnja zoper absolutizem in fevdalstvo se je obračala torej tudi zoper te zastopnike Cerkve, v posledici tudi zoper konkordat in Cerkve samo. Pa tudi nižja duhovščina (NB. po posameznih svojih zastopnikih) ni pri tem razvoju brez krivde, posredno je tudi ona, dasi proti svoji volji, pospeševala razširjenje liberalizma s pretirano nezaupnostjo proti laškemu elementu,⁴ z nekakim sovražno nastopanjem proti posvetni literaturi,⁵ posebno pa s tem, da je duhovščina (NB. po veliki večini!) smatrala kritiko duhovnikov (n. pr. Hicingerjevega) mnenja o posvetni kulturni zadevi (n. pr. o kritiki) za napad zoper duhovščino sploh.⁶ To je dražilo tudi skozi in skozi verne ljudi, kakor n. pr. Janežiča, Einspielerja, Jos. Novaka, J. Volčiča (NB. zadnji trije so bili duhovniki!), druge pa je vodilo polagoma na pot protiduhovniški, ker (NB. ti) principa »in dubiis libertas« niso poznali, pozneje tudi na proticerkveno in protiversko pot!⁶

¹ Za škofa Slomska n. pr. je jasno, da to ne velja!

² Glej zastran Jerana: Marn, Ježičnik, XXVII., str. 51. Op. v Zgod. — Dotično mesto se glasi: Jeran je bil o Slov. Matici (in to l. 1868., ko so bili domalega vsi odborniki katoliški močje, odločni pristaši Bleiweisovi, med njimi tudi mnogo duhovnikov! Glej Narodni Koledar, Sporočilo in Letopis M. S. za l. 1869., Ljubljana, 1868, str. 56) vseskozi v skrbéh, ali bodo njene knjige brez graje glede verne in npr. ne katoliške.

³ Jeran, Globočnik in drugi zoper Prešerna, Levstika, Jenka itd. Op. v Zgod. — Dr. U. priznava, da so bili duhovniki nasprotni posvetni literaturi le, »če je posvetna literatura isto, kar ljubavna literatura« (118). Pozabil pa je pri tem n. pr. na dejstvo, da je l. 1859. skoro vsa slovenska duhovščina nastopila proti »Slov. Glasniku« in ga domala uničila samo zato, ker je Levstik v njem začel zagovarjati korist stroge kritike (v gramatičnih vprašanjih) proti duhovniku Hicingerju. Vprašanje o koristi ali škodljivosti stroge kritike ni vendar v nobeni zvezi z ljubavno literaturo! — Razen tega je treba pripomniti, da kaže že površen pogled v svetovno slovstvo, kako je ljubavna literatura njega integralen del.

⁴ Prim. o tem dokumente v ČZN., IV. (1907), 111 sl. »Ne bil bi si verjel, kakšna je naša duhovščina, ne rečem vsa, vendar le redke so izjeme« (str. 114: Janežič). Prim. tudi to, kar sta pisala Janežič duhovnika Pirc (iz Gorice) in Trstenjak. ČZN., IV., 115.

⁵ Glej Žigonovo razpravo Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom. ČZN., IV. (1907), str. 114—117, 161 sl. Op. v Zgod.

⁶ Prim. pastirski list škofa Pogačarja (16. septembra 1875): »Ni li vera okrog nas zato v nevarnost prišla, ker smo spali, ali — kar je ravno isto — nepristojnosti počeli?« Gl. Bleiweisov Zbornik, 236—237. Op. v Zgod. Ta izraz se ne nanaša na literaturo, velja pa zanjo per analogiam.

Iz vsega tega odstavka ne samo, da ne veje nikaka nasprotnost proti celemu duhovniškemu stanu, ampak nasprotno iskrena in globoka ljubezen do vere. Med nasprotniki zmotnih duhovnikov se naštevajo tudi duhovniki. O taki generalizaciji, kot jo vidi dr. Ušeničnik, nobenega govora! Kdor pa bi temu mestu kljub temu hotel podkicati tistega duha, kakršnega je bral v njem dr. U., naj navedem neko drugo mesto iz svoje Zgodovine, ki se nanaša na isti predmet. Cegnar piše Levstiku radi polemike s Hicingerjem, ki jo je hotel Levstik nadaljevati v posebni brošuri, da naroča tudi J. Volčič (duhovnik in slov. pisatelj v Pazinu) 10 iztisov te brošure (ČZN, IV., 121). Kaplan Jos. Novak (poznejši dekan v Ribnici) je hud na Janežiča, ker si ni upal nadaljevati v Glasniku polemike Levstikove proti Hicingerju (ČZN, IV., 122). Tudi v zadevi Levstikovih »Pesmi« vemo, da niso bili vsi duhovniki na strani kateheta Globočnika in tovarišev. V Zgodovini (II, 288) sem povedal, da je »neki duhovnik, ki je bil suplent na ljubljanski gimnaziji« (bil je to Janez Jelenec, ne Solar, kot sem mislil tam), njegovo knjižico celo v šoli z dijaki bral. Na podlagi tega nadaljujem potem (razprto): »Iz tega pisma (Cegnarjevega) in iz Jos. Novakovih pisem spoznamo, kako so sodili ravno najboljši duhovniki o Levstikovih polemiki drugače, nego ona žalostna večina, o kateri govori Janežič.« Znano pravilo razlaganja pa je, da se mora vsako mesto razložiti iz duha, ki veje iz celotnega dela.

Dr. Ušeničnik sklepa potem svoje dokazovanje o moji domnevni krivici, ki jo delam baje duhovniškemu stanu, takole (119): »Zoper posvetno literaturo torej duhovnik nikdar niso bili in po svojih načelih o naravi in nadnaravi biti ne morejo.« Ta stavek velja sicer (po metonimiji!) za ves duhovniški stan, v kolikor je po človeški sodbi težko, da bi se tako velika organizirana skupnost izobraženih ljudi tako močno zmotila; kakor so pa besede zapisane, da veljajo za vsoto posameznikov, torej tudi za vsakega posameznika, prva polovica stavka (»nikdar niso bili«) ne odgovarja zgodovinskim dejstvom,¹ v drugi polovici stavka pa je trditve nezmožljivosti, četudi le na posameznem kulturnem polju, — zmotna.

V tej točki je tudi, kakor vidimo, bistvo vsega preporočnega vprašanja. Dr. Ušeničnik bi rad omilil historična dejstva, ki so nam katoličanom neprijetna, ker se

boji, da ne bi padla morda senca na katoliško vero, če odkrito priznamo, da so posamezni katoličani (posebno duhovniki) ali posamezne skupine katoličanov (posebno duhovnikov) na kakem polju kulture kdaj zastopali zmotna načela in so vsled tega mogoče tudi ovirali resnični napredek. Če se v svetovni in v cerkveni zgodovini ne bojimo priznati napak in pregreh celo najvišjih cerkvenih dostojanstvenikov, mislim, da se tudi nam raznih manjših in večjih napak posameznikov, tudi skupin, ni treba tako silno bati. Nasprotno! Ravno zato, da onemogočimo tisto napačno sklepanje, ki se ga dr. Ušeničnik najbolj boji, ravno zato moramo mi katoliški znanstveniki toliko bolj odkrito, toliko jasneje kazati na take napake katoliških ljudi (tudi duhovnikov)! Če jih jasno pokažemo mi, kot zmote posameznikov, potem nihče ne bo mogel sklepati (kar se je že delalo), da so tiste napake posledica katoliškega svetovnega naziranja. Če pa take zmote po vsej sili branimo in olepšavamo, dajemo same povod za take napačne sklepe in smo tudi sokrivci, če se nam odtuji izobraženstvo.

2. Dr. Ušeničnik me poučuje na koncu, da se mora ves kulturni razvoj vršiti *sub specie aeterni* (119), in to v takem zmislu, kakor bi se jaz tega ne zavedal;¹ podobno na str. 106., kjer me uči, da naj sicer znanost služi resnici, »a med drugimi resnicami je ena in ne najmanj važna tudi ta, da izhaja najvišja, to je krščanska kultura iz harmonije razodete in naravne resnice«. Na to odgovarjam samo, da je vse moje delo živ dokaz, da se zavedam svoje odgovornosti pred Bogom; da mi daje živa vera v harmonijo naravne in razodete resnice najtrdnješe zaupanje, da, dokler pri svojem znanstvenem delu po svoji vesti služim resnici in samo resnici, naj si bo časih tudi neprijetna, ne bom prišel v nasprotje z razodeto resnico. V vprašanjih vere in morale pa vem, kdo nam je poklicani sodnik.

Ioan Grafenauer.

Listnica uredništva. Zaradi sedanjih razmer ni moglo v tej številki iziti nadaljevanje F. S. Finžgarjevega spisa »Prerokbe zoré«. Spis objavimo pozneje. — Ker je uvodna povest morala to pot izostati, je 5.—6. številka »Dom in Sveta« malo drugače urejena nego prejšnje.

¹ Ko bi učil dr. U. te važne stvari v pravi obliki, bi mu bili za to vsi hvaležni (dasi nam ne bi pravil nič novega), ker morejo samo koristiti!

Helena Vurnik: „Na samotnih potih“.